Veres

MAG. THEOL.
DR JORDAN KUNIČIĆ

KATOLIČKA SOCIOLOGIJA

ZAGREB
1961

Izdavač: Nadb. bogoslovsko sjemenište - Zagreb, Kaptol 29.
Umnoženo vlastitim ciklostilom.
Odgovara: Dr.Jordan Kuničić - Zagreb, Kontakova 1.

Z A G R E B   1 9 6 1

P R E D G O V O R

God.1957. izdao sam knjigu kao SKRIPTA umnožena na ciklostilu pod naslovom "Pregled katoličke društvene nauke". Budući više nema ni jednog primjerka spomenutih SKRIPTA, evo drugog izdanja istog spisa, ali pod drukčijim naslovom. Zašto promjena u naslovu?

Katolički su sociolozi prije redovito upotrebljavali, a i danas još mnogi upotrebljavaju izraz "Katolička društvena nauka". Taj je izraz nekako posvećen i uporabom od Crkvenog Učiteljstva. Medjutim za neke je kat.sociologe i taj naslov bio prejak, pa su bojažljivo predlagali, da se raspravlja na pr. o "Kršćanskim postulatima na socijalnom području", kako je htio Barriere ("Etudes" jul-august 1948, str.76); drugi su malo odvažnije predlagali naslov "Kat.društvena misao" ili "društveno naučavanje" (Villain S.J. u djelu "L' enseignement soc. de l'Eglise" sv.I,Paris 1953, str.34). Izraz "sociologija" smatrao se kao monopol na području pozitivnih znanosti, koje sociologiju ne smatraju normativnom, usko povezanom s etikom ili moralom.

God. 1957., i to dne 18. IX., Pijo XII upućuje pismo tridesetom socijalnom kat. Tjednu Italije, u kojemu piše, kako "la sociologia cattolica" mora visoko dignuti zublju prave slobode i ljudskog dostojanstva, visoko iznad svih ostalih sociologija. Tim je izrazom utrt put. Katolička se sociologija može uzimati i kao znanost i kao nauka normativnog karaktera, ali prvotno kao spekulativna, teoretska, a ne pozitivna. Dakako, da joj služi i pozitivna metoda.

Svrha mi je, u prvom redu, ponovno udovoljiti molbama slušača, da mogu pratiti pisani razvoj misli o kat.sociologiji. Ta mi svrha nameće i dužnost: što točnije iznijeti, obrazložiti i obraniti misao kat. Crkve. Svu pak nauku sakupljam oko centralne ideje: dostojanstva čovječje osobe. To je osnovna ideja kat.sociologije. Povodeći se za Pijom XII, izričito veli Ivan XXIII, da je ta istina "temelj, subjekt ili izvor i svrha svih socijalnih uredjenja". Razumije se: kršćanski integralno shvaćena ljudska osoba.

U Zagrebu, 1. listopada 1961.

PISAC

UVOD U KATOLIČKU SOCIOLOGIJU

1/ Razjašnjenje nekih izraza. Pod izrazom "Katolička sociologija" razumijevamo katoličku nauku o društvu, odnosno: znanstveno izlaganje katoličke nauke o socijalnom čovječjem životu i djelovanju.

a/ Izraz "sociologija", inicijativom pozitiviste A.Comte-a, od XVIII. stoljeća tjera dotadašnji izraz "Politica", pod kojim se raspravljalo o svemu, što se odnosilo na znanje i umijeće upravljanja gradskim, odnosno državnim društvom. I to je jedan od onih izraza, koji je sašao s prvotnog značenja, jer danas se pod izrazom "politika" često razumijeva dvoznačni, lukavi način postupanja. Izraz se sačuvao još na pr. u "politička ekonomija". Ni izraz "ekonomija" nije ostao u svom prvotnom značenju, jer prvotno je označivala kućnu administraciju, danas se izraz ograničuje na trgovačko, novčano manipuliranje.

b/ Mnogo ima načina, na koje se ljudi ujedinjuju, time i mnogo aspekata ili stajališta, s kojih se, kao s raznih perspektiva, može promatrati čovjek kao društveno biće. Izraz "društvo" je kao generički pojam, pod koji ulaze drugi pojmovi, kao skupina, kategorija, agregat, masa i t.d./1/. Općeniti pojam društva uključuje to, da je svako društvo kao neko "ujedinjenje većeg broja ljudi, da poluče neki zajednički cilj ili svrhu". U društvu se nekako poglavito gleda na funkcionalnu ulogu onih, koji ga sačinjavaju, jer se gleda uloga svakoga pojedinca u postizavanju svrhe društva. U svakom društvu je pogibelj, da se pojedinac podredi ili žrtvuje zajednici.

c/ "Zajednica" uključuje neko tijesnije jedinstvo, neku biološku zajedničku osnovicu, neku jaču, intimnu vezu, unutarnje suosjećanje, zato obitelj zovemo "zajednicom", slično govorimo i o "redovničkim zajednicama". U zajednici pojedinac ima veću mogućnost da razvije svoju osobnost. Razumije se, da razlikovati pojmove ne znači odmah označivati njihovu suprotnost, jer i u "društvu" se mogu naći elementi "zajednice", recimo neka intimnost ili unutarnje suosjećanje, osjećaj jedinstva/2/.

/1/ J.Fichter, LA SOCIOLOGIE, prijevod s engleskoga, Paris 1960. Pisac analizira srodne izraze, kao "skupina ili grupa", zatim "društveni položaj", "sloj ili kategorija", pa "društveni agregat" i sl., ali je teško prihvatiti posve isto značenje tih izraza na različitim živim jezicima.

/2/ F.Tonnies, GEMEINSCHAFT UND GESELLSCHAFT, Leipzig 1887. U tom djelu pisac pretjeruje razliku izmedju "društvo" i "zajednica". Društvo bi bilo neko smišljeno, izvještačeno, mehaničko ujedinjenje, dok zajednica bi označivala prirodno, spontano, bitno, organsko ujedinjenje.—— Zar nije istina, da i obiteljska zajednica nastaje na bazi promišljanja i htijenja? Zar i trgovačka društva nijesu plod društvene čovječje sklonosti? Ne očituju li se i u društvu neki elementi zajednice i obratno? Ne čini mi se ispravnim reći, da je sklapanje društva posve arbitrarno, jer i to sklapanje društva podliježe mnogim višim normama djelovanja. Usporedi R.Sigmond O.P., PHILOSOPHIA SOCIALIS, Rim 1959, str.78-82.

d/ "Narod" se koji put shvaća kao sinonim za odredjenu društvenu kategoriju, ali može označivati i ukupnost svih državljana jedne države. Neki taj izraz spajaju s izrazom "masa", drugi opet s "nacija" i sl.

e/ "Nacija" redovito označuje zajednicu ljudi, vezanih sviješću zajedničke pripadnosti, zajedničkih ideala, zajedničke povijesti. Nacija posjeduje neki zajednički duh, teži za nekom autonomijom, da afirmira na pr. svoju kulturu, svoje povijesne ustanove. U vezi s tim pojmom imamo i pojam "narodna manjina", koju sačinjavaju pripadnici neke nacije unutar države druge nacije. U XVI i XVII stoljeću bilo je goruće pitanje religijskih manjina, danas pak prvotno se vodi pitanje o nacionalnim ili narodnim manjinama. I te manjine imaju prava da sačuvaju svoje nacionalne vrednote, te da sudjeluju u javnom životu države, u kojoj se nalaze. Nije, dakle, biološko porijeklo jedini element nacije već i jezik, religija, kultura, običaji i t.d.

f/ A izraz "masa"? Redovito označuje neko neorganizirano mnoštvo, heterogeni sastav osoba, koje se sastaju i drže na okupu nekom anonimnom snagom, uvijek sklonom da predje u kolektivnu, nesvijesnu sugestiju. Masa ili gomila posjeduje neku destruktivnu snagu, disponira na gubitak osobne svijesti i odgovornosti, potpuno utapa osobnost pojedinca. Izmedju ostalih sociologa osobito je ispitao psihologiju masa ili gomila francuski sociolog Gustave Le Bon (1841-1931) u djelu "Psychologie des foules".

2/ <u>Katolička sociologija - "de jure" i "de facto"</u>. Tvrdimo prije svega, da Crkva <u>ima pravo</u> iznositi svoju društvenu nauku ili sociologiju, jer: ima pravo i dužnost voditi duše k vječnoj sreći, bdjeti i čuvati zasade morala medju ljudima, odgajati savjest svojih vjernika, obasjavati objavljenom istinom sve zakutke života, svu ljudsku djelatnost, poraditi sa svoje strane, da ljudsko društvo u miru, redu i slozi stvara ovozemnu i vječnu sreću. U svemu tome joj služi kao primjer Krist, koji je ne samo propovijedao o vječnim istinama već je priskočio u pomoć i gladnom narodu (Mar. 8,2). Sve te zadaće ostaju prazna riječ, ako Crkva ne bi imala pravo da dopre do društvenog čovječjeg života i djelovanja, jer vjernici u društvu mogu naći i pomagala i zapreke ostvarenju tih uzvišenih ideala.

"De facto", <u>činjenica je</u>, da Crkva unatrag sto godina počinje iznositi opširno i sistematski svoju društvenu nauku, svoju sociologiju, osobito počinjući s enciklikom Lava XIII. "Rerum novarum" od 15.V.1891., koja se doista smatra besmrtni dokument ili "magna charta" katoličke socijalne misli. Historijska je istina, da su drugi prije toga digli snažan glas na obranu proletarijata, na pr. "Manifest" Marksa i Engelsa iz god. 1848. Medjutim, takodjer je historijska istina, da Crkva od svog osnutka posjeduje svoju društvenu nauku, iako ne sistematiziranu. Takodjer je istina, da je Crkva od svog osnutka provodila socijalnu akciju, te je u tom smislu bilo i kolektivnih pothvata, kao u prilog vjernika Palestine (I Kor. 16,1), unutar zajednice vjernika u Jeruzalemu (Dj. Ap. 4,32-37). Ne zaboravimo ni to, da je Pijo IX (1846-1878) morao posvećivati pažnju pitanjima unutarnje administracije kat. Crkve, jer je bila predmetom progonstava. Mora se pak priznati, da je socijalni katolicizam, netom je počeo djelovati, mnogo trpio radi nesloge u raznim teorijama o socijalnim pitanjima, zato "ce que Marks a réalisé pour le soci-

alisme naissant, notamment l'unité d'action sur la base d'une doctrine universellement admise, aucun penseur catholique n'a pu le faire pour l'édification du mouvement social catholique"/3/.

Bilješke: 1/ Odbacujemo mišljenje liberalizma i totalitarizma, prema kojemu se Crkva ne smije uplitati u socijalno pitanje. Štogod se naime odnosi na vrednotu svetosti, štogod spada na spas duša ili na štovanje Boga, ili što sa svim tim ima odnosa, to spada pod ingerenciju Crkve. Niti se to može zvati "politikom" u današnjem smislu toga izraza, jer politika kao područje strančarstva, svadja i ratova vodi se od ovozemnih vlasti, ali "politika" u prvotnom značenju uključuje znanje i umijeće upravljanja gradom, odnosno državom, a to je područje, na kojemu se susretaju "res fidei et morum", što spada pod kompetenciju Crkve, čuvarice vjerskih i moralnih istina.

2/ Ne prihvaćamo niti mišljenje nekih teologa, koji naučavaju, da Crkva ima direktnu ingerenciju u savjest radnika i poslodavaca, ali da njena kompetencija ne zahvaća radnike i poslodavce kao takve. To je naime skučeno mišljenje, koje cijepa jedinstvo ljudske osobe radnika i poslodavalaca. Nauka Evandjelja prodire do savjesti, regulira svu djelatnost, i dogma je, da Crkva ima pravo barem indirektne ingerencije u vremenita, ovozemna poslovanja/4/. Radnik i poslodavac, kao takvi, podložni su vrednotama vjere i morala, dosljedno spadaju pod radius misije Crkve, koja ima pravo i dužnost naučavati sve ljude, pa i njih (Mat. 28,19).

3/ Konačno nam je tudje i mišljenje onih, koji smatraju, da je Crkva pozvana da direktno rješava vremenita pitanja, da rješava, recimo, pauperizam, da se realizira Božje kraljevstvo na zemlji. Ovo mišljenje, oprečno mišljenju totalitarizma, koji Crkvu smatra društvom za duhove, prebacuje misiju Crkve iz centra na periferiju. Recimo kratko: "Ne ide, da mi ostavimo riječ Božju, pa da služimo za stolovima" (Dj.Ap. 6, 2). Ljestvica je vrednota označena jednom zauvijek: "Jedno je potrebito" (Luk. 1o,42), spas duše (Mat. 16,26). Crkvena vlast se odnosi direktno na božanske, zemaljska na zemaljske poslove, i svaka je na svom području suverena (Denz. 1866).

3/ <u>Kat. sociologija kao znanost - nauka.</u> Katoličku sociologiju zamišljamo kao nauku o takvoj socijalnoj djelatnosti, da ova bude odgovarala vremenitoj i vječnoj čovječjoj sreći. Shvaćamo je kao "znanost", ne, dakako, u pozitivističkom smislu, već kao znanje o najvišim, posljednjim uzrocima ili razlozima, koje navodi za svoje tvrdnje. Pridajemo joj i naslov "nauke", jer posjeduje svoja vrhovna načela, iz njih izvodi općenitije i manje općenite zaključke, svodi ih u neku sintezu i primjenjuje na praksu ili na probleme svakidašnjice. Bez sumnje socijalni se red sastoji i od materijalnih, fizičkih komponenta, ali jedino svijesno-hotična-slobodna djelatnost čovječja na socijalnom području

---

/3/ C. Van Gestel O.P., LA DOCTRINE SOC. DE L'EGLISE, Paris 1957, str. 74.

/4/ Denz. Index syst. II; Villain, nav.dj., sv. I, str. 23 u bilješci.

predstavlja objekt kat.sociologije, kao što svijesna djelatnost uopće predstavlja objekt etike, odnosno moralke/5/.

4/ Metode. Sa stanovišta metode možemo nekako govoriti o različitim sociologijama. Mnogo bi nesporazuma medju sociolozima nestalo, kad bi dobro uočili pozitivnu i filozofsku metodu s jedne strane kao karakteristične za naravnu sociologiju, te teološku metodu kao karakterističnu za nadnaravnu sociologiju. Recimo kratko/6/: pozitivna metoda opisuje neki socijalni fenomen, na pr. samoubijstvo, uspoređuje s drugim fenomenima društvenog života, formulira razna tumačenja, verificira zaključke i sl., ali ne kvalificira fenomen sa stanovišta morala, niti označuje norme za postupak. Ta metoda fundira pozitivnu sociologiju. Filozofska metoda, koja fundira filozofsku sociologiju, prvotno je deduktivna, traži vrhovne uzroke, daje posljednje razloge, označuje norme, kvalificira pojave sa stanovišta etike ili morala. Budući pak nije moguće da sam razum odgovori na sva ta pitanja, pretpostavljajući da čovjeka i kao društveno biće čeka nadnaravna svrha, etička sociologija treba da se subordinira nadnaravnoj sociologiji.

Teološka metoda jest ona koja fundira katoličku, nadnaravnu sociologiju/7/. Zovemo je "nadnaravnom", jer njena vrhovna načela crpimo iz Objave, izlaže nam je Crkva, usmjerena je prema nadnaravnoj svrsi, predlaže kao glavna sredstva socijalnog sredjenja naravna i nadnaravna sredstva.

Bilješka: O profanoj pozitivnoj sociologiji postoji obilna literatura. Ako se želiš uvjeriti u zbrku, koja vlada na tom području, konsultiraj na pr. djelo J.Leclercqa pod naslovom "Introduction à la sociologie" Louvain 1948. Svaka vrst socijalnog djelovanja ima svoju sociologiju, tako govori o sociologiji životinja, biljaka i sl. Naći ćeš spomen i o pozitivnoj moralnoj sociologiji, koja iznosi utjecaj moralnih norma na društvo i društva na te norme, kako govori na str. 9o. Danas se osobito raspravlja o tome, da li možemo govoriti o "znanstvenoj" - pozitivnoj sociologiji na području kat.Crkve. Mišljenje, izgleda, najosnovanije jest to, da može opstojati religijska pozitivna sociologija uopće, i katolička napose, ako se naime služe pozitivnom, induktivnom metodom, da prouče religijske socijalne fenomene uopće ili katoličke napose. O pitanju raspravljaju Casterman, Birou, Le Bras i drugi. Razumije se: ako se pozitivne znanosti uopće ne mogu posve emancipirati od auktoriteta Crkve (Denz. 1681, 1714), to vrijedi napose za katoličku ili religijsku pozitivnu znanost.

5/ Odnos kat.sociologije prema moralci. Objekt im je zajednički: reguliranje čovječje djelatnosti, kojoj je konačna svrha ista, bila ta djelatnost u samoći ili u društvu.- Izvor im je isti: Objava, predaja, Crkveno Učiteljstvo. - Povijest nas uči, da su se kroz vjekove socijalna pitanja rješavala u moralci. Razumije se, da pozitivna kat. ili

---

/5/ Sv.Toma, IN ETH.AR., izdanje Pirotta, br.3.
/6/ J.Kuničić O.P., SOCIOLOGIAE CATH.AD MORALEM RELATIO, u DT (Piacenza), god.1959, str.183-198.
/7/ Pijo XII, u govoru 21.II.1948.

religijska sociologija čuva svoju metodu opažanja, klasifikacije, verificiranja i sl., ali se ni ona ne može potpuno emancipirati od moralke, jer čovjek je posvuda opkoljen moralnim normama, podložan moralnom redu. - Crkva toliko intervenira na socijalno područje, koliko tu nalazi predmet vjere i morala, zato ne samo da sociologija ima veze s moralkom, već, kako govori Pijo XII, "kat.društvena nauka nije drugo nego primjena vječne kršćanske moralke na sadašnje ekonomske i socijalne prilike"/8/. - U tome se danas slažu najuvaženiji katolički sociolozi,koji kat.sociologiju nazivaju "protegnuće kat.moralke", ili "integralni dio moralke", ili "projekciju istina spoznajnog i djelatnog reda na socijalno područje". Značajne su riječi Ivana XXIII, da se kat.sociologija ne može odijeliti od kat.nauke o ljudskom životu. Isti Papa uronjuje kat. sociologiju u nadnaravni moral, jer piše, da je toj nauci istina svijetlo, da uvodi pravdu, a da joj je glavni pokretač ljubav/9/.

6/ Izvori kat.sociologije. Strogo govoreći ona ima samo dva izvora, kao i teologija, naime: Objavu i Predaju, bilo usmenu bilo pismenu (Denz.783). Možemo reći s Pijom XII, da je i naravno pravo izvor kat.sociologije, odnosno ljudski razum, ali u tom slučaju se "sudište ljudskog razuma" mora shvatiti kao iradiacija vječnog zakona, inspirirano vjerom, nadnaravnim svijetlom/10/. Naravno pravo, dakle, uključuje sve izvore prave, nadnaravne spoznaje, jer čovjek mora uvijek ispitivati svoja djela prema stečenoj i prema ulivenoj spoznaji/11/. Sve pak to prolazi kroz Crkveno Učiteljstvo, bilo da ono predlaže nauku "ex cathedra", bilo putem redovitog učiteljskog nastupa. Nauka Enciklika nije po sebi nauka "ex cathedra" /12/, niti sve točke nauke, koja se u njima sadrži, imaju istu vrijednost, jer neke se predlažu kao vrlo korisne, neke kao neophodno nužne, neke se savjetuju, neke bojažljivo iznose, ali ipak svaki će vjernik riječima Pape pokloniti unutarnji i vanjski pristanak, i to s nadnaravnom motivacijom/13/

Bilješka: Socijalna nauka sadržana u naravnom pravu obvezuje sve ljude, a kao specifično Crkvena nauka obvezuje vjernike. Nauka katoličkih sociologa toliko obvezuje, koliko dokazuje. Crkveno se Učiteljstvo služi radom katoličkih sociologa, kako se poslužio Lav XIII u sastavljanju enciklike "Rerum novarum"/14/. Crkva poziva katoličke sociologe, da komentiraju, tumače, šire, primjenjuju kat.društvenu nauku, uvijek u skladu s auktoritativnim tumačenjem iste nauke, kako ga iznosi Ona, koja rukovodi i posvećuje naučavanje pojedinih sociologa, koliko ga usvoji.

/8/ Isti, u govoru 23.III.1952.
/9/ Ivan XXIII, u enciklici "Mater et Magistra" od 15.V.1961.
/10/ Sv.Toma, q.71, a.6 ad 4; Pijo XII.,u govoru:25.IX.1949; 23.III.1952.
/11/ Sv.Toma, DE VERITATE, q.17, a.5 ad 4.
/12/ Mislio je P.Vermeersch, da je neprevarljivo osudjen onanizam u "Casti connubii", ali to ne dozvoljava zaključiti tekst kan.1323.
/13/ Isporedi: Villain, nav.dj.I,str.48-56; Gestel, str.66.
/14/ G.Antonazzi, u izdanju RN, god.1957.

7/ Vlastitosti kat.sociologije. Spomenuli smo, da je ona nadnaravna, jer crpi svoju nauku iz nadnaravnog izvora, upravlja čovječju socijalnu djelatnost prema nadnaravnoj svrsi, pruža efikasna nadnaravna sredstva za ostvarenje socijalnih ideala, pretpostavlja mnoge istine nadnaravnog reda, kao dogmu o iskonskom grijehu, bez kojega nije moguće razumjeti ni onaj minimum tajna o kontradikcijama života. Kao takva, ona usavršava i upotpunjuje naravnu sociologiju/15/. - Ona je suvremena, osniva se naime na neprolaznim temeljima Objave i ljudske naravi, iznosi općevrijedna načela, iako primjena tih načela u pojedinim slučajevima može biti obilježena nekom neizvjesnošću. - Potrebna je, jer uvijek ima socijalne bijede, koju treba pridignuti, zato je potrebito tu nauku poznavati, uvjeriti se, da ona najsavršenije pomiruje prava i dužnosti, auktoritet i slobodu, posluh i neovisnost, ljubav svojih s ljubavlju svih ljudi, brigu za nebo s brigom za zemaljsku sreću. - Obvezatna, kao što obvezuje istina, auktoritet Crkve (koja je strogo naredjuje), naravno pravo, sreća ljudi. Pravo piše Fichter, da i pozitivna sociologija posjeduje obvezatnu snagu, jer nije moguće govoriti o društvenim odnosima bez osvrta na vrednote, koje uvijek obvezuju, čime se dotiče etičke obvezatnosti/16/.- Nepromjenljiva, kao što su nepromjenljivi temelji, na kojima počiva, istine, koje predlaže, svrha, kojoj vodi. - Praktična, normativna, uvodi red, a ne kao astronomija, koja ne može promijeniti kurs zvijezda. Praktična je, ali na nju ne spada tehničko uredjenje pojedinih pitanja. Ova praktičnost traži, da se radi, a ne da se jadikuje; da se upotrebljavaju sva zakonita sredstva, da se njena istina realizira, pokaže u praksi života.- Plodonosna, kao što je istina evandjelja. Nije li Crkva dokazala svoju plodnost na socijalnom polju od svog osnutka? To je jedan od najvidljivijih dokaza njene božanske misije. Napose je enciklika RERUM NOVARUM donijela obilna ploda, pa se i u "Traitè de Versailles" iz god. 1919. nalaze načela iz te enciklike, kao: pravo radnika na udruženja, pravo na pravednu nadnicu radnika, pravo na odmor, pravo žena na istu platu za isti rad i t.d. Mnogi su državnici nastojali i nastoje urediti svoju državu po načelima kat.sociologije/17/. - Teška, uključuje filozofske pojmove, evolvira se, nastaju promjene u društvenim uredjenjima, u medjunarodnim odnosima, mora izdržati napade protivnika. Nije li ljudska djelatnost doista komplicirana i teška? Zar društveni život ne predstavlja stjecište tolikih nejasnih snaga? - Svijesna granica, u kojima boravi. Ne može predložiti magične formule, koje bi sredile društvo jednim potezom. Ne može razjedinjeno čovječanstvo odjednom ujediniti. Nije u stanju iznijeti tehniku pitanja, koja muče ljudsko društvo. Potrebno je konsultirati inventivne genije, razboritost kreposnih ljudi, pozivati se na socijalni duh i sl.

8/ Kroz povijest kat.sociologije. Važno je, da svaki katolički narod zna za povijest kat.sociologije na svom području, a o tome danas opstoji obilna literatura/18/. Izložit ćemo samo svijetlije točke, odnosno figure:

a/ STARI ZAVJET, osobito Dekalog, predstavlja važno socijalnu nauku. Opstojali su socijalni i sudski propisi, koji su regulirali odnose

---

/15/ Pijo XII, u govoru 21.II.1948.
/16/ J.Fichter, nav.dj.str.21.
/17/ Gestel, nav.dj.str.90; Villain, nav.dj.I,str.62.
/18/ Gestel, nav.dj.str.13-114.

vlasti i podanika, podanika medjusobno, naroda prema drugim narodima, članova obitelji medjusobno: roditelja prema djeci, muža prema ženi, gazde prema sluzi/19/.

b/ NOVI ZAVJET započinje novu eru, novo doba, doba otkupljenog čovječanstva, u kojemu mora vladati djelotvorna ljubav i pravda. Pruža se pomoć siromasima i udovicama (Dj.Ap.6). Mnoštvo je vjernika bilo jedno srce i jedna duša. "Medju njima, uistinu, nitko nije oskudijevao, jer su svi posjednici zemljišta i kuća to prodavali te tako stečeni novac donosili i stavljali ga pred noge apostolima" (Dj.Ap. 4,32-36). Dosegnuo se vrhunac zajedničkog života, jer "se dijelilo svakom pojedincu prema njegovim potrebama". Socijalna vrijednost N.Zavjeta otskače u socijalnim zapovijedima pravde i ljubavi, u načelima o uporabi bogatstva, jednakosti svih ljudi, u primjerima Krista i Apostola. A nije li N.Zavjet inspirirao osnivanje škola, bolnica, gostinjaca, ukidanje robstva? A širenje duha općeg bratstva u Kristu?

c/ PATRISTIČKO DOBA nam pruža pojedine istine kao dragulje za socijalnu nauku, a od većih djela ističe se djelo sv.Augustina "De civitate Dei", u kojemu se vide obrisi kršćanske države, postavljaju temelji kršćanske kulture. Odbacuje primjedbu, da je kršćanstvo uzrokom socijalnih nevolja, dokazuje, da je ono spasonosni vodj čovječanstva. Djelo je osobito poslužilo za odredjivanje odnosa izmedju Crkve i države u srednjem vijeku.

d/ SKOLASTIČKO DOBA, izradjuje se kat.moralka u sistem, stvara se sinteza dogma vjerovanja i djelovanja. Lav XIII/2o/ osobito ističe socijalnu nauku sv.Tome, skolastičkog prvaka. "Svi smo svjedoci činjenice, da se obiteljsko i civilno društvo nalazi u pogibli radi kužnog zadaha perversnih mišljenja, ali bi to društvo bez sumnje steklo mnogo mirniji i sigurniji život, kada bi se po akademijama i školama izlagala ona zdravija i s Učiteljstvom Crkve saglasnija nauka, što se nalazi u svescima Tome Akvinca". Socijalna se nauka Akvinčeva nalazi osobito u: SUMI, pa u komentarima Aristotelove ETIKE, POLITIKE, te u djelu "De regimine principum".

e/ POSKOLASTIČKO DOBA bilježi velike socijalne promjene. Čovječanstvo se umnaža, otkriva se novi, zapadni svijet, trgovina raste, pronalaze se strojevi, industrija se razvija, šire se nove religijske i političke ideje, filozofija zastupa potpunu autonomiju i sl. Stvara se teren za socijalna previranja, jer raste bijeda na jednoj strani, moć bogataša ili kapitalista na drugoj strani. Katolički sociolozi nastoje pokazati katolička rješenja za sva ta nova pitanja. Ovdje nas interesira "socijalno pitanje".

U Francuskoj se pojavljuje socijalni katolicizam od početka XIX stoljeća, ali postepeno se nameće javnosti i dubinom ideja i plodnošću nastupa. Leon Harmel (1829-1915) pokušava socijalne reforme u svojoj tekstilnoj tvornici po načelima kat.sociologije, a Lav XIII ga zove svojim prijateljem i savjetnikom. Ističu se takodjer Renat de la Tour du Pin (1834-1924), kao teoretičar, Albert de Mun (1841-1914) kao aktivni socijalni radnik. Spominje se, da je Lav XIII svečano primao hodočašće radnika, pod vodstvom Harmela, kao da su visoki dostojanstvenici.

/19/ Sv.Toma, I-II, q.98-1o6, osobito q.1o4,a.4.
/2o/ Lav XIII, u enciklici "Aeterni Patris" od 4.VIII.1879.

U Njemačkoj se osobito ističu tri figure: Von Scherlemer-Alst iz Vestfalije, nazvan "kralj seljaka", Adolf Kolping, prozvan "otac radnika", te Mgr. Emanuel Ketteler, koga su zvali "biskup radnika". Ovaj posljednji je iznio izradjen socijalni program, a Lav XIII ga je nazivao svojim"slavnim predšasnikom". On nije samo naučavao već je bio vrlo aktivan na socijalnom području.

Vrijedni su spomena i mnogi drugi, na pr. u Austriji Karl Von Vogelsang (1818-189o); u Švicarskoj Mermillod, Decurtins; u Engleskoj kardinal Henry-Edward Manning (18o8-1891); u Italiji Giuseppe Toniolo (1848-1918), čovjek duboka znanja, neumorne aktivnosti, velike svetosti, o kojemu se od god.1955. vodi proces beatifikacije.

9/ Najvažnije enciklike. Od Pija IX (1846-1876) redaju se nastupi Crkv. Učiteljstva na području socijalnog katolicizma. Najvažnije su pak enciklike Lava XIII, medju kojima osobito "Rerum novarum" od 15.V.1891; Pija XI "Quadragesimo anno" od 15.V.1931; Pijo XII spominje 1.VI.1941. u govoru pedesetgodišnjicu "Rerum novarum", a Ivan XXIII prigodom sedamdesetgodišnjice iste izdaje encikliku "Mater et Magistra" (15.V.1961.). Ivan XXIII u prvom dijelu svoje enciklike ponavlja socijalnu nauku svojih predšasnika; u drugom dijelu precizira i razvija nauku o osobnoj inicijativi i o ingerenciji državne vlasti na ekonomskom području, o socializaciji, nadnici, o zahtjevima pravde na produktivnom sektoru, o funkciji privatnog vlasništva; u trećem dijelu govori o pravednosti medju raznim produktivnim sektorima, o ravnoteži i razvoju manje razvijenih zemalja, o pravdi medju državama raznog ekonomskog sistema, o napučenosti i ekonomiji; u četvrtom dijelu zaključuje pozivom, da se u ljudsko društvo unese istina, pravda i ljubav, zato naredjuje da se naučava, uči i primjenjuje kat.društvena nauka, apelirajući osobito na katolički lajikat, a pozivajući sve na svijest jedinstva u Kristu.

1o/ Kat.sociologija i "socijalno pitanje". Ovo pitanje ide za tim, da tako uredi ljudsko društvo, da svima ljudima, po mogućnosti bude olakšan život. Kada pojedinim kategorijama ljudi postane društveni položaj težak, recimo nepravedan, oni pokreću "socijalno pitanje", i punim pravom. Za vrijeme Lava XIII postavljalo se socijalno pitanje kao potreba deproletarizacije radnika, jer je njihov društveni položaj bio ugrožen pohlepom kapitalista, liberalnih ekonomista; Pijo XI proširuje sferu socijalnog pitanja na to, da i drugim kategorijama društva treba dati prava, te sve dovesti u jedinstvo s Kristom; Pijo XII postavlja socijalno pitanje u pitanju kolonijalizma, uposlenja radne snage, u raspodjeli sirovina, posjedanju prometnih prolaza, borbi klasa, zapostavljanju čovječje osobnosti; Ivan XXIII pak ukazuje na nesklad izmedju društvenog položaja poljodjelstva i industrijskog sektora, nesklad izmedju bogatih i siromašnih država, odnosno krajeva jedne države, na disproporciju nadnica izmedju raznih država, na pitanje upotrebe atomske energije, iskorištavanje mogućnosti kemijskih preradba, moderniziranja poljodjelstva i t.d. Prema tome bio bi anahronizam, kada bismo danas postavljali "socijalno pitanje" onako, kako ga je postavljao Lav XIII, jer ondašnje je glavno zlo skoro potpuno, barem u nekim državama, riješeno, a vrijeme je donijelo druge teškoće.

Hoće li se uvijek javljati socijalno pitanje? Nijesmo pesimisti, već realisti, pa uvidjamo, da je istinita ona Kristova: "Siromaha ćete imati uvijek sa sobom" (Mat.26,11). Nije moguće potpuno ukloniti nejednakost medju ljudima, ni iskorijeniti pohlepu za dobiti, ni težnju za dominacijom, ni egoističke tendencije, niti je moguće sve ljude odgojiti u socijalnom duhu, u altruizmu, u pravoj slobodi, u ispravnom valoriziranju vrednota.

Jasno je, da socijalno pitanje nije samo ekonomsko pitanje, ono je stjecište ekonomskih-političkih-religioznih, nadasve moralnih pitanja, jer je izvan svake sumnje, da bi moralni odgoj najprije i najtemeljitije rješio socijalno pitanje, kao što ljubav, gdje ona vlada, rješava sva pitanja.

11/ Trajna misija kat.sociologije. Ona nam iznosi društvenu nauku,koja nikada ne gubi vrijednosti, koja je uvijek aktuelna. Ona promatra čovjeka u cjelosti, integralno, a ne samo s jednog stajališta. Ona se ne povodi za nekim optimizmom, kao da je moguć koji ekonomsko-socijalni sistem, koji bi izbrisao bijedu s ove zemlje. Apelira na moral i religiju kao na vrednote, oko kojih bi se mogli okupiti svi ljudi dobre volje. Tu sociologiju treba poučavati u kat.školama svih stupnjeva, još više, treba odgajati u socijalnom duhu, koji ne može zaboraviti ljestvicu vrednota. Nije li danas najvažnije upozoriti ljude, da tehnika nije najviša vrednota? Zar je teško uvidjeti, da je napredak tehnike doveo ljude dotle, da strahuju pred pomisli, kako bi mogli postati žrtve svojih vlastitih pronalazaka?!

U povijesti kat.sociologije spominju se dvije različite škole, i to škola u Liegu, pod vodstvom A.Pottier-a (1849-1923) i škola u Angers-u pod vodstvom Freppel-a. Prva je bila "napredna", tražila je autonomiju radničkih udruženja i odlučnu intervenciju države u radnička pitanja,druga pak je bila konservativna, zastupali su je katolički liberalci, koji su smatrali da se država ne smije u to uplitati već neka socijalno pitanje riješavaju pojedinci, vodjeni osobito kršćanskom ljubavi.

Bez sumnje i danas ima onih, koji žele sačuvati staro, stari red i privilegije, "hvalitelja davnih vremena", ali postoji i avangvardija,koja hoće vitalnu aplikaciju uvijek aktuelne kat.sociologije. Divimo se Ivanu XXIII, koji fenomen socializacije postavlja kao nešto, što odgovara stvarnosti sadašnjice i socijalnom čovječjem duhu, iako upozorava,da pri realizaciji te socializacije treba uvijek računati na prava i čast čovječje osobe, na pr. na slobodnu inicijativu. Možemo doista reći, da nema povratka unatrag, već uvijek prema što vjernijem ostvarenju uzvišenih ideala kat.sociologije.

Uvjet, da kat.sociologija postane "doživljajem" te bude aplicirana jest zalaganje svih katolika, da njezin ideal postane stvarnošću. Pijo XII je mnogo insistirao na "socijalni osjećaj"/21/ ili socijalni duh.To je kao neko duhovno oko, koje spontano sudi o socijalnim pitanjima. To

---

/21/ Obilna je literatura o socijalnim idejama Pija XII. Napominjemo na pr. izdanje "Soziale Summe Pius XII" tiskanu u Švicarskoj, prevedenu na francuski. Izdanje su priredili Utz i Groner O.P. Na talijanskom ima više djelomičnih izdanja.

je, još više, duh solidarizma ili ljubavi prema bližnjemu. Danas se raspravlja o t.zv. "kolektivnoj svijesti"/22/, ali izraz se može lako shvatiti jednostrano, a značenje mu je nejasno. Nema snažnijeg izraza do "ljubav prema bližnjemu", ona altruistička, djelotvorna, preobrazna ljubav.

Bilješka: Jedan vrlo koristan način promicanja i širenja socijalnih katoličkih ideja jesu "Socijalni Tjedni". U Francuskoj je na pr. god. 1961. održan 48. takav Tjedan, a bavio se temom o doprinosu i sudjelovanju mladih u zajedničkom dobru. U Italiji je održao preko 3o istih Tjedana, uvijek s različitim temama. Kod nas je održavanje tih Tjedana bilo započelo prije drugog svjetskog rata te su održana tri (1937-1939), ali rat je taj plan omeo. Bez izmjene misli nema napretka u znanosti. Metoda Tjedana je vrijedna pohvale.

12/ <u>Socijalna idejna strujanja izvan kat.društvene nauke.</u> Izgleda, da je XIX stoljeće išlo za tim, da nadje poseban objekt sociologije, koja bi se odcijepila od filozofsko-normativne. Pozitivistički duh je učinio, te su sociolozi odbacili teološke pojmove, a stvorili neke druge pojmove o čovjeku, o razvoju, o spoznaji vrednota i sl., ali sve je to urodilo konfuzijom, koja još i danas vlada u redovima sociologa/23/. Sociološka strujanja izvan kat.sociologije pozitivističkog su karaktera, ona se odnose na druge metode, iako polaze od nekih prekoncepcija, kojih se ne mogu otresti.

a/ Poznata je, prije svega, Comte-ova sociologija, koja je znanost pozitivnog karaktera, a bavi se osnovnim zakonima socijalnih fenomena. Comte (1798-1857) uočuje društvene odnose, zakone konstantnih društvenih fenomena te ih proučava kvantitetnom, matematičkom metodom,služeći se osobito analizom i statistikom. U statičkom dijelu te sociologije Comte anatomski secira socijalni mehanizam otkrivajući zakone interakcije u društvu; u drugom pak dijelu, koji je dinamične naravi, traži zakone socijalnog napretka. Kako se taj napredak razvio? Iz teologije, preko metafizike, doprlo se do savršenstva: do pozitivnih znanosti.

b/ Marksistička sociologija naglašava ono "bitno društveno", koje se ipak ravna po čuvenom načelu: "Ne odredjuje svijest ljudi njihovo biće, nego, naprotiv, njihovo društveno biće odredjuje njihovu svijest". Materijalne snage proizvodnje igraju glavnu riječ/24/. Svakako ovoj koncepciji treba priznati, da je skrenula pažnju na to, da pojmovi i mišljenja imaju vezu s društvenim stanjem, u kojemu nastaju ili se razvijaju.

c/ H.Spencer (182o-19o3) glavni je naučavatelj biološke sociologije, koja društvo smatra pravim organizmom, kojemu treba univokno primijeniti zakone biološkog razvitka. Darvinov evolucionizam i organicizam dva su stupa ove sociologije. Jasno,da zakon selekcije prenesen na socijalno polje znači slobodnu konkurenciju, u kojoj ekonomski slabiji podliježe jačemu.

/22/ Alain Birou, SOCIOLOGIE et RELIGION, Paris 1959,str.165.
/23/ R.Sigmond O.P., PHILOSOPHIA SOCIALIS,Rim 1959, str.422-423.
/24/ Arman Cuvillier, INTRODUCTION A LA SOCIOLOGIE,prijevod s francuskoga, Sarajevo 1959, str.6o-7o.

d/ Gabriel Tarde (1843-19o4) zabacuje "biološko" a uzima "psiho - loško" kao ono što u sociologiji odlučuje. Po njemu je sociologija "interpsihologia", kao neko intermentalno, psihološko strujanje. U čemu se prvotno očituje društveni život? U imitaciji, a ona je intermentalno strujanje. Metoda će takve sociologije biti introspektivna.

e/ Nadrealizam Emila Durkheima (1858-1917) shvaća društvo kao neku zasebnu realnost, nadfizičku, nadbiološku. Iz nje izviru diktati kolektivne svijesti, koja se nameće pojedincima u društvu. Psihologija se pojedinaca odvija u znaku neke prisile ove nadindividualne realnosti.

f/ Max Weber (1864-192o) i njemačka škola ide protivnim putem, on smatra da je sociologija duhovna znanost, "Geisteswissenschaft", koja želi prodrijeti u duhovni smisao konkretne socijalne stvarnosti, vidjeti njezin odnos prema kulturi. To je sociologija "shvaćanja". U konkretnim socijalnim fenomenima postoje racionalni i iracionalni elementi. Neka sociologija ne traži neke konstantne zakone, govori ova sociologija, već neka uočuje ideale ili više nazore, koji su se u konkretnim socijalnim fenomenima realizirali, kako je kapitalizam XVI i XVII stoljeća realizirao na zapadu svoje ideale.

g/ Konačno spominjemo i formalnu sociologiju Simmel-a (1858-19o8). Po ovoj sociologiji imamo njezin objekt u formama ili oblicima, a ne u materijalnim elementima socijalnih fenomena, na pr. oblik natjecanja, suradnje, upravljanja, podložnosti. Nije važno, govori se, da li su ti oblici realizirani na pravnom, političkom ili religijskom području. Ona se, dosljedno, više osvrće na obličje nego na suštinu/25/.

Zaključak: Očito je, da ove nove sociologije predstavljaju nov način socioloških istraživanja. Dok je u antiki Plato, kasnije Morus i Campanella, iz poimanja idealne države izvodio načela njena ustrojstva, ili: dok je iz objektivnog promatranja društvenih pojava Aristotel, kasnije sv.Toma i drugi, zaključivao na norme, po kojima bi se društvo moralo ravnati , ove nove sociologije bacaju njen zadatak iz normativnog na deskriptivno područje, ali na svakom koraku dokazuju, da se ne mogu otresti filozofije i nazora na svijet i život prema vlastitoj ideologiji.

/25/ Vidi kod Sigmond, nav.dj.str.417-421.

O P Ć A   S O C I O L O G I J A

P R V A   R A S P R A V A

O ČOVJEKU KAO POJEDINAČNOJ OSOBI

PRVO POGLAVLJE: ČOVJEČJA OSOBNOST

13/ Važnost rasprave. S humanizmom i renesansom započinje uzdizanje čovječje osobnosti, koje redovito završuje u podčinjavanju čovjeka. Humanizam je započeo sa "homo homini deus", a svršio je sa "homo homini lupus"; - naturalizam ga zatvara u tijesne granice prirode te mu ne da gledati na više; - Frano Bacon, po primjeru starog poganstva, žrtvuje čovjeka državi; - Hobbes mu niječe socijalnost; - Locke govori da je samo svijestan čovjek vrijedan toga naziva; - Spinoza ga zamišlja kotačićem u stroju cjeline; - racionalizam mu uzdiže razum, a ovaj pada u skepticizam; - enciklopedisti govore o čovjeku - mašini, čovjeku - biljci; - Hume niječe, da čovjek može teološki djelovati; - neki sociolozi ga utapaju u kolektivnu svijest; - neki ga smatraju samo socijalnom funkcijom, a niječu mu osobnu vrijednost; - Marks veli, da je baza demokracije u vrhovnoj vrijednosti pojedinca, ta pak vrijednost, da se bazira na utopiji kršćanstva, da je čovjek obdaren besmrtnom dušom /26/; - tehnicizam i materijalizam čovjeka privezuju na materiju; - liberalizam, totalitarizam raznih boja i stupnjeva svršava s nekom depersonalizacijom čovjeka; - birokratizam ga pretvara u automat.

Pisao je sv.Toma, da s teološkog stajališta ništa nije više od čovjeka, već da je on cilj ili svrha svega nastajanja, svega što se dogadja u svijetu/27/. Zato Crkva traži, da se oslobodi čovjek, da se postavi kao temelj, subjekt, korijen, cilj socijalnog uredjenja/28/, a Ivan XXIII.odlučno tvrdi, da je temeljno načelo kat.društvene nauke to, da pojedina ljudska osoba mora biti smatrana kao temelj, cilj i subjekt svih uredjenja, u kojima dolazi do izražaja ili se realizira socijalni život; i to čovječja osoba shvaćena u njenoj socijalnoj strukturi, u planu nadnaravnog usmjerenja/29/.

Zaključak je očit: kršćanski personalizam mora postati stvarnost.Ne smije se dijeliti nauka od prakse, jer su obe pozvane, da se medjusobno upopunjuju. Nije dovoljno isticati dostojanstvo čovječje osobnosti već osobito u socijalnom, ekonomskom životu pojedinac mora postati subjekt a ne objekt djelovanja/3o/. Katolička sociologija traži praksu uime najviših načela o povezanosti teorije i prakse, jer spekulativni razum "protegnućem" postaje praktičan, drugim riječima: izmedju spoznajnih i djelatnih vrednota postoji interdependencija, interakcija/31/. Zapovijed je Crkv.

/26/ Marks-Engels, EDITION CRITIQE, Moskva, sv.I,br.1,str.59o.
/27/ Sv.Toma, C.GENTES,III,22; IV,54.
/28/ Pijo XII,Pismo predsjedniku franc.soc.Tjedna lo.VII.1946;govor na radiju 24.XII.1942; 24.XII.1952.
/29/ Ivan XXIII,nav.enciklika,IV dio
/3o/ Pijo XII, govor na radiju 24.XII.1952.
/31/ Sv.Toma, I P, q.79, a.11, osobito ad 2.

Učiteljstva, da kat.društvena nauka postane djelotvorna, da se realizira, da bude baštinom svih njenih sinova i svih dobronamjernih duša.

14/ Izvor dostojanstva čovječje osobe. U čovjeku treba spasiti: individualnost, samostojnost i racionalnost/32/, jer to su komponente osobnosti. Kojigod ga sistem ili postupak čini privjeskom ili ga utapa u anonimnu masu ili mu niječe postulate racionalnosti, koja je otvorena i prema nadnaravi, taj ga sistem ili postupak degradira. I ne smije se insistirati samo na jednoj komponenti, na pr. individualnosti, jer bi se otvorio put individualizmu, već se moraju povezati sve tri komponente, a iz treće izlazi to, da je čovjek otvoren prema društvu, prema Bogu i prema nadnaravi. Treba spašavati čovječju samoinicijativu, priznati mu osnovna prava i dužnosti, omogućiti mu opsluživanje dužnosti, olakotiti mu terete života, da se njegova osobnost pravilno i svestrano razvije. Kratko rečeno: dostojanstvo čovječje osobe izvire iz istine, da je čovjek slika Božja, brat Kristov, pozvanik na sudjelovanje u viziji Trojednoga.

15/ Zasluge kat.Crkve u pitanju dostojanstva čovječje osobe. Kršćanski personalizam jest aplikacija osnovnih kršćanskih dogmi o nadnaravnom čovječjem pozvanju, o milosti, o niskosti grijeha, o bratstvu u Kristu, o mističnom tijelu Kristovom. Nijesu li prvi kršćani bili jedno srce i jedna duša (Dj.Ap.4,32)? Nije li Crkva vodila idejnu i praktičnu borbu djelotvorne ljubavi i zalaganja za oslobodjenje robova? Za brigu oko siromaha, bolesnih, zapostavljenih? Nije li odmah osudjivala krive sisteme, koji su išli za tim, da čovjeka detroniziraju s njegove časti? Vrijedno je zapamtiti u sočnom latinskom jeziku ove riječi: "Civitas homini non homo Civitati existit" kako je rekao Pijo XI u enciklici "Div.Redemptoris", a prije njega Lav XIII: "Est enim homo, quam respublica senior: quocirca ius ille suum ad vitam corpusque tuendum habere natura ante debuit, quam civitas ulla coisset" (u "Rerum novarum"). Davno je sv.Pavao lansirao u svijet ideju sveopćeg bratstva u zajedničkoj čovječanskoj obitelji, u kojoj nema egoizma ni šovinizma ni borbe klasa već svi jedno u Kristu (Gal. 3,27-29).

Bilješka: Neki primjećuju Crkvi zašto nije energičnije i uspješnije uredila ljudsko društvo, kad je imala u svojim rukama ovozemnu vlast. - Na ovo se može mnogostruko odgovoriti: "Nikada nije imala toliku civilnu vlast, da je mogla urediti čitavo čovječanstvo.- Protivio joj se duh poganstva, koji je nekoć podržavao robstvo, a danas podržava sloboštine svake vrsti.- Od Crkve uvijek najviše traže oni, koji su joj spremni najprije stati na put.- Crkva je uvijek bila više na strani onih koji su zastupali načela evolucije nego revolucije.- Učinila je toliko za društveni red na ovom svijetu, iako joj to nije prvotna svrha, da ne bi više bila učinila, da je u tu svrhu ustanovljena. - Konačno, protivnicima Crkve možemo reći,da

---

/32/ Nije potrebito dijeliti individualnost od osobnosti,kako smo iznijeli u članku TOTUS HOMO AD STATUM RELATUS, tiskanom u DT (Piacenza), god. 1958, str. 50-62; sv.Toma I P. q.29; DE POT, q.9,a.4.

njih tereti ta primjedba, jer danas još ima na hiljade robova, a ipak ih sve medjunarodne ustanove još nijesu oslobodile robstva.

16/ Robstvo. U pojmu se robstva nalazi to, da je čovjek nekako vezan uz odredjenoga gospodara ili odredjeni posao. Robstvo je kao doživotni rad za doživotno izdržavanje. Razumije se, da može imati blaži ili teži oblik. Kod starih naroda, na pr. u Rimu, rob je kao prosto fizičko orudje. Sluga u kući je kao član obitelji; sluga koji dolazi služiti u kuću gospodara isto je što i unajmivalac radne snage. Robstvo, dakle, nekako je vlasništvo t.zv. "zatvorenog ekonomskog sistema", dok slobodni ekonomski sistem upotrebljava sistem nadnica.

a/ Opstoji li još robstvo? U antiki je bilo bezbroj robova i položaj je njihov u društvu bio bespravan. Blaži je oblik vladao u srednjem vijeku kod onih koji su se nazivali "glebae adscripti". - Od XVI-XIX stoljeća prakticira se trgovina s crnim robljem, ali u Engleskoj prestaje god.184o. a u Americi god. 1865. - Ističe se kao pohvala slobodnoj dubrovačkoj republici, da je ona na svom teritoriju zabranila trgovanje robljem god.1416.- Prema dokumentima sakupljenima od Ujedinjenih Nacija danas ima još oko deset milijona robova. - Još danas u nekim zemljama latinske Amerike vlada feudalni sistem. Još danas postoji trgovina djecom, djevojčicama, još ima prisilnog rada.

b/ Zasluge Crkve katoličke. Ona je odmah nastojala poboljšati životne uvjete robova. Proglasila je načelo suradnje izmedju svih članova nekog društva, dapače osobito poštovanje prema onima nižeg položaja (I Kor. 12,23). Njezino nastojanje nije moglo odmah uroditi plodom, jer je u prvim vjekovima kršćanstva robstvo bilo kao zahtjev socijalne strukture, koja se nije mogla naglo promijeniti, a da se ne naškodi istim robovima, kojima je život bio barem donekle osiguran. U Crkvi se osnivaju Redovi za otkup robova, kao Red "SS.Trinitatis" i sv.Petra Nolasco. Crkva je, priznajmo, učinila, što je mogla, uvijek vjerna načelu, da cilj ne opravdava sredstva, ako su zla. Od revolucije je uvijek zazirala.

c/ Kojih se načela drži kat.sociologija u pitanju robstva? Označimo ih ovako: Oblik robstva, u kojemu je rob lišen osnovnih, neotudjivih prava, kao na pr. na ženidbu, slobodu i sl. protivi se naravi, gazi ljudsko dostojanstvo, potpuno je neodrživo.- Robstvo, u kojemu se netko odriče drugotnih prirodnih prava, na pr. vlasništva, a zadržava osnovna prava čovjeka, ne izgleda, da je proti strogog prirodnog prava.-Čovjek može unajmiti svoju radnu snagu drugomu i za čitav život, iako je to izloženo mnogim zlouporabama.- Netko može biti kažnjen da radi za drugoga, na pr. radi zločina ili radi ratne odštete, ali uvijek uz poštivanje osnovnih prava čovjeka i u skladu s postojećim državnim i medjudržavnim zakonima.- Nasljedno je robstvo proti prirode, jer se svi ljudi od prirode radjaju jednakih prava. - S robstvom usporedjujemo: prisilan rad u kolonijama, prisilu da muževi trajno žive van svoje obitelji. Moderni je život uveo razne blaže oblike robstva, na pr. u kapitalizmu, totalitarizmu, strančarstvu. - Još ima nacija ekonomski, društveno, moralno slabo razvijenih, zato se ne može apriorno osuditi, da razvijenije nacije preuzmu u svoje ruke civilizaciju tih nacija, razumije se, dok nerazvijene nacije ne steknu zrelost samouprave, i uvijek u skladu sa zakonima, i prirodnim i internacionalnim.

Bilješka: U "koloniji" je narod ovisan o kolonizatoru; u "protektoratu" vlast je nekako razdijeljena izmedju naroda pod protektoratom i upravitelja protektorata, te je narod zaštićen od napadaja, ali upravitelju daje razne pogodnosti; u "dominionu" narod uživa veću autonomiju, a narodi pod dominionom su medjusobno potpuno neovisni, jedino ujedinjeni vjernošću upravitelju dominiona, kao što su još danas neke zemlje podložne kruni britanske zajednice naroda; "mandat" uključuje nadzor nad upravom i nad razvojem nekih zemalja povjeren drugim zemljama od vlasti medjunarodnog foruma. "Kolonijalizam" je rana današnjice, koju svi žele izliječiti. Tu su važna dva načela: prvo, razvijeniji narodi u ime solidarizma neka pruže pomoć slabije razvijenima; drugo, svaki narod ima pravo na svoju autonomiju. Upravna mudrost i pravednost moraju izmiriti, odnosno uskladiti oba načela. Teškoća je i u tome, što nijesu sve kolonije djelo trgovačkih pothvata, ima ih i vojnih ili strateških, a u tome su velike sile najosjetljivije. Medjutim, prirodno pravo na autonomiju je jače.

DRUGO POGLAVLJE: ČOVJEČJE DUŽNOSTI

17/ Pojam. Pod izrazom "dužnost" razumijevamo obavezu moralne naravi, koja čovjeka veže, da nešto učini ili da nešto ne smije učiniti. Ovdje govorimo o dužnosti u vezi s društvom. Očito je, da je bližnji temelj obaveze zakon, zadnji pak vječni zakon ili zamisao Božja, koja upravlja svim činima i svim dogadjajima prema vječno odredjenom planu. Jedna od točaka toga plana jest socijalni red, koji treba čuvati i razvijati time, da svatko vrši svoje socijalne dužnosti.

Toliko je taj društveni odnos za čovjeka bitan, toliko zadire u njegovu strukturu, da njegova osnova služi kao kriterij prosudjivanja dobra ili zla u nekim ljudskim činima. Sve ono što ruši temelje društvenosti ili što onemogućuje zajednički život proglasujemo kao zlo, što omogućuje ili promiče zajednički život, to označujemo kao "dobro"/33/. Ubiti drugoga, lagati, vrijedjati i sl. označujemo kao zlo, pomagati drugoga u dobru, nazivamo dobrim činom.

Osobitu poteškoću za društveni život predstavlja t.zv. pitanje kolizije dužnosti, na pr. onaj otac obitelji mora platiti porez, ali mora prehraniti obitelj, ili: ona majka i žena u nedjelju želi prisustvovati Misi, ali je potrebno da radi u kući i dvori bolesnike. Bez sumnje teoretski je lako reći, da viša, uzvišenija, potrebnija dužnost ima prvenstvo, ali nije uvijek lako otkriti koja je to viša, potrebnija dužnost. Svakako je jasno, da negativne dužnosti obvezuju uvijek, afirmativne ne obvezuju nužno uvijek; takodjer je očito, da su dužnosti prirodnog zakona iznad onih pozitivnog zakona; konačno, da je jasna dužnost iznad nejasne, javna ili zajednička iznad privatne.

Bilješka: Katolička sociologija odbacuje teorije pristaša "iuris novi", po kojima je svaki pojedinac pozvan, da odredi,

---

/33/ Sv.Toma, C.GENTES,III,129.

što je sa socijalnog stajališta dobro ili zlo (Denz.17o3), jer takav autonomizam vodi k despotizmu i totalitarizmu.- Ne prihvaća ni socijalni skepticizam, jer ovaj naučava, da su socijalne dužnosti prazna riječ (Denz.1759/.- Ne slaže se niti s legalizmom, koji niječe, da postoji unutarnja obaveza, obaveza savjesti, u vezi s opsluživanjem socijalnih dužnosti. Pogibeljnom smatra teoriju, po kojoj i dobro i zlo odredjuju društveni zakoni, jer to je negacija reda objektivnog morala, a istovremeno to je podrška samovolji tirana.- Konačno, osobito joj je tudja teorija fizičke sile, koja samo računa na prisilu, kao sredstvo privikavanja ljudi, da vrše svoje socijalne dužnosti.

18/ Zasluga Crkve. Crkva je odmah ustala proti formalizma i legalizma, te je tražila čovječju obnovu iznutra. Najprije treba slušati Boga (Dj.Ap. 5,29), ali vlastima se treba pokoravati i radi savjesti, a ne samo radi kazna (Rimlj.13,5).Tu je naznačena i ljestvica dužnosti. Proti zakonskog rigorizma i proti juridizma uvijek je zastupala mišljenje, da nije vrhovno načelo "salus rei publicae suprema lex esto" već "quid prodest"? Mat.16,26), t.j. da je interes vječnog spasa duše najviša vrednota. Zasluga je Crkve, što je izmirivala i sredjivala medjusobna prava i dužnosti, ili "mutua inter se officia iuraque componens", kako je rekao Pijo Xi u "Divini Redemptoris". Tako je dovela u sklad slobodu s auktoritetom, dostojanstvo pojedinca s dostojanstvom države, posluh i suverenstvo, ljubav prema sebi s ljubavi prema bližnjemu. Nije li osobita zasluga Pija XII, da je glasno doviknuo, da čovjek ne smije biti objekt već subjekt ekonomskog reda i poslovanja? Dok je na pr. Plato naučavao, da čovjek ne pripada prvotno sebi ni obitelji, Pijo XII neustrašivo tvrdi, da je bitna svrha društvenog reda sačuvanje, razvoj i usavršenje čovječje osobe, jer je ona porijeklo i svrha društvenog reda uopće /34/.

§ 1. Čovječje dužnosti prema Bogu

19/ Prioritet ovih dužnosti. Možemo reći, da je pravo ontološki prije dužnosti, jer Bog ima prava, ali nema dužnosti, ali medju stvorenim vrednotama za ljude dužnosti su prema Bogu prije ostalih čovječjih prava. Te se dužnosti sintetiziraju u dužnosti nadnaravne religioznosti. Nije li fenomen religioznosti općenit? On je i nužan, spada na bitnu, strukturalnu čovječju ovisnost, ovisnost stvorenja o Stvoritelju, učinka o svom Uzroku. Činjenica je, da svi narodi, svih vremena, u bilo kojim ekonomskim se sistemima nalazili, bilo kojem društvenom uredjenju pripadali, bilo kojeg političkog smjera bili, priznavaju neko božanstvo, bogove ili Boga/35/. To nam dokazuju razni običaji prinosenja žrtava, molitve, prinosi. Taj socijalni fenomen ne spada na ono "relativno" već na apsolutno, nužno, sveopće. Zar mnogim pozitivnim sociolozima ne fali osnovni uslov objektivnog raspravljanja, kad ovom tako zajedničkom fenomenu posvećuju tako malu pažnju?

/34/ Pijo XII, govor na radiju, dne 24.X.1942.
/35/ Plato - Plutarh, ADVERSUS COLOTENSES.

2o/ Utjecaj dužnosti prema Bogu na ljudsko društvo. Tko daje Bogu, što je Božje, t.j.unutarnji i vanjski kult, taj će biti prije spreman i drugomu dati, što je njegovo/36/. Taj se kult proteže na socijalni red (Jak.1,27). Tko ne priznaje Boga iznad sebe, lako će despotski ili tiranski sebe postaviti iznad svih ostalih. Tko pak priznaje Boga, urediti će svoje odnose i prema ljudima i prema državi tako, da će od njega svi crpsti više koristi. Kršćani kao takvi, piše Ivan XXIII, ne mogu a da se ne iteresiraju oko poboljšavanja vremenskih uslova čovječjeg života (enc."Mat et Mag.").

Očito je, da medju pravim i dosljednim štovateljima Boga nema i ne može biti zločinaca, naprotiv, da pravi štovatelj Božji širi zrake svoga unutarnjeg reda na socijalni red. Beethoven je uvidio, da nema uzvišenijeg zadatka nego približiti se Bogu više od drugih ljudi, i s te visine sipati zrake kreposti na druge ljude (37). Gdje je prava ljubav prema Bogu tu se nalaze sve socijalne kreposti (I Kor.13,1-13).

Vanjsko štovanje Boga ima spasonosan utjecaj na socijalni život. Krist je zajedničkoj molitvi obećao efikasnost (Mat.18,2o). Zajednička molitva podiže duh, ujedinjuje, odgaja svijest zajednice, širi slogu i ljubav. Nije li kršćanstvo proglasilo "ora et labora", dakle izvor nebeske i zemaljske sreće? Nijesu li narodi, homogeni u vjeri, kompaktniji i jači?

I nadnaravna religioznost koristi društvu. Ona je očistila ljudsku pamet od tolikih zabluda, pogibeljnih za ljudsko društvo (Denz. 1642, 17o3). Katolička Crkva svojim plodnim djelovanjem predstavlja trajan dokaz svoga božanskog poslanja (Denz.1784). Crkva raspolaže nadnaravnim sredstvima odgoja, a ta jačaju čovjeka i u vršenju socijalnih dužnosti. A zar milost ne preobrazuje i neznatna djela u korist ljudskog društva? Ne će li kriterij vječne osude biti nepomaganje bijednika? (Mat.25,42).

§ 2. Čovječje dužnosti prema sebi

21/ Te dužnosti opstoje. Tu je dužnost, da niži dio bude podložan višem dijelu, da tijelo sluša dušu/38/. Kada čovjek opazi u sebi defekte, ograničenost i ovisnost, lako uvidja dužnost, da sebe podredi Bogu/39/. Čovjek kao socijalno biće mora izbjegavati zablude o društvenom životu, mora biti svijestan,da njegova sloboda volje ne smije doći u sukob sa slobodom i s pravima drugih, da hotičnim bolestima ne smije prouzrokovati nered u društvu.

22/ Njihov utjecaj na društveni red. I dužnosti prema sebi spadaju u onaj red dužnosti, bez kojih društvo ne može pravilno egzistirati/4o/. Ništa čovjek ne može naškoditi sebi, a da istovremeno ne naškodi društvu, u kojemu živi, jer postoji zakon interakcije izmedju pojedinca i društva/41/. Koji se izvori zala ne nalaze u alkoholizmu, u nemarnosti oko

/36/ Sv.Toma, II-II,q.58,a.1 ad 6.
/37/ J.V.Vruticky, BEETHOVEN,Dubrovnik 1927,str.3; J.Andreis, POVIJEST GLAZBE, Zagreb,1942,str.231.
/38/ Sv.Toma, II - II, q.58,a.2.
/39/ Isti, II-II, q.85,a.1.
/4o/ Isti,II-II, q.64, a.2-3.
/41/ Isti, I-II, q. 21, a.3.

odgoja djece, u razuzdanosti? Eno nam neuredne ljubavi prema sebi, koja u svom egoizmu gradi Babilon, dok uredna ljubav prema sebi gradi Jeruzalem/42/. Stari Grci i Rimljani kažnjavaju donekle i tjelesa samoubojica, jer je samoubojstvo zločin proti sebe i društva /43/. Crkva neprestano poziva, da pojedinci nastoje steći znanje i umijeće, učenost i svetost, jer od toga će ljudsko društvo crpsti brojne dobre plodove, iako opominje, da čisto tehnički ili materijalističko shvaćeni napredak škodi časti čovječje osobe.

§ 3. Čovječje dužnosti prema drugima

23/ Temelj. Na čemu se temelje naše dužnosti prema drugima? Možemo kratko odgovoriti: na njihovim pravima prema nama. To će biti dužnosti pravednosti i ljubavi, u svim mogućim gradacijama, od strogog prava do najobičnije pristojnosti ili obzira. Platiti ugovoreno to je dužnost strogog prava; pokazati se ljubaznim to spada na područje drugih kreposti, ne one stroge pravednosti, ali sve te dužnosti spadaju i na socijalni red. O njima ćemo raspravljati kasnije.

TREĆE POGLAVLJE: ČOVJEČJA PRAVA

24/ Pojam prava. Prvenstvo dajemo pojmu objektivnog prava, t.j. prava uzetog kao "pravedno", onoga što strogo pripada drugomu kao s njim izjednačeno ili njemu primjereno. Takvo je pravo unutarnji, objektivni element socijalnog reda, to je, može se donekle reći, isti socijalni red, jer red uključuje to, da sve zauzima svoje mjesto u odnosu prema nekom principu reda.

Subjektivnom pravu dajemo drugo mjesto. Dobro opažaju katolički sociolozi, da voluntarističko davanje prvenstva subjektivnom pravu urodilo je i uvijek radja separacijom prava od morala i širenjem autonomizma, despotizma. U pojmu pak subjektivnog prava nalazimo, da je ono neka snaga moralnoga reda, neko ovlaštenje, da od drugoga nešto tražimo, da dade ili da učini nešto/44/. To pravo se ne sastoji u činjeničnom stanju ni u nanesenoj sili (Denz.1759,1761), jer se subjektivno pravo mora regulirati prema objektivnom, odnosno mora se rukovoditi kreposnom motivacijom, moralnim normama, koje su iznad sile i činjenica.

Bilješka: Odbacujemo pozitivizam, jer on prezire ljestvicu vrednota time, što ne priznaje naravno-božansko pravo iznad pozitivnog.- I naturalizam zaboravlja, da Bog ima pravo i da je doista proglasio svoje božansko pravo iznad naravnog.- Liberalizam zapostavlja opću nauku, da ni na ekonomskom području sloboda jednoga ne smije vrijedjati prava drugoga, jer ta su tudja prava vanjska granica naše slobode. Ispravno je rekao Pijo XII, da osnovni i najviši izvor zala, koje trpi čovječanstvo, nalazi se u zaboravi i izopačenju naravnog prava/45/.

/42/ Sv.Augustin, DE CIV.DEI, 4o, 2, 56; ML 41,436.
/43/ Kod sv.Tome, IN ETH.AR. br.1o96.
/44/ Sigmond, nav.dj.str.154.
/45/ Pijo XII, SUMMI PONTIFICATUS, 2o.X.1939.

25/ Čovjek je subjekt prava. Kad bi bio objekt, s njim bi se moglo raspolagati kao s tržnom robom. On je subjekt neotudjivih prava, koja ga izdižu iznad ekonomije i tehničkog napretka/46/, i javno ili pozitivno pravo mora ići za tim, da služi pravu pojedine osobe, a ne da je absorbira/47/.Tako na pr. Ivan XXIII pred suvremenim fenomenom socijalizacije govori, da treba paziti, da ne bi ta socijalizačija uništila čovječju osobu, inicijativu, zakonitu slobodu. U granicama naravnog prava socijalizacija može biti od koristi za afirmaciju i za razvoj osobnih kvaliteta /48/.

26/ Porijeklo i snaga neotudjivih prava. Netom čovjek postane članom ljudskog društva postaje i subjektom neotudjivih naravnih prava, koja je primio preko naravi od Stvoritelja. Ta su mu prava potrebita za postizavanje zadnje svrhe, na pr. pravo na štovanje Boga, na osnivanje obitelji i sl.- Snaga im je tolika, da nijedna stvorena vlast ne može čovjeka lišiti tih prava, jer su ona prava naravi, prirode, dar Stvoriteljev. Ni zajedničko dobro nije iznad njih, naprotiv, ona su dio zajedničkog dobra /49/. Nikakav napredak ne može dignuti pojedincu pravo da posjeduje i potrošna i proizvodna dobra, jer to je pravo, kako kaže Ivan XXIII na istom mjestu, bazirano na ontološkom i finalističkom prioritetu pojedinih ljudi u odnosu prema društvu.

27/ Koja su to prava? Sačuvati vlastiti život - usavršavati sama sebe - tražiti istinu - štovati Boga - sklopiti ženidbu, izabrati bračnog druga - birati životni stalež po svojoj volji - unajmiti svoju radnu snagu - ulaziti u razna udruženja - čuvati čas i dobar glas - odgajati vlastitu djecu - primiti zasluženu platu - posjedovati vlastito imanje i t.d. Poteškoća je u tome, da nije lako odrediti granice tih prava, recimo, dokle se proteže pravo političkih sloboda? Kada treba ograničiti pravo udruženja u svrhu zajedničkog dobra? Komu će se privatnik uteći, ako viša vlast gazi ta njegova prava? Očito je, da ta prava postaju prazna riječ, ako civilna vlast ne priznaje iznad sebe nikakav auktoritet.

28/ Deklaracije "čovječjih prava". Prava su čovjeka nikla s kršćanstvom, ali formula "iura hominis" se stvarala kroz vjekove. Neki je nalaze u "Magna charta libertatum" god. 1215. u Engleskoj, ali izgleda, da se ona odnosila samo na više slojeve naroda. Prvi put je formula proglašena za francuske revolucije god. 1789. Deklaracija sadrži 17 članaka, a nabrajaju se osobito četiri prava: slobode, napretka, sigurnosti, otpora nasilju (čl.2). Pod izrazom "sloboda" razumijeva se, da je u čovječjoj vlasti činiti sve, što drugomu ne donosi štetu (čl.4), dakle očit je karakter tih prava kao naturalističkih, lajičkih, liberalističkih prava.

UN (Ujedinjene Nacije) izglasale su novu deklaraciju čovječjih prava i spomen se slavi lo.XII, jer su potpisana lo.XII.1948, a proglašena 1949. Katolički sociolozi su odmah tu deklaraciju komentirali te označi-

---

/46/ Pijo XII, radio-govor,24.XII.1952; govor, 7.III.1948.
/47/ Isti, govor 7.V.1949.
/48/ Ivan XXIII, u enciklici MAT. ET MAG., II dio.
/49/ Pijo XII, radio-govor, lo.VIII.1952.

li što bi trebalo nadodati, što razjasniti/5o/.

Koju vrijednost ima ova deklaracija? Samo direktivnu snagu? Samo su savjet ili preporuka? Tako neki tumače, jer, vele, ako bi netko bio i prikraćen u tim pravima, ne smije apelirati na vlast iznad svoje države, to bi značilo rušiti državnu autonomiju. - Izgleda pak obratno, naime, da je povjereno UN-u, da pazi, da li se ta prava poštuju, jer iz teksta i iz konteksta Povelje UN je jasno, da opsluživanje tih prava spada na kompetenciju istog Foruma. Medjutim, gdje su efikasna sredstva za zaštitu, ako su negdje ta prava pogažena? Tu se opaža praznina i u toj točci, do koje svi narodi mnogo drže.

29/ <u>Pretjerano isticanje čovječjih prava.</u> Ta se prava pretjeruju u autonomizmu, po kojemu je čovječji razum izvor i kriterij dobra i zla, i to najviši kriterij (Denz.17o3). Individualistički liberalizam je to načelo prisvojio, i tako se rodio tip egoističkog samoživca. Liberalizam na ekonomskom polju naučava, da je slobodno proizvoditi i konkurirati bez ograničenja ili bez obzira. Paralelno se razvija liberalizam na religioznom i političkom polju. Rezultat? Lav XIII je boj bio s tim socijalnim zlom, te označio, da je rezultat liberalizma bio taj, da su raspuštena udruženja radnika, tobože kao protivna slobodi nastupa i trgovanja - da se povećao broj neuposlenih, i to osobito radi pronalaska strojeva - da se bogatstvo nagomilalo u rukama nekolicine - ekonomski moćna manjina nametala volju većini - pohlepa pojedinih ljudi prešla na države, pa htjela osvojiti tudje - jaz izmedju poslodavalaca i radnika narastao - bijeda uzela maha /51/.

Bilješka: Neki govore i o katoličkom liberalizmu, zastupanom od onih katolika, koji u ime slobode drugih ne urgiraju katolička načela u praksi, da tu slobodu drugih ne povrijede. Očito, ti nedosljednici stavljaju opreku izmedju "učiti" ili ideje i "činiti" ili prakse, što je pogrješno. Takvi će lako posrnuti u izdajstvo vjere. Uostalom, neprijatelji će vjere ismjehivati taj njihov kukavičluk, te će pokazivati na još jedan razlog više, da napadaju vjeru takvih slabića, nedostojnih svoje slavne prošlosti, kako je istaknuo Pijo XII u Pismu 19. VII.1947. pretsjedniku franc.soc.Tjedana.

3o/ <u>Zasluga Crkve proti liberalizma.</u> Digla je glas proti bespravnog položaja radnika u početku XIX stoljeća - obrazložila neispravnost liberalizma i naglasila prava radnika, kako se vidi u "Rerum novarum" - preko Pija XI nastupala na isti način - preko Pija XII potvrdila nauku pretšasnika i naglasila da i ekonomski i socijalni red moraju biti podložni zasadama moralnog reda /52/ - nikada nije prestala karitativno djelovati u korist bijednika - službeno osudila liberalizam (Denz.1777, 2o93).

/5o/ Isporedi izvještaj kongresa u San Sebastiano, kako ga iznosi "La Documentation catholique" god.1949, stupac 4o2-429; 477-49o.

/51/ Enciklika "Rerum novarum" imala je za prvotni cilj deproletarizaciju, ili nastojanje, da se radnici oslobode svoje zle sudbine, u koju ih je bacala pohlepa kapitalističkog liberalizma.

/52/ Pijo XII,radio-govor 1.VI.1941; 24.XII.1951; govori 7.III.1948,7.V. 1949 i drugdje. Ivan XXIII u MATER ET MAG.,IV dio.

DRUGA RASPRAVA

ČOVJEK KAO DRUŠTVENO BIĆE

PRVO POGLAVLJE: DRUŠTVENA ČOVJEČJA NARAV

31/ Čovjek je socijalno biće. Je li istina, da se čovječja socijalnost ili društvenost ne može dokazati, kako bi htio Leclercq?/53/. Smatramo, da se može dokazati induktivno, jer nas povijest uči, da čovjeka uvijek nalazimo, da živi u nekom društvu, barem obiteljskom, lovačkom i sl. Činjenica je najbolji dokaz (Denz.2270,1856). Temelj pak ove društvenosti jest njegova razumska narav, jer ono je naravno ili prirodno, na što čovjek u svijetlu razuma osjeća naklonost, a to je i ovo: da živi u društvu. Zar nije očito, da dolazi na ovaj svijet fizički nesposoban za život? Kako će se fizički i psihički razviti, ako ga netko ne odgaja? Priroda mu je dala govor, mogućnost izražavanja misli, struktura mu je socijalna. Iako će dakle slobodno ući u ovo ili u ono društvo, iako ima nesocijalnih i asocijalnih tipova, ipak moramo reći, da ni ti bez društva ne bi mogli opstojati/54/. Ne postoji samo jedan razlog, koji dokazuje čovječju socijalnost, premnogo ih je, ali svi se svode na razumsku narav, na uvidjavnost čovječjeg razuma/55/ i na neku strukturalnu nuždu, koju razum shvaća i slobodno primjenjuje. Svrha pak tog prirodnog uredjenja jest u tome, da čovjek u društvu nadje pomoć, te da on sudjeluje u postizavanju zajedničkog dobra ili svrhe.

Bilješka: Odbacujemo teoriju Hobbes-a, koji naučava, da je čovjek po prirodi antisocijalan, ali da želi živjeti u miru, te zato, da svoje pravo prepušta u ruke jednoga, koji lako postaje despota. Jedino je, dakle, socijalan iz nužde, iz straha.- Prema teoriji Rousseau-a pak, ljudi se radjaju dobri, društvo ih izopačuje, treba se vratiti prirodi, a da uzmognu živjeti u društvu potrebno je, da svoje pravo prepuste ne u ruke pojedinca već društva.

Na ovo odgovaramo: ove su teorije sagradjene apriorno, ne na bazi činjenica, ne iz opažanja. Osim toga, one priznavaju samo izvanjske razloge, koji čovjeka sklanjaju, da živi u društvu. Zar nijesu u stanju opaziti, da svako pojedino društvo nastaje pristankom onih koji ga stvaraju, ali da ga stvaraju iz uvidjavnosti, po diktatu razuma, da se bolje razviju, nadju pomoć?

32/ Pojam društva. Fichter piše, da je nemoguće dati definiciju društva, ili da je svaka definicija konfuzna, ali izgleda, uzrok toj tvrdnji leži u tome, što se nije lako izdignuti do generičkog promatranja predmeta. Treba apstraktivne snage, pa će se

/53/ Leclercq, nav.dj. str.183.
/54/ Sv.Toma, I-II, q.94, a.2; 74,a.3 ad 1; Sigmond, nav.dj.str.36-44.
/55/ Isti, IN ETH.AR. br. 4,112, 1391, 1719, 1891.

lako uvidjeti, da je bitnost svakog društva u tome, da je ono skup većeg broja ljudi u svrhu postizavanja neke svrhe ili cilja/56/. U definiciju društva općenito ne smiju ući elementi pojedinog društva, to je proti pravila logike. Društvo općenito shvaćeno jest nešto relativno, što se sastoji u vezi mnogih, u svrhu postizavanja neke svrhe. Stvarni su oni koji sačinjavaju društvo; stvarna je zajednička suradnja, stvaran je cilj, dosljedno društvo je neka relativna, ali stvarna kategorija akcidentalne naravi, ono je neki realni odnos.

Društvo je slično, ne jednako, organizmu, ima nejednake dijelove; ono nam predstavlja neku cjelinu, akcidentalnu, heterogenu, dinamičku, vitalnu cjelinu; ono se može nazvati i osoba, ali analogno, osoba juridičko-moralne naravi. Očito je, da se realni odnosi u društvu isprepliću pravima i dužnostima njegovih članova, drugim riječima da ih veže zakon medjuovisnosti, solidarizma, kako ga je izrazio divnim riječima sv. Pavao (Rimlj. 12,5; 12,15; I Kor. 12,12 i t.d.).

Možemo bez sumnje dati općenitu definiciju društva tako, da društvo bitno zamislimo kao ujedinjenje mnogih u svrhu postizavanja nekog cilja, upotrebom za to odredjenih sredstava.

Bilješka: Svako društvo posjeduje svoju strukturu ili red, i svoju funkciju ili cilj. To su mjerila i za klasifikaciju društava (Fichter, nav.dj. str. 135). Radja se, medjutim pitanje: kako to, da struktura društva ne odgovara idealu? Koji su uzroci toga patološkog stanja, da narav zamišlja društvo na ovaj način, recimo ženidbu u svrhu radjanja i odgajanja djece, a stvarno u ženidbi stanje ne odgovara toj zamisli? Odgovor je jednostavan: društva se u raznim stupnjevima približavaju idealu; - slabost ljudska ne dozvoljava da ni na tom sektoru zavlada savršenstvo; - svako društvo je podložno barem nekom zakonu evolucije i transformacije; - razne ideologije neprestano pokušavaju mijenjati društvenu strukturu; - potrebe se ne radjaju po stalnom kalupu. Zato odbacujemo teorije o beskrajnom napretku do postizavanja ideala u potpunosti. Isto tako smatramo optimističkom teoriju, koja se nada, da će planiranje ukloniti sve defekte, da o njemu ovisi potpuno sredjenje ljudskog društva. Da li ovo nesuglasje izmedju društvenih ideala i društvene stvarnosti moramo nazivati normalnim ili patološkim stanjem? Što ne odgovara potpuno idealima to još ne znači, da je patološko, jer potpuna savršenost nije dostiživa od ljudi, u kojima je iskonskim neredom poremećen red. Pretpostavimo, da kod većeg broja društava doista postoji nesklad izmedju ideala i stvarnosti, to ne ćemo nazvati niti prirodnim, jer specifična narav čovjeka traži da se slijedi razum i njegovi ideali savršenstva. Prirodno je za čovjeka ono što traži razum, iako većina ljudi slijedi osjetila, manjina razum/57/.

33/ <u>Odnos čovjeka i društva.</u> Rečeno je pod br. 15., da pojedina osoba u odnosu prema društvu uživa ontološki i finalistički prioritet. Doista: genetički znamo, da kao što iz stanica nastaje organizam, slično iz pojedinaca nasta-

---

/56/ Sv. Toma, CONTRA IMPUGNANTES DEI CULTUM, pogl. 3; Fichter, nav.dj. str. 131.

/57/ Isti, I P, q.49, a.3 ad 5; Pijo XII, govor 25.IX.1949.

je društvo.- Metafizički znamo, da zbrajanjem jedinica nastaje mnoštvo.- Teološki takodjer znamo, da se pojedinci udružuju, da se punije, integralnije razviju.

I. društvo posjeduje neku preeminenciju. To je preeminencija zajedničkog dobra nad dobrom pojedinaca. Osim toga, ako statički promatramo društvo, pojedinac je kao dio društva, dio te cjeline, društvo je kao "jedan čovjek". Pojedinac kao dio cjeline spada na cjelinu/58/.

Velika je zbrka nastala uslijed toga, što su neki suprotstavljali pojedinca društvu tako, te ili je društvo progutalo pojedinca ili pojedinac društvo. Bolje je centrirati pažnju na njihovu medjuovisnost. Čvrsto držimo dva osnovna načela: prvo, društvo nije neko apsolutno, zasebno biće, izvor svih čovječjih prava i dužnosti (Denz.1739), zato čovjek nije podredjen društvu sa svih stajališta, posjeduje naime neotudjiva prava, primljena od prirode /59/; drugo, društvo predstavlja ipak neku stvarnost, u kojoj čovjek mora izgradjivati svoju vremenitu i vječnu sreću (D.2270). Iz ovih načela slijedi zakon medjuovisnosti, po kojemu pojedinac promiče zajedničko dobro, ali time promiče i svoje, afirmira sama sebe/60/; zakon medjuuzročnosti, jer društvo djeluje na pojedinca, ali i pojedinac na društvo, te nema čina pojedinca, a da taj čin ne ostavlja traga na društvu/61/; zakon solidarnosti, po kojemu pojedinac mora pomagati pojedinca kao što ud u tijelu pomaže drugi ud/62/

> Bilješka: Ako uočimo nadnaravnu svrhu čovjeka, moramo reći, da je njegov prioritet nad društvom bezuslovne naravi, prema onoj "quid prodest". Uostalom i u naravnom redu opažamo, da "neki prioritet društva nad pojedinim osobama nije drugo nego prioritet vrednota, koji pojedine osobe dodijeljuju društvu", zato "socijalno" nikada ne smije absorbirati "osobno"/63/.

34/ Neke zablude u poimanju društva. Teorija, koja društvo zamišlja kao apsolutno, zasebno biće, lako utire put despotizmu, totalitarizmu, statolatriji.- Odbacujemo teoriju Spann-ovu, po kojoj društvo kao cjelina daje "raison d'être" pojedincu, kao da pojedinac ne uživa ontološki i finalistički prioritet iznad društva/64/.- Odbacujemo organicizam, kao da društvo nije drugo nego organizam, koji raste, i u kojemu vlada podjela rada, jer jedno je sličnost, drugo jednakost, jedno je fizičko biće, drugo pak relativno biće pravno-moralne naravi. - Ne zadovoljava nas ni pozitivizam, koji jedino dozvoljava opstanak pozitivnoj sociologiji, te apelira na neki "pravni instinkt", da monopolizira vodstvo samo u prilog jedne klase; pozitivističko odbijanje "normativnog" i "finalističkog" iz sociologije/65/ prelazi preko osnovne činjenice, da je struktura

---

/58/ Sv.Toma, I-II, q.81, a.1; II-II, q.64, a.5.
/59/ J.Kuničić, TOTUS HOMO AD STATUM RELATUS, u DT (Piacenza), 1958, str. 50-63.
/60/ Sv.Toma, II-II, q.47, a.10, ad 2.
/61/ Isti, IN ETH.Ar., br.5.
/62/ Sv.Pavao, RIMLJ. 12,5 i komentar sv.Tome ad h.l.
/63/ Alain Birou, nav.dj.str.159 u bilješci.
/64/ Sigmond, nav.dj.str.30-31.
/65/ Cuvillier, nav.dj.str.11; Pijo XII, govor 24.XII.1942.

naravi, bitnost ili "specificum" bića najosnovnija stvarnost, stvarnost prije stvarnosti OVOG bića, OVOG društva, OVOG zločina ili kreposnog djela. - Vrijedan je osude individualizam, koji niječe usmjerenost pojedinca prema društvu, medjuovisnost, te se zatvara u egoizam.- Vrlo je raširen krivi pojam o društvu u t.zv. substitucionizmu. Ovaj i prava i dužnosti pojedine osobe prebacuje na društvo, ovo se pojedincu substituira, guta osobnost pojedinca, na pr. prebacuje na društvo, što može izvršiti pojedinac; diže iz kompetencije manjeg društva, što ovo može dobro obavljati, i prebacuje na šire društvo. Ovoj zabludi suprotstavljamo subsidiarizam, t.j. sistem, koji traži, da viša vlast prepusti nižoj, što ova može izvršiti, drugim riječima: što može pojedina osoba ne prebacuj na društvo, što može uže društvo ne prebacuj na šire ili više, već neka više društvo pruži pomoć, "subsidium", nižemu, niže i više pojedincu.

Bilješka: Pojam sociologije i pojam "društva" usko su povezani, kako smo naznačili i gore pod br.1, bilješka 2. Pod izrazom "sociologizam" možemo shvatiti sve one sisteme, koji "dru - štvo" shvaćaju kao neku prastvar. Oni abstrakciju pretvaraju u stvarnost/66/. Gabrijel Tarde (1843-19o4) sve pripisuje oponašanju te društvo smatra skupinu odabranih, koji vode, i mase, koja ide za njima. - Organicisti smatraju društvo živim bićem.- Pristaše "kolektivne duše" smatraju društvo nekom misaonom dušom, ali ga više pretvaraju u histeričnu gomilu. - Tonnies shvaća društvo čisto umjetnom konstrukcijom.- Simmelu je društvo samo izvanjska forma. - Gumploviću društvo je robstvo, u kojemu jači vladaju slabijima. - Ward svodi društvo na psihološki fenomen, a ne uvjetuje ga prvotno razumski /67/.

DRUGO POGLAVLJE: BITNI ELEMENTI SVAKOG DRUŠTVA

35/ Članovi. Ovi predstavljaju organizirani kolektiv. Društvo traži nekolicinu, kojoj se broj ne može matematički odrediti. Svi pojedinci u nekom društvu igraju ulogu subjekata društvenih odnosa, prava i dužnosti. Ulazeći u društvo ne otudjuju svoja prava, kako bi htio Rousseau, niti ih prebacuju na drugoga već dolaze s prirodnim, neotudjivim pravima i traže zaštitu i pomoć. Ne ujedinjuju se, da naškode osobnosti, već, da joj omoguće bolji razvoj, onaj integralni razvoj, koji iskorišćuje i prirodne i kršćanske vrednote.

36/ Finalitet. Svakako cilj ili svrha ili "zašto" se ljudi ujedinjuju u razna društva predstavlja dinamički moment svakog društva, jer ljudi se ujedinjuju, drže na okupu i rade u vidu toga cilja, koji im odredjuje i sredstva. Svako slobodno sklopljeno društvo posjeduje fiksirani cilj, koji je kao neko zajedničko dobro toga društva, kao što i cijela narav, sve stvoreno, posjeduje svoje zajedničko dobro, opću harmoniju.

a/ Što je to "zajedničko dobro"? Bez sumnje se radi o nekoj vrednoti, koja će usavršiti, razviti čovječju osobnost, dakle o spoznajno-etičkoj

---

/66/ A.Birou, nav.dj.str.1671.
/67/ Proti organicizma vidi Pijo XII, govor 12.XI.1944; o pojedinim oblicima sociologizma vidi kod Cuvillier, nav.dj.str.29 i slijed.

vrednoti, ili barem o vrednotama, koje se njima ne protive. Zli ciljevi, kao na pr. promicanje prostitucije, ne mogu finalizirati pravo ljudsko društvo, jer taj cilj ne promiče specifično ljudske vrednote. Neposredni će cilj biti bilo koja prava vrednota (materijalna, spoznajna, etička, religiozna, ekonomska) u suglasju s višim vrednotama.

b/ Takvo se zajedničko dobro razlikuje od dobra pojedinaca, i to ne samo kvantitativno već i specifično i kvalitativno /68/, ono je druge vrsti, ono posjeduje druge kvalitete, na pr. država ima pred očima opću ekonomsku harmoniju, obranu od vanjskih neprijatelja, višu naobrazbu. S tog stajališta se reče, da je zajedničko dobro "božanstvenije", te da mu pojedinac mora žrtvovati svoje osobno dobro (ako se ne radi o neotudjivim pravima).

c/ Dvije su glavne zablude u pitanju odnosa izmedju zajedničkog i pojedinačnog dobra. Individualizam zapostavlja zajedničko dobro, totalitarizam u raznim oblicima guta dobro pojedinaca i sebi ih robski podredjuje.

d/ Zašto zajedničko dobro ima preeminenciju? Ono je pokretna snaga, koja ljude ujedinjuje, dosljedno, ono nadilazi njihove sile; oni ga sami ne mogu postići (višu kulturu, obranu od neprijatelja); ono predstavlja neke više vrednote, recimo, pravo kažnjavanja smrću, koje ima država. Možemo reći još dublje, naime: zajedničko dobro ima primat u zamisli Božjoj, jer je pokretač sklapanja društva, takvim ga Bog hoće. Poslije Boga to je najviši zakon, ali i zadnji, jer postići ono dobro, radi kojega je društvo nastalo, znači, postići svrhu.

e/ Princip harmonije. Ako govorimo o višim ciljevima, koji predstavljaju više zajedničko dobro ljudskih društava, onda vlada potpuna idejna harmonija, barem medju kršćanskim sociolozima. Isti je zadnji cilj kao vrhovno zajedničko dobro čovječanstva, a milost i krepost kao podredjeni ciljevi, podredjena dobra. Harmonija mora vladati u tome, što pojedinac mora raditi za postizavanje toga zajedničkog dobra, i ono mu se vraća opet kao njegovo osobno dobro, na pr. žrtvuje se u ratu, ali time je zaštićen on i drugi.

f/ Kako se, dakle, postizava? Prije svega treba da svatko vrši svoje socijalne dužnosti (Denz. 227o,1841). Svatko se mora pokoravati zakonima, time i živjeti u skladu sa zahtjevima društva, jer "sramotan je svaki dio koji se ne slaže sa cjelinom" kako je rekao sv. Augustin/69/. Pojedinac promičući svoje dobro, ili dobro svoje obitelji, ali u skladu sa zakonima šireg društva, promiče istovremeno i širi zajedničko dobro, na pr. zajedničko blagostanje/7o/. Rekli smo pak, da, ako su dobra iste naravi, zajedničko dobro ima primat, ali u pitanju vrhovnog duhovnog dobra nema više dobra do spasa duše/71/. Razumije se, da i društvo, drugi članovi i vlast, moraju isto tako raditi u interesu zajedničkog dobra, na pr. vlast time, da opslužuje zahtjeve socijalne pravde.

/68/ Sv.Toma, II-II, q.58, a.7 ad 2; Sigmond, nav.dj.str.82-95
/69/ Sv.Toma, I-II, q.92, a.1 ad 3; II, q. 47, a.1o ad 1.
/7o/ Isti, C.GENTES, III, 17.
/71/ Isti, I-II, q. 113, a. 9 ad 2.

37/ Vlast. Nema društva bez neke vlasti, i to je činjenica, koja se može induktivno dokazati, a i deduktivno se izvodi iz naravi društva uopće. Vlast naime daje društvu jedinstvo u djelatnosti /72/.

a/ Što je? To je sposobnost praktičnog razuma, svojstvo moralne naravi, kojim vlastodržac može rukovoditi djelatnošću podložnika, upotrijebiti fizičku silu, kazniti ga, ako to traži zajedničko dobro.

b/ Vlast je potrebita. Metafizički je očita ta potreba, jer jedan cilj i odredjena sredstva davaju društvu neko jedinstvo reda i djelatnosti, a prema jedinstvu, pravo govoreći, vodi samo jedna snaga, a to je vlast /73/. - Psihološki se nameće isti zaključak, jer kako će se složiti razne tendencije, razni tipovi i njihovi nazori, ako ih ne ujedini jedna snaga, snaga vlasti.- Socijalno promatranje dovodi nas do istoga zaključka, jer je potrebito da u društvu opstoji koercitivna snaga, da nepodložne dovede u red, a ta je snaga vlast. Možemo reći, da je, dosljedno, vlast kao metafizička vlastitost, koja izvire iz strukturalnih zakona svakoga potpunog društva. - Induktivno opažamo, da svaka skupina, koja želi nešto postići, spontano traži vodju, vlast, nekoga koji će pothvatom rukoviti.

c/ Porijeklo je vlasti očito. Stvoritelj je stvorio čovjeka sklona da stvara društvo, time i da priznaje neku vlast, jer bez nje nema društva. Sv.Toma gleda u vlasti neko biće, snagu, gospodstvo, upravljanje i sl., a sve to, piše on, nalazi se eminentno u Bogu /74/. Iako je svaka vlast od Boga, koliko je čovječja društvena narav od Boga, u ovoj ili onoj vlasti Božji je odnos različit, jer neku odobrava, neku pripušta, neku trpi, neku šalje kao kaznu i t.d.

d/ Protivnici su doktrinalni i praktični. Praktični su svi oni, koji se vlasti ne će da pokoravaju; doktrinalni protivnici su oni, koji naučavaju da treba provesti potpunu slobodu u društvu, razni anarhisti (Godwin William, koji je živio god.1756-1836, smatra se začetnikom anarhističke teorije), svi oni koji očekuju da će sama pravednost ili ljubav moći upravljati društvima. U pravom smislu anarhija znači negaciju koaktivne vlasti, ali i anarhija želi neki red, dakako, na svoj način.

e/ Vlast je naslov dostojanstva, ali i odgovornosti. Naslov časti i dostojanstva, jer je sudjelovanje s Bogom u upravljanju svijeta, zato sv. Toma zaključuje, da bi vlast opstojala da prvi čovjek i nije sagriješio /75/, jer svako društvo treba uprave, a osim toga posve je prikladno, da pametniji i kreposniji druge učine sudionicima tih darova time, da ih vode. Zato se pozivaju katolici, da prema prilikama i sami sudjeluju u vlasti (Denz.1883, 1887,1935). Nije li vlast neka vrednota? Nije li Božja vlast uzor i svrha stvorene vlasti?

f/ Kako se vlast odredjuje? Dva su izvorna načina, na koja se vlast odredjuje, naime: s naslova porijekla, kako tumačimo vlast roditelja nad djecom, te s naslova odnosa cjeline prema dijelu, kako tumačimo civilnu vlast u odnosu prema podanicima. - Dva su derivatna načina, kojima se vlast odredjuje, i to: ako viša vlast pozitivnim činom volje povjeri vlast nižoj vlasti te ako narod prenese vlast na jednoga ili više njih/76/.

/72/ Isporedi reviju SAPIENZA, god.1960, str.429 i slijed.
/73/ Sv.Toma, I P, q.11,a.3; DE REG.PRINC.lib.I,c.1; Sigmond nav.dj.str. 97.i slijed.
/74/ Sv.Toma, DE REG.PRINCIPIUM, III,cap.1-4.
/75/ Isti, I P, q.96,a.4.
/76/ Sigmond, nav.dj.str.119-122.

g/ Granice vlasti? Vlast se konkretno proteže dotle, dokle traži zajedničko dobro, i koliko joj dozvoljava načelo subsidiarnosti. Time je dovoljno istaknuta ograničenost vlasti. Stvorena vlast nije vrhovna vrednota.

h/ Vlast ne ruši jednakost. Nejednakost prava i vlasti izvire iz naravi, odnosno od auktora naravi (Denz.1849). Nije li svemir ispunjen mnogim, različitim i nejednakim stvorovima?

i/ Uloga Crkve. Ova je u pojam vlasti unijela osobito ovo dvoje: svaka vlast neka se sjeti podredjenosti višim normama Božje vlasti, i neka poštuje u podanicima dostojanstvo ljudske osobe. Medju pojedinim pak načelima vrijedno je istaknuti, da Crkva potiče, neka se svaka vlast formira po uzoru obiteljske vlasti.

38/ Socijalna pravda. Katolička sociologija i nju smatra nužnim elementom društva, potrebnim za njegov opstanak. A što je socijalna pravda? Katolički sociolozi mnogo raspravljaju o značenju toga izraza /77/. Čini nam se, da se pod tim izrazom ima shvatiti pravednost, koliko ona zahvaća sve vrsti pravednosti, u perspektivi rješavanja socijalnog pitanja. Ovo dokazujemo: prvo, jer se taj izraz pojavljuje u doba, kada je nastalo socijalno pitanje, a ovo se ne riješava samo jednostranom već svestranom pravednošću, t.j. komutativnom, distributivnom i legalnom; drugo, stvarno i Pijo XI i Pijo XII pripisuju toj pravednosti u zadatak i ono, što se odnosi na legalnu i što se odnosi na druge vrste pravednosti, da se ostvari pravo blagostanje svih članova društva/78/. Dati svakomu svoje, eto temelja svakog društva. Ne zove se uzalud pravednost "fundamentum regnorum".

39/ Socijalna ljubav. I nju zamišljamo kao svestrano shvaćenu kršćansku ljubav, koja ujedinjuje, dijeli milostinju, stvara zadovoljstvo, izlaže se pogibli radi bližnjega, izvor je sloge, mira, veselja (I Kor.13,4-8).

Zaključak: Proti materijalista govorimo, da pravednost nije dovoljna za održanje društva; proti socijalnih optimista pak tvrdimo, da nije dovoljna ljubav. Pravednost gleda bližnjega kao "drugoga", od nas različitog, stvara stroge, suhe odnose, uredjuje izvanjski red, poziva se na slovo zakona, brani strogo pravo - ljubav pak gleda bližnjega kao jedno s nama, ona ujedinjuje, gleda i na srce, ulijeva toplinu i veselje, daje i ono, što ne mora. Nije li rečeno, da se može dogoditi te se ostvari "Summum ius - summa iniustitia"? Obe te kreposti moraju funkcionirati kao dva uda jednog organizma. Ljubav će nadvisiti pravednost, jer će na pr. oprostiti uvredu, dug. Ona će i područje pravednosti učiniti ugodnijim, na pr. milostinju će dati s osjećajem, toplo. Moraju se popunjati. Ljubav pretpostavlja pravednost, ne ruši je. Ljubav, koja ne poštuje pravednost, mora se nazvati hipokrizom, nakazom ljubavi; pravednost pak koja se ne osvrće na ljubav slična je tijelu bez duše, slovu, koje ubija.

/77/ Gestel, nav.dj.str.127-13o.- Mi smo o pitanju posebno raspravili u članku pod naslovom "Iustitiae socialis ratio", koji se tiska na tal.jeziku.

/78/ Pijo XII, govor na radiju, 11.III.1951.

Bilješka: Neki sociolozi traže, da se u bitne elemente svakog društva stavi zajednički teritorij, zajednički stepen kulture i sl./79/, ali to nam se čini da označuje skok u sekundarno polje, na periferiju pitanja. Zajednički teritorij je teško označiti, i neka društva ili udruženja, kao razna medjunarodna društva, to ne ostvaruju. Niti je zajednička kultura potrebita, jer postoje na pr. lovačka društva, sastavljena od lovača vrlo različitih stupnjeva kulture. Zanimljivo, da ti sociolozi ne traže vlast kao bitan element!

TREĆE POGLAVLJE: SOCIJALNE ILI DRUŠTVENE KREPOSTI

4o/ Važnost pitanja. Ulogu kreposti u sredjivanju društva osobito je istaknuo Lav XIII u "Rerum novarum". Krepost služi i za obavljanje materijalnih, ovozemnih poslova. Krepost izaziva Božji blagoslov. Krepostan čovjek ne će postati žrtvom pohlepe za bogatstvom niti robom strasti. Krepostan je zadovoljan i s malim prihodom, a odan je radu. Nije li to korisno za red u društvu?

Apologetski je moment kreposti očit. Apologete prvih vjekova upotrebljavali su ovaj argument proti pogana, da dokažu plodnost kršćanskog života, kako se može vidjeti na mnogim mjestima/8o/. Kreposti su pozvane da riješe socijalno pitanje, jer je ovo u svojoj srži etičko-moralno pitanje. Ako krepost ne rukovodi ekonomske procese proizvodnje, razdiobe i potrošnje, na kakvu će stramputicu poći ekonomsko poslovanje? Ne bi li pravednost uredila odnose radnika i poslodavalaca? Nije li ljubav sposobna da čovjeka probudi iz egoističke samoživosti? Sv.Toma je kreposti mor. reda nazvao političkim ili socijalnim krepostima, jer uredjuju socijalne odnose i stvaraju onaj "socijalni duh", koji je duh ljubavi, sloge, mira, zadovoljstva/81/.

41/ Izbjegavaj socijalne mane! Socijalne kreposti najprije odstranjuju one mane ili grijehe, koje ruše društvo u temeljima. Kršćanska predaja od XVI.stoljeća spominje grijehe "koji vape u nebo", a to su: sodomija, ugnjetavanje siromaha, udovica i siročadi, voljno ubojstvo, uskraćivanje pravedne plaće/82/. To su grijesi, koji vrijedjaju osobito kreposti ljubavi, pravednosti i umjerenosti.

Svaki je grijeh uvreda društvu, jer izmedju pojedinaca i društva postoji zakon interdependencije i interkauzalnosti. Kradja osiromašuje imućnika, diže volju za radom, stvara nemir, nesigurnost, svadje. Ubojstvo vrijedja pravednost i ljubav prema bližnjemu. Laž stvara nepovjerenje medju pojedincima i medju narodima/83/, kako najbolje dokazuje političko stanje u svijetu. Zli primjeri kvare društvo, stvaraju kriminalne ispade. Ozloglasivanje i ocrnjivanje umanjuju zanos za dobrim činima, deprimiraju, kradu čovjeku najuzvišenije vrednote: čiste savjesti, časti, dobra glasa. Za druge mane vrijedi isto.

/79/ Fichter, nav.dj.str.131.
/8o/ Vidi R.DE JOURNEL, ENCH.PATRISTICUM, br.186,97,118,263,369,516,621 itd.
/81/ Sv.Toma, I-II, q.61, a.5.
/82/ Vidi našu KAT.MOR. sv.I, br.176.
/83/ Ivan XXIII, AD PETRI CATHEDRAM, od 26.VI.1959; Pijo XII, govor 24.XII. 1947.

42/ Njeguj posebne socijalne kreposti! Te su u prvom redu gore spomenute: pravednost i ljubav. U ime komutativne pravednosti: isplaćuj pravednu plaću, cijenu, drži se ugovornih klauzula, poštuj tudji dobar glas. Vlasti bi trebale osobito gojiti distributivnu pravednost:bez osobnih zainteresiranosti dijeliti časti i terete, prava i dužnosti i sl., što se može pokazati pri odmjerivanju poreza, socijalne pomoći, zdravstvene zaštite. Konačno, i oni koji upravljaju i podanici moraju gojiti legalnu ili zakonsku pravednost, vršiti zakon a u svrhu sačuvanja zajedničkog dobra i napretka u vremenitom blagostanju. Davno je Aristotel rekao, da jutarnja ni večernja zvijezda, Danica ni Večernjača, nijesu sjajne kao vršenje zakonske pravednosti/84/.

Gojiti kršćansku ljubav! Tko nju vrši, sve kreposti vrši. Ona je temelj prave jednakosti i bratstva. Proti egoizma, ljubav ne traži svoje; proti zlih ona ne misli zlo (I Kor.13,4). Ta se ljubav dokazuje osobito u djelima milosrdja, kako smo iznijeli u našoj "Kat.moralci" sv.II, br.145. Kolikogod smatrali kršćansku ljubav temeljnom kreposti društvenog reda, ipak ne smatramo, da je ona sama dovoljna da riješi socijalno pitanje, u bilo kojoj se ono formi pojavljivalo. Zasluga je socijalnog katolicizma, što je odmah u svom početku tražio uzroke socijalnih nevolja i pružao im efikasne lijekove. Taj je socijalni katolicizam tražio u svom početku strukturalne reforme društva, konkretno: da se osnuju radnička udruženja, da državna vlast intervenira u korist potlačenih, a to je za ono doba značilo tražiti temeljite obnove. Pisana i stvorena djela prvih pisaca o socijalnom katolicizmu predstavljaju svijetle točke u povijesti sociologije uopće/85/.

Potrebno je, da se ove dvije kreposti bratski ujedine, prema onoj "justitia et pax osculatae sunt" (Ps.84,11). Ne smije prevladati legalizam ni juridizam, koji misle slovom zakona obnoviti svijet, ali niti je dovoljan neki simplicizam, koji očekuje, da će spontanost i ljubav efikasno izliječiti sve rane. Ima ljudi, koje efikasno može pokrenuti samo zakonska prijetnja i kazna/86/. Kršćanski odgoj ide za formiranjem integralnog kršćanina, koji posjeduje sve kreposti u njihovoj najvišoj snazi, ali harmonički razvijene, jer pretjeranost se protivi kreposti.

Premnoge su druge kreposti potrebite za pravilan razvoj društvenog života i djelovanja. Potrebite su:blagost, da olakoti teret života; vjernost, da digne čovjeku s duše strahovanje, da učvrsti društvo proti izvanjskih neprijatelja; potrebita je ljubav prema roditeljima, prema domovini, jer od roditelja i od domovine primili smo život; potrebita je iskrenost, da stvori povjerenje medju ljudima; potrebita je i umjerena zabava, ono što razveseljuje, jer društvo se ne može pravilno razvijati bez neke ugodnosti, koju čovjek očekuje i traži, da mu začini gorčinu života/87/.

Istaknuli smo "zlatnu sredinu" u krepostima. Tko ljubav prema domovini ili svome narodu pretjeruje, upada u nacionalizam ili šovinizam;

/84/ Sv.Toma, II-II, q.58, a.6-8; IN ETH.AR., br.9o6.
/85/ Gestel, nav.dj.str.23 i slijed.
/86/ G.Luijpen, AMOUR ET JUSTICE, u "Thomistica morum principia", Rim 196o, str.126-134; Ch.Antoine, COURS D ECONOMIE SOC,Paris 1921, str.123-145.
/87/ Sv.Toma, II-II, q.114,a.2 ad 1.

tko pak ne iskazuje svome narodu dovoljno ljubavi, taj se lako izgubi u neodredjenom internacionalizmu i kozmopolitizmu na štetu svoga naroda, svoje narodne individualnosti. Ponovimo onu staru: Tudje poštuj, a svojim se diči!

^^^^^^^^^^
QQQQQQQQQQ

P O S E B N A   S O C I O L O G I J A

Rekli smo pod br.31. da je čovjek socijalno biće. On po prirodi teži, da živi u društvu, da može na drugoga preliti svoje darove, ali i za to, da od drugoga primi pomoći. On želi sklapati društva, i to takva, da budu stalna i vidljiva, jer nije samo duh. Prvo društvo, prema kojemu osjeća najjaču naklonost, jest obiteljsko društvo ili zajednica. Obitelj je prva prirodna ustanova, matrica ili prvotna stanica društva. Ona je prije drugih društava, pa i prije državnog društva, i poviše njih. Uzdignuta je, po kršćanskom shvaćanju, preko sakramenta ženidbe na nadnaravni stupanj ili u nadnaravni red. U njoj pak se nalaze višestruki odnosi: muža-žene, roditelja prema djeci i djece prema roditeljima, konačno gospodara ili gazde prema pomoćnicima ili slugama. Obitelj je, ujedno, ideal ili uzor ostalim društvima, i sva bi društva bila sretna, kada bi u upravi, životu i radu odražavala obitelj.

P R V A   R A S P R A V A

24.11 O OBITELJSKOJ ZAJEDNICI (DRUŠTVU)

43/ Izvori obiteljske sociologije. Osim izvora Objave, Crkveno je Učiteljstvo često puta iznijelo katoličku nauku o obitelji. Pijo IX(1846-1876) izdaje "Syllabus", u kojemu se nalazi nekoliko osudjenih rečenica o ženidbi (Denz.1765-1774). - Lav XIII raspravlja o obitelji osobito u enciklici "Inscrutabili" od 21.IV.1878., o ženidbi u "Arcanum divinae sapientiae" od 1o.II.188o. - Pijo XI proglasuje nauku o odgoju u enciklici "Divini illius Magistri" od 31.XII.1929., o ženidbi u "Casti connubii" od 31.XII.193o. - Pijo XII se osvrće na pitanje u radio-govoru 1. VI.1941., u govoru 4.IX.1949. i mnogo puta.

44/ Važnost rasprave. Obitelj je po porijeklu prvo društvo, zato zaslužuje i posebnu pažnju. Uživa prioritet i u vezi sa svrhom ili ciljem, jer nijedno društvo nije upravljeno na tako potrebit cilj: radjanje i odgajanje djece. Važna je, jer u njoj se nalazi, preko nje se prenosi duhovna baština na nova pokoljenja: vjera, moral, običaji, tradicija. Svim je društvima uzor uprave, rada i ljubavi ili sloge. U njoj se odgajaju budući gradjani, ljudi. Država je kao neko "protegnuće" (proširenje) obitelji.

Osobitu važnost i poteškoću obiteljske sociologije gledamo danas u činjenici, da obiteljsko društvo, koje je primarno, osnovno, nekako doživljuje transformaciju, prelazi u drugotna, izvedena društva. U prvotnom društvu ili zajednici, t.j. obitelji, odnosi su neposredni, suradnja je direktna, svaki član ima na srcu posao čitave zajednice, nastoji oko oblikovanja života; u drugotnim društvima odnosi su posredni (preko prava i dužnosti, preko raznih služba), suradnja je indirektna, rad je spe-

cializiran. Srčika je danas problema obiteljske sociologije u tome, što poslovi, koje je nekada obavljala obitelj (odgoj, proizvodnja, kultura), prelaze na drugotna društva. Obitelj postaje proizvadjač preko posebnog rada muža i žene; odgoj djece se prebacuje većim dijelom van obiteljskog kruga; obiteljska veza postaje sve više veza interesa; obitelj sve više postaje nepotpuno, nesavršeno društvo, jer se sve više uklapa u državno društvo, u državu. Radi se, dakle, o nekoj razvojnoj krizi/88/.

Obitelj u raspadu -

PRVO POGLAVLJE: O OBITELJSKOM DRUŠTVU U SEBI

45/ Pojam. Obitelj je zajednica muža i žene, roditelja djece, gospodara slugu u svrhu postizavanja osnovnih uslova za život: rodjenja, prehrane, odgoja, medjusobnog pomaganja. Kao društvo, ona nije potpuna ili savršena, jer ona ne posjeduje sva sredstva blagostanja, kao država. Stari bi rekli, da po obitelji čovjek "živi", po državi pak "dobro živi"/89/.

46/ Bitne karakteristike obiteljskog društva-zajednice. Ove karakteristike nam opisuju obitelj i označuju temeljna načela obiteljskog društva.

a/ Obitelj je hierarhijski ustanovljena, naime: odgoj je zajedničko djelo muža i žene, ali muž upravlja obitelju, jer mu je priroda dodijelila prvenstvo funkcije, neku funkcionalnu superiornost (Denz.2233).

b/ Obitelj nije neko fizičko, živo, samostojno biće, ona predstavlja samo neko jedinstvo reda, jedinstvo nekih odnosa tako, da pojedini članovi imaju neka svoja neotudjiva, prirodna prava, na pr. djeca imaju pravo na izbor zvanja (vidi gore br.24 i slijed.).

c/ Obiteljska se problematika ne može riješavati samo civilnim, ekonomskim zakonima (Denz.1694) već prvotno etičko-moralnim, naravnim i Božjim zakonima (Denz.2217 i slijed.), jer u obitelji se krije nešto sveto i religiozno. Obiteljski moral jest moral razuma i vjere, nadnaravni moral.

d/ Prioritet naravi daje obitelji i prioritet prava i dužnosti, neovisno o drugim društvima, neovisno i prije od države, na pr. obitelj ima neotudjivo pravo radjanja i odgajanja djece, sticanja neke imovine, brige za budućnost. Gore pod br.34. smo osudili substitucionizam, koji obitelj lišava tih prava. Teško je, priznajemo, u konkretnim slučajevima odrediti granice subsidiarnosti, odnosno substitucije.

e/ Pojedini čovjek nije dužan osnovati obitelj, drugim riječima: pojedinac udovoljava svojoj socialnosti i na drugi način, na pr. posvećujući se karitativnom djelovanju, učenju, usavršavanju i sl. Pretjeravati u ovom zahtjevu znači promicati obiteljski egoizam i izolacionizam/9o/.

/88/ Sigmond, nav.dj.str.192-193.
/89/ Sv.Toma, IN ETH.Ar.br.4.
/9o/ A.Weiss,APOLOGIE DES CHRISTENTUMS,IV,br.1-4.

f/ Obitelj postavlja sretne temelje drugim društvima, jer zdrave obitelji - zdrava država - zdrava sva druga društva. Ne smatramo ipak, da obitelj ili bilo koje društvo, isključivo uslovljuje dobar odgoj pojedinaca, radije pojedinci uslovljuju zdravlje i sreću društva pa i obitelji, ali još bolje je reći, da tu postoji medjuovisnost ili medjuuzročnost (vidi br.33).

47/ Porijeklo. Po svojoj naravi čovjek je usmjeren, da sklapa društva, a najprije i najjače se osjeća pozvanim, da stvori obiteljsko društvo/91/, jer ovo društvo stavlja temelj svemu, daje ono prvo i najpotrebnije: zemaljsku egzistenciju. Kako će pak pojedinac osnovati ovo obiteljsko gnijezdo, kojega će ženidbenog druga izabrati i sl., to je pitanje njegove slobodne volje. Ovo je primjena generalne nauke, o kojoj gore pod br.31. Za realiziranje obiteljskog poziva Stvoritelj je čovjeka obdario mnogim snagama, kao roditeljskom snagom u spolnom nagonu, stvaralačkom, osvajalačkom snagom i sl.

48/ Neodrživost hipoteze promiskuiteta. Evolucionisti tvrde, da su u početku ljudskoga roda žene bez reda pripadale svim muškarcima, a da je dijete znalo samo za svoju majku. - Na ovo primjećujemo: a/to je apriorna tvrdnja bez ozbiljnog dokaza; b/etnologija nas uči, da u primitivnoj civilizaciji vlada monogamska i trajna ženidbena veza/92/; c/poziv na opstojanje seksualnih perverzija kod nekih od tih naroda ništa ne dokazuje, jer tih perverzija ima i danas; d/poziv na matriarhat takodjer ne zaključuje ništa, jer je razumljivo, da kod lovaca majka vodi obitelj, obradjuje zemlju, dok je muž u lovu, a i razumljivo je, da se djeca više osjećaju povezana uz majku; e/niti vrijedi dokaz iz činjenice, da muž zove ženina oca ocem, majku majkom i sl., jer i danas postoji ta praksa; f/kada bismo i dozvolili, da je postojao taj društveni nered, da nije bilo obitelji, bili bismo primorani priznati jednu očitu činjenicu, koja je za sociologiju od kapitalne vrijednosti: "Samo ona društva, koja su se osnivala na obitelji i na braku, mogla su se uzdići u ekonomskom i u moralnom redu, samo ona su se razvila i postala su velika"/93/. Zaključak je očit: ženidba, iz koje nikne obitelj, jest uvjet reda i snage svakog društva.

Bilješka: Suvišnim smatramo isticati, da je kršćanstvo preporodilo obitelj (Mat.19,8). Ono naglasuje dostojanstvo žene - slobodu pri sklapanju ženidbe - jedinstvo i nerastavljivost ženidbe - auktoritet oca - dužnost majke i žene - posluh i ljubav djece - radišnost i slogu svih članova obitelji i t.d.

§ 1. Odnosi muža i žene

49/ Na čemu se osnivaju? Na trajnoj zajednici muža i žene, koja je nastala zakonitim putem, ne samo u svrhu radjanja i odgajanja djece već i u svrhu pružanja medjusobne pomoći, utjehe i nekog zadovoljenja spolnog nagona. Priroda ozna-

---

/91/ Sv.Toma, IN ETH.AR. br.172o.
/92/ A.Lemmonyer-Tonneau-Troude, PRECIS DE SOCIOLOGIE,Marseille,1934, str.23.
/93/ Pierre-Henri Simon, BRAK I DRUŠTVO,u "Seksualni problemi" Zagreb, 1939, str.13o.

čuje prvotnu svrhu: radjanje - prehranjivanje - odgoj djece; druge su sekundarne, ali ipak pripadaju naravnoj strukturi ženidbene zajednice.

5o/ Bitnost ženidbene zajednice ili ženidbenog društva. Ta zajednica nastaje na bazi ženidbene privole, u vezi s ženidbenim pravima i dužnostima, a sastoji se u vezi moralnoga reda, u društvenoj zajednici, obiteljskoj zajednici. Po srijedi je odnos u vidu jedne svrhe, ali izmedju dva subjekta. Vidi br. 32.

51/ U skladu s naravi. Stvoritelj je preko prirode dao mužu duševne i tjelesne snage za službu očinstva, ženi za službu materinstva. Što je od naravi, to je od Boga, zapečaćeno Božjim auktoritetom, zato se ženidbeni odnosi moraju prvotno ravnati naravnim i Božjim zakonima. Narav nas uči:

Prvo, da je nemoguće govoriti o pravilnom odgoju, o medjusobnoj pomoći i upotpunjavanju muža i žene bez obiteljskog, jedinstvenog i stabilnog života;

Drugo, da je obitelj po naravi neovisna o državi u vezi sa svojim naravnim, neotudjivim pravima, zato država ne smije spriječiti ženidbu radi političkih razloga, ne smije ograničavati porod, ne smije se substituirati u odgoju, ne smije lišavati obitelj (bez krivnje) njena posjeda;

Treće, ženidbeni drugovi su slobodno sklopili ženidbu, ali, netom su je zakonito sklopili, postali su službenici prirode, dužnici ljudskoga roda, zato im nije dozvoljeno postupati proti prirode, razriješiti ženidbenu vezu, zapustiti odgoj djece.

Bilješka: Otmica se ne smatra legalnim stadijem u evoluciji ženidbe već plod moralne dekadencije. Isto tako ženidba-kupnja ili prodaja. Često se puta kupnja-prodaja odnosi na kupnju kuće, ili je to kao neka konpensacija, zahvala, ali nikako ne označuje neki stadij u evoluciji ženidbe, za koju znamo, da je po prirodi stalna veza muža i žene u svrhu zajedničkog života u službi prirode za radjanje-odgajanje djece i medjusobno upopunjavanje.

52/ Ženidba ne obvezuje pojedinca. Sklapanje ženidbe obvezuje čovječanstvo, ali, kao što svi ljudi nijesu dužni da se posvete kontemplativnom životu, tako ni ženidbenom. Providnost je obdarila pojedince sklonostima, pa nema straha, da će čovječanstvo ostati bez onih, koji će prigrliti ženidbeni stalež.

Kat. sociologija smatra, da je celibat iznad ženidbenog staleža (Denz. 98o). Celibatari davaju društvu nadnaravne vrednote. - Kultura i civilizacija mnogo duguju celibatarima. - Ne dokazuju li oni ljudima, da opstoji u čovjeku snaga, koja može zapovijedati nižim prohtjevima? - Zašto proti celibata ustaju oni, koji žele da se čovječanstvo umnaža, a spremni na ubijanje djeteta u majčinoj utrobi? - Broj se stanovnika zemaljske kugle umnaža neovisno o broju celibatara. - Zanimljivo je, da naše stoljeće zna za borbu proti celibata u svrhu širenja vlastite rase, dakle iz pretjeranog nacionalizma, slično postupku u doba cara Augusta, kada je opstojao zakon "Iulia et Pappia Poppea". Zabranjene su bile rastave ženidaba, a bilo je dozvoljeno imati suložnica, da ne propadne republika.

53/ Temeljni princip odnosa muža i žene. Cilj je ženidbe očit (kan.1013, § 1). Bračni drugovi, koji bi pozitivnim činom isključili taj cilj, ne bi uopće sklopili valjane ženidbe. Priroda sama nam naglasuje osnovni princip, naime: roditeljska se moć mora upotrebljavati samo tako, da iz njene uporabe može uslijediti začeće. Sve, što onemogućuje taj proces prirode, mora se proglasiti protuprirodnim. Što je pak protuprirodno, to je i proti zakona Božjega, to je grijeh/94/. Proti prirode znači i proti društva, kako smo rekli pod br. 33. Sv.Augustin je vrednote ženidbe izrazio klasičnim riječima: "Bonum prolis, fidei, sacramenti", t.j. ženidba je usmjerena prema radjanju djece, temelji se i uzdržava vjernošću ženidbenih drugova, uzdignuta je u red sakramenta. Vrlo je korisno, osobito u apologetske svrhe, promatrati ženidbu s čisto filozofskog stajališta, jer to promatranje ima jaku snagu uvjeravanja/95/.

Bilješka: Mora se priznati, da je ženidbenim drugovima mnogo otešćano udovoljavanje prirodnim zahtjevima ženidbe radi one krize, o kojoj pod br.44. Dok je primitivna, patrijarhalna obitelj bila kao jedna proizvadjačko-potrošačka jedinica, koja je istovremeno bila i jedinstvena obranbena snaga, religiozni centar, pravo intimno ognjište, škola i život, danas se ženidbena zajednica okreće oko "nadnice", ali i danas ta zajednica mora voditi pametnu ekonomiju, upravljati tim dohotkom i sticati eventualno još veći. I danas je obitelj neka ekonomska jedinica. Kat.sociologija traži, da država štiti obitelj od fluktuacije nadnica i cijena, da promiče obiteljsku nadnicu bilo direktnim pomaganjem bilo preko raznih ustanova kao što su osiguravajući Zavodi. Tu smo već na terenu strukturalnih promjena.

54/ Socijalna vrijednost monogamije. Još i danas u Tibetu, nešto u Indiji i u Aziji vlada poliandrija. Ova se protivi prvotnom cilju ženidbe, iako spriječi začeće, onemogućuje odgoj, stvara ljubomoru, nemir i nezadovoljstvo. Poliandrija, govore stručnjaci, vlada u nekim dijelovima svijeta, doista iznimno, ali radi siromaštva; dva brata, recimo, uzmu jednu ženu, da lakše prežive oni, žena i djeca. Ima, dakako, i drugih razloga. - Poliginija ili poligamija vlada kod nekih kao znak bogatstva. Ova se protivi barem sekundarnim ciljevima ženidbe, jer spolni nagon ide za ekskluzivizmom, zato poligamija stvara ljubomoru, zavist, nedozvoljeno natjecanje, pogoduje raspaljivanju strasti, ženu baca u vrlo ovisno i podredjeno stanje, nespojivo s dostojanstvom ljudske osobe. - Monogamija najbolje odgovara spomenutim ciljevima, ona je najraširenij oblik ženidbe, ona je osobita blagodat kršćanske institucije.

/94/ Sv.Toma piše, da u našim tvrdnjama moramo slijediti prirodu ili narav svake stvari, osim, ako nam iz božanskog izvora ne dolaze drugi podatci ili druga nauka, I P, q.99, a.1. Iz ovoga slijedi: "Sve ono, što neki čin usmjeruje proti onoga, što priroda namjerava, mora se proglasiti, da je proti prirode" SUPPL., q. 65, a. 2.

/95/ B.Lavaud, O.P., LE MONDE MODERNE ET LE MARIAGE CHRETIEN, Paris 1935, str. 365-392. Vidi i kod moralista na pr. Merkelbacha, III, br. 752-779.

Bilješka: Negdje je još na snazi t.zv. prigodna poligamija, t.j. da u slučaju sterilnosti zakonite žene, muž može uzeti konkubinu u svrhu radjanja djece. Ova ostaje kao sluškinja. Taj običaj je još na snazi na pr. u Kini, kod nekih drugih orijentalnih naroda. Konkretni oblici ženidbene zajednice u raznim krajevima svijeta plod su raznih faktora ili medjuuzročnosti raznih uzroka, a ne samo jednoga uzroka/96/.

55/ Socijalna vrijednost nerazrješivosti ženidbe. Kao što poligamija u bilo kojoj formi, iz bilo kojih razloga vrijedja dostojanstvo ženske osobe, tako i razrješivost ženidbe vrijedja oba ženidbena druga. Nerazrješivost odgovara iskrenosti ljubavi, odgoju djece, zaštiti žene, slozi naroda, čuvanju tradicija, sreći obiteljskog ognjišta. Naprotiv, razrješivost se svemu tome protivi. Rastavljene ženidbe stvaraju bolesne tipove, koji trpe od unutarnjih kompleksa radi izdane ljubavi, pogažene vjernosti, povrijedjenog osjećaja, prekinutih veza duše i tijela. Bez sumnje, ima slučajeva, kada bi razrješivost došla kao neki lijek, recimo u slučaju sterilnosti zakonite žene, ali iznimke ne mogu uništiti općevrijedni zakon, iznimke su "slučajevi". Uostalom, osim prvotnih, opstoje i drugotni ciljevi ženidbe.

Bilješke: 1/Moderno doba širi ideju i praksu rastave ženidbe na bazi "slobodne ljubavi". Ta teorija polazi od pretjeranog autonomizma, po kojemu čovjek ne pozna iznad sebe nijednog arbitra. Čovjek hoće pošto poto biti sretan, udovoljiti svojim prohtjevima, zahtjevu prirode, koji taj moderni čovjek smatra dobrim, jer ne priznaje degradaciju iskonskog grijeha. U ime te iste "slobodne ljubavi" restringira porod po miloj volji, isto tako izjednačuje bračnu s vanbračnom djecom te propovijeda potpunu emancipaciju žene, njeno "oslobodjenje" od radjanja i odgajanja djece. Izgleda, da je teoriju "slobodne ljubavi" prvi predložio Montesquieu, za njim Diderot i Rousseau, a francuska je revolucija pravo rastave ubrojila u osnovna prava slobode. Iz kodifikacije Napoleonove (18o4) praksa je ušla u mnoga moderna zakonodavstva. Katolička sociologija ne stavlja kriterij dobra i zla u sreći sjetilnog uživanja već u sreći, koja odgovara specifičnoj naravi čovjeka i kršćanina, kako se dokazuje u moralci.

2/ Ima ih, koji zastupaju teoriju dvostrukog ženidbenog morala. Muž bi, po toj teoriji, imao neka prava, kojih žena nema, na pr. seksualno se zadovoljavati izvan ženidbe. Kat.sociologija priznaje mužu neko upravno prvenstvo, ali u pitanju ženidbenih prava u vezi kreativne moći posve su ista prava muža i žene (kan.1111). Ta teorija vrijedja razum i vjeru, škodi društvu.

3/ Ženska prava možemo označiti ovako: ima pravo na zaštitu proti samovoljne rastave, proti prisile da radi izvan kuće radi posve nedovoljne nadnice muža - ima pravo na nagradu za rad izvan kuće prema postojećim zakonima - pravo na uposlenje za uzdržavanje ili prehranu - ima i izborno pravo, ako joj ga dodijeljuje pozitivni zakon, jer izborno pravo nije vezano uz o-

---

/96/ Sigmond, nav.dj.str.2o6-2o7.

sobu po prirodi, to je više socijalno-funkcionalno pravo.Kat. sociologija ne osudjuje rad žene izvan kuće, ali traži, da taj rad odgovara njenom spolu, uvijek u podredjenosti dužnostima majke i žene/97/.

4/ Kat.sociologija zabacuje takav feminizam, da se žena smatra slobodnom, emancipiranom od dužnosti majke, žene, od brige za obitelj, od podložnosti mužu u upravi kuće. Takva emancipacija donosi štetu društvu (Denz.2248). Treba ići za tim, da promjene u ekonomskim prilikama ne škode prirodnim zahtjevima - svetišta intimnog obiteljskog gnijezda.

5/ Prostituciju smatramo nedozvoljenom, jer je po sebi zla, i izvor mnogih nevolja. Nitko ne smije pozitivno sudjelovati u tom zlu, ipak upravna razboritost, za neko vrijeme, osobito u nekršćanskim zemljama, može pojavu prostitucije tolerirati, da ne bi, suzbijajući je koercitivnim sredstvima, nastala gora zla za društvo/98/.

6/ Opstoji li obaveza plodnosti? Istina je, da, što više djece, to veći ponos roditelja, prikladniji odgoj, veći porast pučanstva, porast narodne snage. Moralisti u denatalitetu vide tendenciju prema egoizmu i hedonizmu. Demografi ukazuju na to, da fenomen prenapučenosti stvara socijalne teškoće. Tako je došlo do raznih sredstava, koja idu za tim, da se regulira demografski pritisak, što je osobito očito u t.zv. maltuzianizmu. Mišljenja smo, da nikakvi razlozi ne smiju opravdati postupak proti prirode, jer ne smiju se činiti zla, da se poluče neka dobra. Osim toga, razlozi proti tog ograničenja su labilni. Bez sumnje, postoje valjani razlozi, da se u duhu žrtve obuzda spolni nagon, na pr. u slučaju bolesti, ali ne postoje razlozi, da se postupi proti naravnog i Božjeg zakona. Dužnost je države i medjudržavnog društva, da pomaže razvoju obitelji u njenom prirodnom i Božjem pozvanju, ali nitko nema prava, da krši viša prava, prirodna i Božja/99/.

§ 2. Roditelji i djeca

56/ Prirodna zajednica. Izmedju roditelja i djece postoji prirodna zajednica, koja ima svoj cilj: odgoj. Potrebno je, da ta zajednica bude trajna, dok svrši proces osamostaljivanja djece, dok dodju do punoljetnosti. Nije uputno, da se odnosi roditelja i djece promatraju i reguliraju prvotno juridički, već obiteljski, po diktatu ljubavi i sloge.

57/ Očinska vlast. Ova nije neograničena. Aristotel je smatrao, da roditelji, odnosno otac, mogu slabi porod i uništiti /1oo/, a medju modernima i Hobbes je zastupao isto mišljenje. Mi na ovo primjećujemo, da dijete nije samo očevo, ni roditelja, već da je ono OSOBA, koja je od prirode baštinila neotudjiva prava, medju kojima je pravo na život.

/97/ Vidi izvještaj o Soc.tjednu u Pizi, u DOCUM.CATH.1954,str.1494.
/98/ Vidi našu KATOLIČKA MORALKA, 1961,sv.IV,br.94, bilj.4.
/99/ Sigmond, nav.dj.str.213-228.
/1oo/ Aristotel, LIB.POLIT., 8,14.

Niti se ta vlast mora reducirati na praznu riječ. Nije u moći civilne vlasti, da ona odredjuje sva očinska prava (Denz.1694). Niti izmedju roditelja i djece vlada potpuna jednakost, jer djeca su od roditelja, ne roditelji od djece; djeca su ovisna, potrebna brige roditelja. Djeca su, kratko rečeno, plod, a roditelji stablo, ili: djeca su učinak, roditelji uzrok.

58/ Porijeklo očinske vlasti. Vlast pripada roditeljima ne s naslova pobjede ili osvajanja (Hobbes), niti na bazi nekog predmnijevanog kontrakta, niti samo na bazi pozitivnog zakona, već po prirodi, jer su djeca plod roditelja, i priroda stvara obitelj prije države. Jednostavno rečeno: otac je, odnosno roditelji, su počelo egzistencije, odgoja, pouke i svega, što spada na usavršavanje djece/1o1/. Priroda je stvorila čovjeka kao socijalno biće, ta ista priroda, kao instrument Providnosti, stvara očinsku vlast u obitelji, jer bez vlasti nema društva. Obitelj je kao neko kraljevstvo/1o2/.

59/ Roditelji imaju pravo i dužnost odgoja. U patriarhalnoj obitelji roditelji su ovo pravo obavljali sami; u kršćanskoj obitelji Crkva dopunja odgoj s nadnaravnog stajališta; u laiciziranim društvenim odnosima znatan dio odgoja uzima država. Sociologija se bavi odgojem, koliko je odgoj kao prijenos duhovne baštine na djecu, koja se uvode u društvenu zajednicu, da toj zajednici koriste, te da od nje prime koristi.

Pravo i dužnost odgoja prvotno i po naravi spada na roditelje, jer odgoj je kao nastavak i kompletiranje procesa radjanja (kan.1113). Svaka odgojna djelatnost, koja dolazi izvan obitelji, mora ići za tim, da obitelji pomogne, da je dopuni. Intervencija viših društava, kao države, mora doprijeti do djece preko roditelja, da se ne povrijedi prioritet roditeljskog prava/1o4/. I država ima pravo ingerencije u odgoj (D.22o3), ali subsidiarno pravo, u vezi sa socijalnim ciljevima. Ako roditelji zanemaruju dužnost odgoja, država ima pravo bilo roditelje pozvati na odgovornost, bilo sama uzeti odgoj u svoje ruke tako, da joj djeca, kada ponarastu, ne budu na propast. Osim toga država ima pravo narediti osnovnu kulturu, obvezatnu za sve podanike/1o5/.

Bilješke: 1/ Očito je, da dobar moralni i religiozni odgoj može državi samo koristiti, zato je u socijalnom interesu, da se djeca religiozno i moralno počmu odgajati od malih nogu, prije nego zlo uhvati dublji korijen u njihovoj duši. Tko ne pozna blagodati dobrog odgoja za društvo?

2/ I vanbračna djeca kao subjekti ljudske naravi imaju pravo na odgoj i prehranu od roditelja. Ne može se pak po prirodnom zakonu za njih tražiti i pravo na baštinu, ime i društveni položaj. Civilni zakoni pitanje riješavaju na razne

---

/1o1/ Sv.Toma, II-II, q.1o2, a.1.
/1o2/ Isti, IN ETH.Ar., br.1682.
/1o3/ Isti, II-II, q.1o, a.12.
/1o4/ Sigmon, nav.dj. str.237.
/1o5/ Donat, ETH.SPEC., str.1o9.

načine/1o6/, jer negdje država uzima na sebe brigu, negdje se opterećuje otac, negdje majka.

6o/ Zasluge kršćanstva. Što je učinilo za dobro žene, učinilo je i za dobro djece. - Ženu stavlja u centar obitelji, time je čini srcem odgoja. - Oca upozorava, da nije apsolutni gospodar, zato da se čuva despotizma i samovolje.- Riječju i djelom riješava pitanje napuštanja ili izlaganja djece. - Sprječava prinose dječjih života idolima za žrtvu.- Osudjuje ubojstvo djeteta u majčinoj utrobi.- U odgoju daje prvo mjesto odgoju volje.- Računa i na nadnaravna sredstva u odgoju.- A dječja zakloništa, škole, zavode?

61/ Dužnosti djece. Priroda uči djecu, da roditeljima uzvrate na žrtvama, koje su za njih podnijeli. Sociologija je zainteresirana u tome, da djeca ne napuštaju stare roditelje, već da ih uvijek ljube i da im pomažu.

DRUGO POGLAVLJE: ODNOS GOSPODARA (GAZDA) I SLUGA

62/ Osnovna načela. Odnos izmedju kuće-domaćina i kućnih pomoćnika-ica, po kat.sociologiji, mora ići za tim, da bude što više obiteljski. Sluga zadržava prava ljudske osobe, i treba mu ih priznati, ali sluzi nije dozvoljeno gaziti zakonita prava svojih gospodara. Povreda medjusobnih prava stvara društvene nerede, zaslužuje diskvalifikaciju morala, vrijedja naravne i Božje zakone.

63/ Socijalni moment. Socijalno pitanje uvijek nastaje radi povrede prava slabijih. Potrebno je, da izmedju gospodara i pomoćnika vladaju odnosi razumijevanja, pomaganja, suradnje. Stari su govorili, da izmedju njih moraju vladati odnosi prijateljstva/1o7/. Kada bi mjesto neprijateljskih i tiranskih odnosa zavladali prijateljski i kršćanski, socijalno se pitanje ne bi pokretalo.

TREĆE POGLAVLJE: SAKRAMENTALNI KARAKTER ŽENIDBE

§ 1. Socijalno značenje

64/ Temelj ovog dostojanstva. Roditeljska moć u ljudima jest dio stvaralačke moći, koja uvijek izaziva strahopočitanje.- Razni su običaji kod raznih naroda pri sklapanju ženidbe, ali kod svih se običaja nazrijeva nešto mistično, religiozno, sveto. - Za kršćanina ženidba je znak i izvor milosti, ona je sakrament: označuje vezu Krista s Crkvom, dijeli milosti, potrebne za vršenje ženidbenih dužnosti. Povijest ljudskog društva jest istovremeno povijest nekog sakralnog karaktera ženidbe.

/1o6/ Sigmon, nav.dj.str.238.
/1o7/ Sv.Toma, II-II, q.25,7; IN ETH.AR., br.1797-1819.

65/ Korist za ljudsko društvo. Tko može zanijekati, koliko je ženidbi podignuta vrijednost, koliko je atentata na ženidbu i na porod spriječeno ovom naukom o dostojanstvu ženidbe? Tko griješi proti prirode i proti Boga, taj griješi i proti ljudskog društva, jer svaki je čovjek bitno, strukturalno vezan uz Boga i uz društvo. Koliko je kršćanska ženidba odgojila vrijednih muževa, žena, gradjana, radnika? Kršćanski supruzi primaju pomoć s neba, da ostanu složni, dosljedni, jaki u nevoljama, otporni u kušnjama, ustrajni u dobru. Ne koristi li sve to društvu?

§ 2. Napadaji na ženidbu

66/ Proti poroda. Napadajem na porod smatramo sve one pothvate, koji ili onemogućuju porod, ili ga ograničuju bez dovoljna razloga i nepravilnim postupkom, ili ubijaju porod u majčinoj utrobi. Sa socijalnog stajališta te napadaje odbijamo i osudjujemo: ti postupci prorijedjuju narod - vrijedjaju norme morala - šire panseksualizam - degradiraju ženidbu s njene časti - prouzrokuju mnoge fizičke i psihičke bolesti. Nije li sve to štetno za ljudsko društvo?

67/ Proti vjernosti. To su pretjerane "sloboštine", kojima se gazi zadana riječ, krši vjernost, opoziva ljubav, dokazuje manjak karaktera i sl. Nevjernost uništuje ženidbu u korijenu - umanjuje vrijednost moralnih vrednota - onemogućuje pravilan odgoj - ostavlja mnoge bez toplih osjećaja prema ocu ili majci, što im kroz život često prouzrokuje boli. Nije li ženidbena vjernost temelj ženidbe, pravilnog odgoja, izvor osjećaja odgovornosti, sreće u obitelji, blagoslova za društvo?

68/ Proti sakramentalnog dostojanstva. Proti toga ustaju: naturalizam, laicizam i pozitivizam. Ovi sistemi niječu historijsku i socijalnu činjenicu, da je kršćanstvo stvarnost, time da je stvarnost i nadnaravnost ženidbe. Zanemaruju činjenicu, da je Bog pozitivnim činom svoga auktoriteta intervenirao u pitanju ženidbe. Lišavaju ženidbu solidne podloge, izlažu je samovoljnim tumačenjima, postupcima, a prestupke proti ženidbe ostavljaju bez dovoljne sankcije. Sudbinu ženidbe postavljaju u ruke ljudske promjenljivosti i samovolje. Prelaze preko činjenice, da je ženidba fundirana u prirodi, priroda pak da je instrument Providnosti, dosljedno, vrijedjaju strukturu naravi, bitnost ženidbe. Zar nije priroda prije ljudske volje? Zar nije ona iznad nje? Treba imati na umu, da se ne može nesmetano kršiti naravne zasade, jer u njima je iskristalizirana volja Božja, a teško je upasti u ruke Boga živoga (Hebr. 1o,31).

69/ Sankcije. Bog ima i na ovom svijetu neka koercitivna sredstva, kojima kažnjava one, koji ustaju proti Njegove volje, a to su osobito: grižnja savjesti, društveni neredi, bolesti, ratovi. Pravedno je, da bude odbijen i kažnjen onaj, koji proti nekoga ustaje. Zašto ćemo to pravo zanijekati Bogu? Panseksualizam mlitavi um, slabi volju, otupljuje srce. Svaki grijeh je istovremeno socijalni nered, jer je manjak reda, harmonije, ljepote i sloge. Venerične bolesti, suparništva, svadje, sukobi i sl. nijesu li to jeka nereda, koji se skrivaju pod raznim napadajima na ženidbu? Ostavljene žene, zapuštena djeca i drugi neredi

optužuju atentatore na svetost ženidbe. Ne zaboravimo ni vječnu sankciju, koja se nalazi u rukama Božjim.

ČETVRTO POGLAVLJE: OBITELJ I DRŽAVNO DRUŠTVO

7o/ Prioritet obitelji. Historijski ili genetički i metafizički obitelj je prije države. To se razabire iz prioriteta njena cilja. Slijedi, da obitelj od prirode posjeduje svoja prava, koja nije primila od države. Nije li država nastala iz razgranjenja obitelji? Kat.sociologija naglasuje uvijek pogibelj substitucije, u kojoj bi država apsorbirala i anihilirala obitelj ili bi njena prava svela na ništicu. Predočba ili strašilo Leviatana, u ovom bi slučaju postala stvarnost /1o8/. Dvije su osobite dužnosti države u ovo doba: izbjegavati sistem substitucije, promicati sistem subsidiarnosti.

71/ Obitelji neposredno sastavljaju državu. Liberalizam niječe, da je obitelj neposredan subjekt države, da ne bude primoran obitelji priznati prava, koja bi osujetila liberalistička eksploatiranja pojedinih članova obitelji. Po načelima kat.sociologije obitelj je direktan, neposredan subjekt ili element državnog društva ili zajednice.

Može li se to obrazložiti? Obitelj je prije formirana nego država.- Složenije društvo se sastoji od manje složenih, a ne obratno.- Kako možemo ustvrditi, da djeca, bolesnici, nesposobni za rad, starci, neposredno sastavljaju državu, kad joj ne mogu koristiti, već opterećuju obitelj? - Iz ovoga zaključujemo, da države moraju ostaviti obitelji, da ona obavlja poslove, koje doista može obavljati (načelo subsidiarnosti).

72/ Važnost nauke za društveni poredak. Poganstvo je žrtvovalo pojedinca i obitelj državi, kat.sociologija ističe prioritet prava pojedinca i obitelji, jer to traži dostojanstvo ljudske osobe. Obitelj ima zaseban cilj, dakle i posebna prava, a ta su osobito: pravo odgoja i brige za djecu. Tko ikada može nadomjestiti roditeljski odgoj i roditeljsku brigu za djecu?

73/ Obitelj je dužnik države. Dug će ispuniti: odgojem djece, da budu vrijedni članovi društvene zajednice - razvijanjem svijesti, da i ona, kao obitelj, mora aktivno suradjivati na izgradnji sretne državne zajednice - vršenjem dužnosti zakonske pravednosti, na pr. plaćanjem poreza, vojnom službom.

74/ Država je dužnik obitelji. Ona će štititi i pomagati obitelj (D.22o9) - ne će joj se substituirati u njenim pravima i dužnostima - omogućivati će neki obiteljski posjed - brinuti se za izgradnju zdravih stanova - suzbijati sve što škodi zdravlju obitelji, jer to škodi i zdravlju države - promicati sve, što koristi obitelji, jer to koristi i državi. Pijo XI konkre-

---

/1o8/ Pijo XII, radio-govor 14.IX.1952: tako isto u poruci o Božiću god. 1942.

tizira te dužnosti države i zaključuje, da jedna od glavnih briga države mora biti nastojanje oko pridizanja siromašnih obitelji (enciklika "Casti connubii").

PETO POGLAVLJE: OBNOVA OBITELJSKOG ŽIVOTA

75/ Zajedničko nastojanje. I pojedinci i Crkva i država moraju zajedničkim silama nastojati, da obitelji uzmognu odgovarati dužnostima, koje im nameće njihov naravni i društveni poziv. Katolička sociologija ističe osobito ova sredstva za obnovu obitelji:

Proučavati božansku nauku o ženidbi i provesti je u djelo - odgajati kršćanski sve članove obitelji, da oni svojim životom zavrijede blagoslov Božji i pomoć u vršenju dužnosti, jer o tome ovisi sreća obitelji - bezkompromisno vršiti zakone obiteljskog života, ne pozivajući se na autonomiju već na dužnost svladavanja strasti i na dužnost podlaganja svoga suda nauci Crkve - poučavati vjernike u nauci o ženidbi, solidno, jasno, uvjerljivo - opsluživati Božji zakon o ženidbi i o obitelji - spremati se na ženidbu poukom, pobožnošću, svladavanjem strasti.

Osobito je važno, da i Crkva i država suradjuju u tom poslu, jer, iako je Krist htio, da civilna vlast i crkvena vlast budu različite i da svaka na svom području bude samostalna, ipak je htio i to, da medju njima vlada aktivna suradnja i sloga, jer to koristi i Crkvi i državi, i to koristi svima ljudima. U toj se suradnji podiže dostojanstvo i čast civilnoj vlasti, a Crkva nije smetana da radi na korist vjernika ("Arcanum" Lava XIII).

....

D R U G A   R A S P R A V A

O DRŽAVNOM DRUŠTVU (ZAJEDNICI)

Prelazimo na promatranje o državi. Razumije se, ne o nekoj konkretnoj državi već općenito i naučno-objektivno: o državi uopće. To opće promatranje jest teren naučnog izlaganja, a silazak na konkretnu ili pojedinačnu državu ne spada na znanost, koja pita za prvi OTKUD? i zadnji KAMO? Znanost je naime spoznaja, koja reducira zaključke na prve i zadnje uzroke. Naučno promatranje mora biti objektivno, čisto, nepristrano, ali općenito. Naša je dužnost, da iznesemo katolički pojam države. Kao ideja-vodilja kat. sociologije u poimanju države neka nam služi misao sv. Pavla, da naime vlast "služi Bogu za tvoje dobro" (Riml j.13,4). Upamti izraz "služi", grčki "diakonos", dakle država nije vrhovna instanca dobra i zla, već ima povrh sebe nadležnu vlast: prirodu i Boga. Upamti i druge riječi "za tvoje dobro", jer u njima se krije teološki smjer, naime podredjenost ljudskoj osobi, kako je shvaća kršćanski personalizam.

76/ <u>Osnovna načela kat. sociologije o državi.</u> U tim je načelima sadržana i nauka o državi, jer načela su kao sjemenke, iz kojih se razvija stablo nauke.

Prvo: Čovjek se po naravi radja u državi, u njoj živi, nju stvara, t.j. on je po naravi ne samo "animal sociale" već i "animal politicum".

Drugo: teokracija nije više na snazi, kako je bila u St. Zavjetu, kada je prekršaj civilnog zakona bio i prekršaj Božjeg zakona/1o9/, ali je istina da je politički život i djelovanje dio socijalnog života i djelovanja, ovaj pak je spleten od specifično ljudskih čina, dakle podložan moralu. U temeljima se države nalazi taj ljudski čin, koji stvara državu, u njoj vrši vlast, radi za zajedničko dobro, pruža državi vrhovne vrednote. Mnogostruk je, dakle, odnos izmedju ljudskog čina, podložna moralu, i države /11o/. Nije manje čovjek pojedinac podložan Bogu nego li je kad je u državnom društvu.

Treće: ne smatraj državu, da je to nešto zgotovljeno, već moraš nastojati, da svojim aktivnim zalaganjem radiš na njenoj izgradnji, dosljedno, zbaci konservatizam, pasivizam, individualizam, parasitizam i sl.

<u>Četvrto:</u> i u odnosu prema državi ostaje na snazi <u>prioritet čovječje osobe i obitelji</u>, kako je rečeno više puta. Pojedinac ima poseban, nadnaravan cilj, koji nadilazi svu političku i državnu aktivnost. Osim toga i obitelj uživa prioritet (logični i stvarni) u odnosu prema državi. I pojedinac i obitelj imaju neka <u>svoja neotudjiva prava</u>, koja im, uostalom, garantiraju većim dijelom i moderne države. Pojedinac, konačno, i obitelji, imaju pravo da stupaju u razna udruženja religioznog, kulturnog, moralnog smjera, jer im to pravo daje priroda. I pojedince i ta društva država mora, po načelu subsidiarnosti, pomagati/111/.

/1o9/ Sv. Toma, I-II, q. 1o4 i 1o5.
/11o/ Van Gestel, nav. dj. str. 362.
/111/ Vidi naš članak, TOTUS HOMO i t.d. u DT (Piacenza), 1958, str. 6o-62.

Peto: Crkva ima pravo i dužnost za svoje vjernike odbacivati zablude o državi, koje škode interesima duše, a svoje vjernike će moći drugima iznijeti kao primjer, ako ovi doista usvoje njenu nauku u životu i u djelovanju.

77/ Izvori kat.sociologije o državi. Lav XIII je na osobit način izravno zahvatio u problematiku državne sociologije. U "Diuturnum illud" od 29.VI.1881. raspravlja o porijeklu, granicama, naravi civilne vlasti; u "Immortale Dei" od 1.XI.1885. govori o kršćanskoj strukturi države, o odnosima izmedju Crkve i države, o oblicima vladavine, o dužnostima katolika; u "Libertas" od 2o.VI.1888. iznosi nauku o civilnim slobodama; u "Sapientiae christianae" od 1o.I.189o. rješava pitanje o gradjanskim dužnostima; u "Graves de communi" od 18.I.19o1. analizira pojam demokracije. - Kod Pija XI i Pija XII nalazimo nadopunu nauke o državi, koliko su tražili novi politički sistemi, kao fašizam, nacizam i drugi.- Kolekcija krivih mišljenja o državi nalazi se u Silabu Pija IX, u osudjenim rečenicama 39-56 (Denz.1739-1755).

PRVO POGLAVLJE: O DRŽAVI U SEBI

§ 1. Pojam države

78/ Što je država? Juridičko-moralno, stalno sjedinjenje većeg broja obitelji i društava privatnog prava na odredjenom teritoriju, pod zajedničkoj, neovisnoj vlasti, u svrhu postizavanja vremenite sreće, u suglasju sa zadnjom svrhom života /112/. U ovoj opisnoj, integralnoj definiciji uoči ovisnost države o višim normama dobra i zla (Denz.1739); uoči, kako se danas autonomija država mora shvatiti i u odnosu prema medjunarodnom društvu i vlasti UN; ne zaboravi, konačno, podredjenost svega onom stvarnom, jedinom, nadnaravnom cilju/113/.

Očito je, da se ovom koncepcijom države udaljujemo od mnogih teorija i hipoteza. Stari i novi pogani državu smatraju nekim kumirom, kojemu žrtvuju pojedince i obitelji /114/.- Neki je smatraju mrtvom, čisto mehaničkom tvorevinom, kao Tonnies, o kojemu gore pod br.1.bilj.2, a moramo je smatrati kao jedan društveni organizam, kao "une emanation normale de la nature humaine"/115/.- Ima ih koji niječu naravnu fundiranost države, pa je zamišljaju kao plod nekog kontrakta (Hobbes, Rousseau).- Drugi opet stavljaju u suprotnost državu i vlast u državi (S.Simon).- Poznati su nam i oni, koji državu svode na pasivnog promatrača i branitelja pojedinačnih sloboda ili sloboština (liberalci). - Idealisti misle svojim apriornim tvrdnjama mijenjati objektivnu stvarnost, pa zamišljaju državu, ali ne tumače ni porijeklo ni narav države. - Komu nije poznata pretjeranost onih, koji državu smatraju nekim božanstvom, mitom, ili pak živim organizmom? Ipak, izgleda, najjači utjecaj na razvoj

---

/112/ Kraće definicije vidi na pr. Donat,ETH.SPEC.,str.122; Barbedette, II,str.5o1; Antoine, COURS D ECONOMIE, Paris 1921,str.51-91.
/113/ Eschmann O.P., DE SOCIETATE, u "Angelicum",1934,sv.1.i slijed.
/114/ DICT.APOLOG., sv.I,stupac 1543-1548.
/115/ Pijo XII,u govoru 5.VIII.195o; Leclercq, INTRODUCTION A LA SOCIOLOGIE, Louvain, 1948,str.63.

krivih misli dolazi od N.Machiavelli (1469-1527), koji je svojim djelom "Il principe" otvorio put političkom amoralizmu, isticanju svoje nacije do političkog utilitarizma, proglasivši načelo: "Finis justificat media" u nacionalno-političkom djelovanju. Krivi pojmovi o državi razvijaju se iz starih vremena, jer, dok je rimski pojam države poštivao individualna prava, grčko shvaćanje ih nije priznavalo/116/. O raznim po-imanjima države vidi kod socijalnih filozofa/117/.

Zaključak: iako možemo razlikovati državu kao društvo i državu kao vlast, ipak to je jedan društveni organizam. Recimo, da je vlast kao "forma", pojedinci i pojedina društva u državi kao materija, ali nema države bez jednog i drugog elementa, kao što nema čovjeka bez duše i tijela. Ako rečemo, da je vlast kao princip reda i usmjerenja djelovanja i u tom slučaju moramo je nazvati bitnim elementom države, kako ćemo vidjeti kasnije.

§ 2. Sastavni elementi države

79/ Teritorij. Činjenica je, da je zemaljska kugla razdijeljena na razne države.- Razumljivo je i s juridičke strane, da svaka država ima svoj teritorij, jer odredjenost vlasti traži i odredjenost podanika i teritorija. Teritorij se mora smatrati kao integralni dio države, nekako s materijalne strane.

Bilješka: Uoči, kako se ne poistovjetuju pojmovi "nacija" i "država". Za naciju se traži jedinstvo porijekla, jezika, osjeća se i priznaje "il genio della nazione", ali zajednički teritorij nije bitno potrebit. Očito je, da ima država, u kojima je, radi monolitnosti, "nacija" i "države" većim dijelom jedno te isto, na pr. u Engleskoj, Italiji i t.d., ali ima ih istaknuto heterogenih, sastavljenih od više nacija ili narodnosti.

8o/ Obitelji. Vidjeli smo pod br. 7o. i 71., da obitelj uživa prioritet u odnosu prema državi. Nadodajmo i to, da država često mijenja svoje granice, obitelj pak ne mijenja svoja osnovna prava. Društvena naklonost čovjeka upućuje na to, da najprije stvori obitelj, potrebitu za egzistenciju, ali ta ista ga.naklonost vodi, da stvori državu, potpuno i savršeno društvo, koje nastaje kao protegnuće obitelji. Iz mnogih, zasebnih stanica nastaje jedan organizam, jedno tijelo, slično (ne isto!) kao što iz mnogih, zasebnih obiteljskih jedinica nastaje složeni državni, socijalni organizam. Ako govorimo o državi kao nekom organizmu, razumijevamo metaforički, po sličnosti, jer i obitelj i država predstavljaju samo jedinstvo reda, zato ni obitelj ni država ne smiju pojedinca, a država ne smije ni pojedinca ni obitelj absorbirati.

81/ Općine - pokrajine - provincije. Kat.sociligija priznaje potrebu diobe države na manje-opsežne teritorijalne jedinice (Denz.1877). Jasno je, da lokalna vlast bolje pozna lokalne prilike, brže doskače potrebama, ekspeditivnije obavlja poslove u svojoj nadležnosti, efikasni-

---

/116/ Aem. Naszalyi, DOCTRINA FRAN,DE VITORIA DE STATU,Rim 1937,str.15-39.

/117/ Sigmond,nav.dj.str.285-289; H.Hering O.P., LE MYTHE DE L'ETAT,Fribourg,1945.

je drži red. Moramo izbjegavati dva extrema: utapanje pokrajinskih administrativnih organizama u državnom, ali i onaj drugi, naime: pretjerani regionalizam. Proti prvog extrema više puta smo ustali po načelu subsidiarnosti, proti drugog pak ekstrema oponiramo izdignutost zajedničkog dobra/118/ nad pojedinačnim i praksu Providnosti, da se niža bića upravljaju preko viših; manja društva, da su podredjena većima u odnosu na zajedničko dobro. Vlasti pokrajina podložne su suverenoj vlasti države, tako se čuva jedinstvo u mnogostrukosti.

82/ Razna društva ili udruženja unutar države. Ova nastaju iz istog izvora, iz kojega nastaje i država, iz naravne sklonosti čovječje, da stvara društva. U tim se udruženjima zaštićuju prava članova - članovima se omogućuje bolji razvoj individualnih sposobnosti - efikasnije se uklanjaju neredi poslovanja na području djelatnosti, koju obavljaju članovi toga udruženja - medju članovima se razvija duh solidarnosti, zbliženja.

83/ Narodne manjine. Mancini je god.1851. bio proglasio "principium nationalitatis", da svaka nacija stvara svoju državu. To je nemoguće. Medjunarodni zakoni danas već reguliraju odnose tih manjina prema državi, u kojoj se nalaze, ali i naravni zakon traži, da im se priznaju njihova prava na jezik, običaje, kulturu, vjeru, koliko se ništa ne sukobljuje sa zajedničkim dobrom ili s egzistencijom države.

Bilješka: Ova nauka pretpostavlja istinu, da su svi narodi pred naravi isti. Tu istinu zastupamo proti rasizma, za kojega je na pr. arijsko-nordijska rasa privilegirana tako, da se mora očuvati čistom, makar i uz cijenu pothvata kao što je sterilizacija pripadnika druge rase. Katolička sociologija odbija tu teoriju, jer su pred naravi svi ljudi i svi narodi isti. Koja je, uostalom, danas rasa čista? Nepomiješana s drugim rasama? Nijesu li i druge rase dokazale sposobnost visokih dostignuća, kulture i civilizacije? /119/.

§ 3. Porijeklo države općenito

84/ Porijeklo je u naravi. Čovjek je ne samo društveno biće, on je državno-društveno biće ili "zoon politikon". Možemo se poslužiti prispodobom te reći, da je čovjek od naravi primio naklonost, sposobnost, kao neki početak državne društvenosti kao što je primio ili baštinio začetke ili sjemenke znanja i kreposnog djelovanja/12o/. Država mu pruža uvjete za potpuniji život, brani ga od vanjskih neprijatelja. Uostalom, danas su okolnosti društvenog života toliko komplicirane, da je suvišno dokazivati, što je svakomu jasno, naime, da stvarati državu spada na prirodni zahtjev čovječje strukture duše i tijela. Vidi br. 31 i slijed., 47,76.

/118/ Pijo XII, govor dne 3o.IX.1955.
/119/ Isti, govor 7.IX.1953.
/12o/ Sv.Toma, I-II, q.63,a.1.

§ 4. Porijeklo države u konkretnom slučaju

85/ Traži se pristanak mnoštva. Taj pristanak se uvijek traži, ali nije potrebit izričit, formalan, dovoljan je onaj uključni, jer volja se očituje ne samo riječima već, još više, postupkom ili djelima/121/.

86/ Nema uniformirane procedure. Neki govore, da se porijeklo svake države tumači evolucijom iz obiteljskog života, ali to nije dovoljno reći, jer ta je evolucija mogla nastati na više načina, na pr. kontraktom, borbom, posjednućem i sl. Mora se reći, da svaka država nastaje uz pristanak njenih podanika, ali taj se pristanak očituje raznoliko: negdje izričitim pristankom glava obitelji, kako čitamo u Genezi 4,17; 19-24; negdje je država nastala formalnim ugovorom, kako je god.1849. formirana Kalifornija; često nastaje zajedničkim radom, nastupom, obranom na odredjenom teritoriju; koji put nastaje odcjepljenjem, kao što je nastala Amerika odcjepljenjem od Engleske god.1776; nekada nastaje unutarnjom diobom, kao što je bila dioba rimskoga carstva na istočno i zapadno, ili kako se razdijelila Austrija god.1918; po koja država nastaje sticanjem autonomije unutar sklopa država, kao što se dogadja u SAD; negdje se manje državice ujedine u jednu, kao što su se ujedinile razne državice u Italiji.

§ 5. Cilj države

87/ Pojam. Crkveno se Učiteljstvo izrazuje na razne načine, kada odredjuje cilj ili svrhu države, prema tome, s kojeg gledišta taj cilj gleda. Bitna je pak nauka uvijek ista, naime: svrha se države sastoji u tome, da svima državljanima, na području ovozemnih dobara, pruži mogućnosti, da se zajedničkim zalaganjem razvije njihova osobnost do punine, od koje će svi zajedno crpsti koristi ili blagodati. To je ona klasična "vitae sufficientia perfecta" ili Aristotelova "autarkeia" ili "autosufficientia". Ne pomiče li se, naročito danas taj pojam preko državnih granica? Potpuno se, dakle, društvo ne tumači idejom suvereniteta ili "autarkia", kako bi htio Cathrein, jer to je krivo etimološko tumačenje, već "autarkeia" ili samodovoljnošću na području duhovnih i tjelesnih ovozemnih dobara. Koja je pak država danas sebi potpuno dovoljna?

Bilješka: Nije teško reći, da je cilj države zajedničko državno dobro, ali je teško odrediti konkretno u čemu se to sastoji, kako se realizira u toliko promjenljivim prilikama državnog i medjudržavnog života. Nije li upravna razboritost i legalna pravednost ključ za rješenje toga pitanja? Bez sumnje nema postizavanja toga cilja bez aktivnog zalaganja pojedinih državljana.

88/ Komponente toga zajedničkog dobra. Dispozitivno ili antecedentno ovo se zajedničko dobro sastoji u aktivnom zalaganju, dinamizmu ili radu, vršenju dužnosti pod vodstvom kre-

---

/121/ Sv.Toma, I-II, q.97, a.3.

posti moralnoga reda; instrumentalno u dovoljnosti materijalnih, tehničkih, ekonomskih dobara; bitno se sastoji u vrednotama, u kojima se sastoji cilj ovozemnog života, t.j. za kršćanina:u milosti i krepostima; konsekventno se sastoji u miru i slozi prema unutra i prema vani/122/.

Bilješke: 1/Ako državljani očekuju od države koristi, ne znači li to da je zajedničko dobro podredjeno dobru pojedinaca? - Razlikuj "usmjereno" ili upravljeno od "podredjeno". Zajedničko dobro, koje je savršenije, više, i radi kojega se pojedinci i pojedina udruženja ujedinjuju, ne može biti podredjeno, ali može biti upravljeno dobru pojedinaca, u skladu uvijek s višim normama djelovanja, t.j. koliko pojedincima stvarno može i smije biti upravljeno.

2/ Kako je pojedinac podredjen državi? Pojedinac posjeduje vlastitu egzistenciju, vlastito djelovanje, vlastitu odgovornost u postizavanju svrhe života, a osim toga on posjeduje svoja, neotudjiva prava, koja je primio od prirode. Nije, dakle, podredjen potpuno državi već samo toliko, koliko dozvoljavaju ta prava i naredjuju dužnosti zajedničkog dobra/123/.

3/ Nije ispravno reći, da je cilj države u tome, da pomaže pojedince (H.Pesch, Meyer, Cathrein), kako bi htjeli i neki nekatolički sociolozi, jer to dovodi do individualizma. Vlast ne asistira samo, ona pozitivno upravlja i rukovodi. Ne dovodi li takav način izražavanja do liberalističkog pasivizma u poimanju cilja države? Uostalom egzistencija nije vrhovna vrednota, a država se brine i za sačuvanje životinja, na pr. u zoološkom vrtu.

4/ Neki označuju cilj države u tome, da se brine za blagostanje državljana. Takvo izražavanje ne poštuje ljestvicu vrednota i daje povoda za neko progresističko tumačenje. A oni koji ne uživaju blagostanje na koga spadaju? Tko se za njih brine? Ljestvicu vrednota ne opslužuju ni oni, koji državi upisuju kao cilj samo neki partikularistički cilj na pr. kako je stari Rim imao za cilj svjetsko gospodstvo, Sparta ratništvo i sl.

5/ Odbacujemo i politički radikalizam, prema kojemu država ima pravo odrediti sebi cilj, koji ona hoće. Treba naime držati na umu, da povrh države postoje uzvišenije vrednote, kojima je i država podložna, i prema kojima mora težiti. Na ovu se zabludu svodi i zabluda državnog apsolutizma, koji proglasuje kao cilj države u napretku, časti, afirmaciji države, makar to značilo nijekanje prava drugih država. - Ne zaboravimo naime, da je zajedničko dobro prije svega "bonum humanum", dakle da taj cilj mora biti u skladu s normama morala.

§ 6. O državnoj vlasti

89/ Pojam. Rekli smo pod br.37., da je vlast pravo i dužnost rukovodjenja podanika prema postizavanju zajedničkog dobra. Državna je vlast neko vrhovništvo, odnos nadležnoga prema podložnomu, princip njego-

/122/ Sigmond, nav.dj. str.295-297.
/123/ Vidi naš članak, naveden u noti 59.

va djelovanja. Ta vlast je djelo praktičnog razuma, razuma združena s voljom, jer se pokreće ciljem i usmjeruje prema djelovanju.

Ta vlast nije izvor svih prava i dužnosti (D.1739); ne odnosi se na duhovne poslove (D.1741, 1866,1877); nije iznad duhovne vlasti (D. 1743); ta vlast nije materijalna sila (D.1760); ona mora imitirati Božju vlast i njoj se pokoravati. Poučno je, da je i poganski Aristotel politiku podredio etici, time osudio državni autonomizam/124/, koji bi kršio naravne i Božje zakone.

Možemo li državnu vlast nazvati "duša" države? Smatramo, da je bolje "duša" države nazivati onaj unutarnji, zajednički duh, osjećaj iste državne pripadnosti, jer vlast je izvanjski regulatorni princip, duša je imanentni.

9o/ Zasluge kršćanstva u pitanju. Kršćanstvo od svog osnutka čisti pojam državne vlasti. Naveli smo pod br. 37. glavnu zaslugu kršćanskog pojma države, društva uopće i društvene vlasti. Tako i kat.sociologija traži, da vlast bude kreposno upravljanje. Vlastodršce poziva, da se brinu za zajedničko dobro, prema onoj: "Obliti privatorum, publica curate" - upozorava ih na odgovornost pred Bogom, narodom, budućnošću, čovječanstvom - odvraća od pristranosti i sl. Po sv.Pavlu poručuje Bog svima, da vlast služi Bogu za čovjekovo dobro (Rimlj. 13,4).

a/ Potreba državne vlasti

91/ Temelj ove potrebe. Iznijeli smo ga općenito pod br. 37., a razlozi tu izneseni vrijede još više za državu, jer je njena struktura kompliciranija, zato je i vlast potrebitija. Dogodilo se, piše Lav XIII, da je čovjek pokušavao sa sebe zbaciti jaram vlasti, ali se nije dogodilo, da se barem nekomu nije pokoravao (D.1855). Sv.Pavao izriče vrhovni zahtjev: "Neka se svatko pokorava višim vlastima, jer nema vlasti, osim od Boga" (Rimlj.13,1). Vlast ujedinjuje, ona upravlja, ona je zahtjev čovječje društvenosti.

Ovoj se istini protivi anarhizam. Religiozni anarhisti (Tolstoj, Ibsen i dr.) mjesto vlasti traže ljubav, na bazi općeg bratstva; politički anarhisti (osobito Proudhon) apeliraju samo na pravednost, koja će ljude držati u zajednici, ali bez vlasti i koaktivnosti. Iz ovih načela sljedbenici su tih struja izveli zaključak, da treba ukinuti dosadašnju društveno-pravnu strukturu, a da treba uvesti spontanu, slobodnu suradnju svih državljana/125/.

Ima ih, koji se nadaju, da će evolucijom, odnosno i revolucijom, vlast postati suvišnom, jer će doista ostati samo državno društvo, u kojemu ne će biti razlika klasa ni položaja. Nije li ovo naivni simplicizam i nestvarni idealizam? Koja će sila odgojiti ljude, da budu kreposni, da potisnu egoističke tendencije, pretjeranu ljubav prema sebi, koja je izvor svih društvenih nevolja? Tko će ga obuzdati, da ne slijedi sjetilne prohtjeve bolesne naravi?

/124/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br. 3,6,1196,12oo.
/125/ Sigmond, nav.dj.str.1o6-11o.

b/ Porijeklo državne vlasti

92/ Što znači izraz "svaka je vlast od Boga"? To tvrdi sv.Pavao (Rimlj. 13,1), to ponavlja Crkva (D.1856,1868). Tu tvrdnju možemo obrazložiti: državno-društvena čovječja narav je od Boga, i vlast je od Boga, jer država ne može opstojati bez vlasti. - Državna vlast je neko vrhovništvo i neka uzročnost, upravljanje, a porijeklo je svake uzročnosti u Bogu, svrha je svega zbivanja i upravljanja Bog.- Državna vlast je samo jedan od drugotnih uzroka, preko kojih Providnost upravlja svijetom/126/, zato ljudi ne dolaze Bogu nego preko vlasti, koja poučava i vodi k postizavanju svrhe.

Moramo ipak reći, da u konkretnim slučajevima možda koja državna vlast ne odgovara Bogu kao uzoru vlasti i svrsi vlasti, t.j. ima načina, po kojima se ne može jednostavno reći, da je ova ili ona vlast od Boga, na pr. ako je osoba nedostojna vlasti radi neznanja ili pokvarenosti; ako se netko dočepa vlasti nepoštenim sredstvima, ili se nepošteno služi vlašću tako, da navodi na zlo ili zapovijeda, što prelazi njegovu kompetenciju/127/. U tim se slučajevima Bog odnosi prema nosiocima vlasti kao prema onomu, koji griješi.

Bilješka: Ne govorimo, da ova ili ona poimence vlast dolazi neposredno od Boga, da imitira Njegovu upravnu mudrost i svetost, niti da je Bog odobrava, jer Bog ne imenuje izravno vlastodršce. Sanjao je Ljudevit XIV, kad je umišljao, da je svaka vlast neposredna emanacija Božjeg veličanstva te tražio posvemašnji posluh. Ova utopija je proti iskustva i proti istine. Narav nikoga neposredno ne imenuje kraljem, a svi kraljevi i upravljači nijesu neposredni odraz Božjeg veličanstva, jer se dogodi, da su protivni namisli Božjoj, kako se ona odrazuje u naravnom zakonu i u zakonu objavljenom od istog Boga.

93/ Da li je državna vlast neposredno od Boga? Možemo se pozvati na opću nauku o podredjenosti drugotnih uzroka suverenoj Božjoj uzročnosti te reći, da je vlast neposredno od Boga i od onih koji biraju vlastodršce, izglasavaju osnovne zakone, podijeljuju vlast ovomu ili onomu, ali ne na isti način. Sve što čovjek čini preko nekog orudja neposredno je od njega i od orudja, ali ne na isti način, kao štogod piše moje pero, pišem i ja, ali u nekoj podredjenosti pera mom diktatu. Kratko rečeno: vlast i upravljanje jest biće i neka uzročnost, izbor vlastodržaca je neko biće i djelatnost, a svako biće se svodi na Prvo biće, svaka uzročnost na Prvi uzrok.

94/ Neke krive teorije. One nastaju iz krivih premisa, zato još jednom istaknimo, da se ni pozitivne sociologije ne mogu otresti ideologija.

a/ Teorija Rousseau-a, koju je on, barem djelomično, baštinio od Hobbes-a i Locke-a. Ljudi ostavljaju slobodu samotnog života,ujedinjuju

---

/126/ Sv.Toma, II-II, q.1o4,a.1.
/127/ Sv.Toma, IN EP.AD ROM., pogl.13.

se u državno društvo putem nekog kontrakta, na pr. da se ne će opirati vlasti, te otudjuju bezuslovno svoja prava u korist vlastodršca, koji predstavlja jednu zajedničku volju. Ta vlast je neotudjiva, ali ipak ovisi o volji izbornika, koji je mogu ograničiti, mijenjati, opozvati. Ta je volja ili vlast uvijek ispravna, jer vodi k zajedničkom dobru prema htijenju većine/128/.

Ova teorija polazi iz krive pretpostavke, naime, da je porijeklo države na bazi nekog kontrakta. Rousseau tvrdi, da je objekt toga kontrakta totalno dobro pojedinca, ali kako je moguće, da se iz toga rodi ono zajedničko dobro, koje se razlikuje vrstno od dobra pojedinaca? - Rousseau polazi od načela potpune čovječje slobode, što je neodrživo. - Isti svojom teorijom utire put racionalizmu i apsolutizmu, koji tvrdi, da nikada ne griješi, već uvijek ima pravo.

b/ Ne odobravamo naprotiv ni onu teoriju, koja tvrdi, da državna vlast dolazi samo od izbornog mnoštva, jer ono samo imenuje nosioce vlasti, ali vlast je metafizička vlastitost države, ona je od prirode. - Nitko, uostalom, ne ostavlja izbornom mnoštvu da bilo kada i bilo kako opoziva vlast već u granicama zakona.- Ova teorija umanjuje vrijednost i stabilnost vlasti. - Kako izborno mnoštvo može dati vlast, kad je bez izbora nema, a poslije izbora se nalazi kod nosioca vlasti? Zar je izborno mnoštvo stvorilo čovjeka društvenim i državno-društvenim bićem?

c/ Evolucionistička hipoteza tvrdi, da je vlast proizvod razvoja, t.j. da ona nije opstojala na početku. Čovječanstvo je bilo najprije kao stado, čopor, bez prava vlasti, kasnije kao neka skupina, pa obitelj, pleme, grad, država. - Primjećujemo, da je lako ustvrditi, ali nije dokazati. - Znamo, da je povijest čovječanstva, povijest opstanka vlasti. - Ako su ljudi stvorili pravo vlasti, kojim su pravom to pravo stvorili?

d/ Ima ih, koji tumače porijeklo vlasti pozivajući se na podjarmljivanje sa strane jačega. - Mi odgovaramo, da po kat.sociologiji sila ne daje kao takva nikada pravo.- Dogodi se, da i podjarmljeni pristanu na državnu vlast, ali to je samo jedan način konkretnog odredjivanja vlasti, ne davanja vlasti - Ako je vlast samo silom nastala, zašto su podanici dužni tu vlast slušati? - Zašto se i oni ne mogu poslužiti silom?

e/ Juridički pozitivizam tvrdi, da je opstanak vlasti činjenica bez ikakva temelja, jer pravo dolazi poslije te činjenice. Pravo dolazi od vlasti, vlast historijskim razvojem, i on opravdava vlast.

Ova teorija-hipoteza misli, da je činjenica isto što i pravo. I najsretnija činjenica može svetosti prava nanijeti uvredu (D.1761). - U stvari pozitivizam zastupa mišljenje, da je pravo isto što i sila.- Ako tvrdi, da je vlast prije prava, otkud njoj to prvenstvo? - Zar prije pozitivnih zakona ne opstoji naravni zakon?

Zaključak: "Izmišljene moderne nauke o političkoj vlasti već su ljudima donijele velike tegobe, a bojati se, da u buduće ne budu nositeljice i najskrajnijih nevolja" (Lav XIII "Diurnum illud").

/128/ Sigmond, nav.dj.str.3o2-31o.

c/ Kod koga se prvotno nalazi državna vlast?

95/ Nosioci državne vlasti. Mnoga se pitanja postavljaju u vezi s ovom naukom o načinu kako se odredjuju nosioci vrhovne vlasti, i da li ta vlast neposredno nosiocima vlasti dolazi od izbornog mnoštva ili naroda, ili pak iz kojeg drugog izvora.

a/ Jasno je, da Bog neposredno ne imenuje nosioce vlasti, jer On obično u upravljanju svijetom upotrebljava drugotne, podredjene uzroke.- Niti te nosioce vlasti narav imenuje, jer sposobnosti za upravljanje nijesu pravo na upravljanje, ali možemo reći, da narav ili priroda daje pravo upravljanja mužu u obitelji i roditeljima prema djeci. - Nije osnovana ni tvrdnja, da imenovanje slijedi iz "obiteljskog prava", jer da je "ius domesticum" imenovalo prvog političkog nosioca vlasti.Nadovezujući na br. 37. i 86. moramo reći, da se u svakom slučaju traži pristanak izbornika ili mnoštva, a stvaranje se konkretne države ne tumači uvijek prebacivanjem obiteljske vlasti.- Nije takodjer dovoljno reći, da se nosioci vlasti imenuju snagom pozitivnog prava, jer pristanak, koji se uvijek traži, dolazi prvotno od prirodnog prava.

b/ Upit: da li nosioci vlasti neposredno primaju vlast od naroda ili od Boga? Ako odgovorimo, da neposredno od naroda ili izbornika,znači, da narod tu vlast posjeduje u sebi, u korijenu, te da on nosiocima vlasti daje i pravo upravljanja. Ako odgovorimo, da vlast neposredno od Boga dolazi na nosioce vlasti, znači, da preko njih dolazi i do naroda, kao na totalni subjekt vlasti, ali, da ovaj ne dijeli s nosiocima vlasti pravo upravljanja. Metafizički smo općenito odgovorili na upit u br.93, ali ovdje se raspravlja izričito o neposrednom izvoru, iz kojega se komunicira vlast, ili o onome, iz koga vlast prelazi neposredno na nosioce vlasti.

c/ Bezbroj je odgovora na gornji upit. U XI-XIV stoljeću, u doba borbe izmedju Pape i careva, odgovor je bio, da careva vlast dolazi neposredno od Boga ili barem preko Pape, ali i tada ih je bilo (Okam, Patavius, Gerson i dr.), koji su odgovarali, da se vlast prvotno nalazi u mnoštvu, te da prelazi na nosioca vlasti, na cara. - U XVII-XVIII stoljeću, u doba apsolutizma, neki tvrde, da vlast direktno dolazi od Boga (medju katolicima Bossuet), drugi pak se protive apsolutizmu i govore,da je vrhovna civilna vlast prvotno u narodu, a medju tima je osobito Grotius.- Poslije Rousseau pitanje se van kat.sociologije riješava općenito tako, da se vlast smatra od naroda i u narodu i za narod, i to neotudjivo u narodu, a nosioci vlasti su samo mandatari naroda. Medju kat.sociolozima nema jednodnušnog tumačenja/129/:

d/ Mišljenje, koje zastupamo, izrazujemo ovako: Bez sumnje u svakom se činu čovjeka nalazi neposredna intervencija Božja, kako smo rekli pod br.93, a dokazuje se na drugim mjestima/13o/. Razlikujmo, medjutim, fazu prije izbora, pri izborima i poslije izbora. Prije izbora izbornici posjeduju moć biranja nosioca vlast, kod njih se nalazi "potentia" biranja. Pri izborima oni svoju moć, mogućnost ili sposobnost aktualiziraju, oni označuju nosioce vlasti, pri čemu su kao instrumenti Božje providnosti,i

---

/129/ Barbedette, II,br.119 u Ethica specialis; Sigmond, nav.dj.str.31o-317;Marcellus a Puero Jesu,PHIL.MOR.ET SOC.Burgis 1913,str.717 i slijed.

/13o/ Diekamp, THEOL,DOGM.MANUALE,sv.II,str.34-47.

kao takvi neposredno označuju te nosioce vlasti. Kod njih je vlast u tom času prolazno, nepotpuno. Poslije izbora "vječni zakon naredjuje, da potpuno ili stabilno vrhovna civilna vlast ne ostaje u narodu već u nosiocu vlasti"/131/, ali ta se stabilnost i potpunost vlasti ipak modificira time, što narod sebi zadržava pravo, koje je imao i prije izbora, da, ako to bude tražilo zajedničko dobro zajednice, imenuje druge nosioce vlasti (Denz.1855). Vlast je u izbornom mnoštvu neodredjeno, nepotpuno, prolazno, ona se odredjuje, upopunjuje i stabilizira u nosiocima vlasti.

e/ Razlozi za gornje mišljenje mogu se navesti ovako: Nitko ne može na isti način kod sebe nešto u isto vrijeme zadržati i prenijeti na drugoga ili dati drugomu, zato ni narod ne može na isti način posjedovati i prenositi vlast na drugoga.- Nitko ne može u isto vrijeme biti niži i viši, nadležan i podložan s istog gledišta, zato ni narod ne može u isto vrijeme i na isti način zadržavati vlast i prenositi je na nosioca vlasti.- Razumljivo je, da je proti apsolutizma nastala reakcija, te osvanula teorija "suprematiae populi", ali priznati nosiocima vlasti u isto vrijeme kao i narodu vlast na odredjeni, potpuni i stabilni način znači: ili tvrditi protuslovno, ili barem na papiru, sudbinu državne zajednice staviti u ruke samovolje mase, koja bi mogla skidati i postavljati nosioce vlasti, kako joj se prohtije.

Zaključimo: kod izbornog je mnoštva pravo stvarati osnovne zakone državne zajednice, birati nosioce vlasti, čuvati pravo te nosioce mijenjati, ali to ne znači, da preko njih dolazi sva, odredjena i potpuna vlast. Poslužimo se analogijom: bračni drugovi imaju pravo birati bračnog druga, ali bračno pravo preuzimaju od prirode, od Boga, te ga prenose na svoga bračnog druga. Kod bračnih drugova to bračno pravo nije neograničeno, niti ga je moguće neprestano realizirati, a mogu ga i opozvati ili uskratiti, iako ostaje bračna veza, jer ova je na snazi po prirodnom i Božjem zakonu.

d/ Neke vlastitosti nosioca vlasti

96/ Zvijezda vodilja: pravednost. U nju moraju najprije upriјeti oči, da naime nosioci vlasti dadu svakomu svoje, pa i Bogu, te da ne traže od podanika, što se protivi sa zahtjevima pravednosti, jer većma se treba pokoravati Bogu nego ljudima (Dj.Ap.5,29).

97/ Poslušnost i nevjernicima. Kat.sociologija ne može mimoići teškoće, koje vjernici osjećaju, ako im je nosilac vlasti, recimo, poganin/132/, ali vlast je orudje Božje providnosti, treba joj se pokoravati ne samo na oko, već i u savjesti (Mat. 22,2o; 23,3; Rimlj.13,1; 13,6; Ivan 19,11). Nije li nas Krist naučio, da Cezaru treba dati, što je njegovo? Nije li se i On pokorio vlastima?

98/ Koje se kreposti traže kod nosioca vlasti? Bez sumnje se traže intelektualne, upravničke sposobnosti, a ne snaga

---

/131/ J.Gredt,O.S.B.,ELEMENTA PHILOSOPHIAE,1956,str.1o34.
/132/ Sv.Toma, II-II, q.1o,a.1o.

mišica/133/. Ne traže se nadnaravni darovi (D.595), niti podanici imaju pravo nosioce vlasti koriti (D.597). Od svih kreposti najpotrebnija im je upravna razboritost ili mudrost/134/, kojom mogu riješavati i najsuvremenije probleme/135/.

99/ Paternalizam. Nosilac vlasti bi se morao odnositi prema podložnicima kao otac obitelji prema djeci. Podanici bi mu bili zahvalni i poslušni. Juridički bi se odnosi medju njima ukinuli, ostali bi samo oni odnosi moralnoga reda.

Bez sumnje, to bi bilo idealno. Kod nerazvijenih naroda ovaj bi način omogućio da se približe i razviju, ali razvijeni narodi traže svoje samostalno prilaženje svim problemima, svoju aktivnu suradnju s nosiocima vlasti. Koliko je paternalizam idealan, toliko je i teško ostvariv, ali vrijedan nasljedovanja, jer obiteljsko upravljanje mora biti uzorom upravljanja.

e/ Promjene nosioca vlasti

1oo/ Vlast u narodu. Rekli smo pod br.95., da izborno mnoštvo zadržava sebi pravo stvarati osnovne zakone, birati nosioce vlasti, odabrati oblik vladavine. Dosljedno, on može i mijenjati nosioce vlasti, ako to traži zajedničko dobro. Bez sumnje svaka promjena zakona, svako često mijenjanje nosioca vlasti ima svojih loših strana, ali se pravo ne može zanijekati (D.1933,2278).

1o1/ Odreknuće. Nosilac vlasti se može i odreći vlasti, ali svojevoljno, jer ako je prisilno, po srijedi je detronizacija ili svrgnuće. Kada će se odreći i kako, to će odrediti njegova upravna razboritost u vidu zajedničkog dobra.

f/ Izborno pravo

1o2/ Pojam. Pristupiti na civilne, administrativne, političke izbore znači označiti one, koji će na tim područjima biti nosioci vlasti. To je u izbornicima pravo i dužnost. Ima slučajeva, u kojima može postati i teški grijeh, ako se netko odreče toga prava /136/. Dužnost je izbornika, da izaberu one, za koje temeljito drže, da će bolje odgovarati pravim interesima zajedničkog dobra.

1o3/ Porijeklo izbornog prava. Priroda daje to pravo, pozitivni ga zakon odredjuje, na pr. precizirajući uvjete, koje izbornici moraju imati. Izgleda, da izborno pravo nije po naravi osobno pravo već više prirodna socijalna funkcija/137/, zato pozitivni zakon i odredjuje uvjete toga prava, dok je, recimo, izbor zvanja osobno prirodno pravo, pa se pozitivni zakoni u to ne upliću.

/133/ Sv.Toma, C.GENTES,III,pogl.81.
/134/ Isti, II-II,q.5o; q.1o4, a.4.
/135/ Usporedi naš članak, LA PRUDENZA DEL GOVERNO E IL PROBLEMA DELLA TOLERANZA, u reviji "Sapienza" Rim, 1959,br.2.
/136/ Pijo XII, u govoru 1o.III.1942.
/137/ Sigmond, nav.dj.str.242.

Slijedi li iz ovoga, da neka izborno pravo bude što šire, ali nejednako, budući da pojedinci nejednako sudjeluju u životu zajednice? Ova se nejednakost može postići na više načina, na pr. proporcionalnim predstavništvom izbornika, višestrukim pravom onih koji aktivno sudjeluju u upravi zajednice i t.d. Glave obitelji, upravitelji velikih državnih poduzeća i ustanova, oni koji znanošću i krepostima prednjače i sl., sposobniji su uvidjeti, tko ima potrebnije kvalifikacije za nosioca vlasti.

1o4/ Potreba izbora. Narav nikoga nije označila kao nosioca vlasti, to se očekuje od izbornika.- Izborima svi gradjani sudjeluju u upravi države. - Posve je psihološki opravdano, da izbornici radije slušaju one, koje su sami izabrali, te da izbori šire solidarnost, zadovoljstvo i spremniju suradnju s vlasti.

1o5/ Nauka Crkve. Crkva nema ništa proti toga, da se vrhovna vlast države temperira interferencijom mnoštva (D.1872,1o34), niti se protivi praksi i načelima izbornoga prava, koliko se ne vrijedja dostojanstvo čovječje osobe/138/.

Bilješka: Izbori označuju nosioce vlasti. Budno treba razlikovati nauku Rousseau-a od nauke onih skola-stika, koji naučavaju, da vlast ide na nosioce vlasti preko izbornika, preko mnoštva. Ti skolastici tvrde, da je civilna vlast bitno od Auktora prirode, Rousseau tvrdi, da je na bazi ugovora ili pakta. Za Rousseau-a vlast je emanacija neotudjive supermacije ili vrhovništva naroda, za te skolastike vlast je prenosiva, otudjiva, jer se može prenijeti na mnogo nosioca ili malo, može se prenijeti potpuno ili djelomično.- Skolastici drže, da predana vlast ostaje stabilno kod nosioca vlasti, dok ovi ne izgube naslov upravljanja, radi suprotnosti sa zajedničkim dobrom, Rousseau pak smatra, da su nosioci vlasti mandatari te da na mig mnoštva mogu biti lišeni vlasti/139/.

g/ Oblici vladavine

1o6/ Nauka Crkve. Crkva najprije izjavljuje, da na nju ne spada odredjivati koji je oblik vladavine bolji, jer da je to u svojoj bitnosti političko i tehničko pitanje, kako kaže Lav XIII u "Sapientiae christianae". Negativno govoreći glavno je, da nijedan oblik vladavine ne vrijedja tudja prava (D.1934). Pozitivno pak prosudjujući pitanje treba reći, da nijedna forma vladavine nije nerazdruživo vezana uz pravo vladavine (Lav XIII, i "Immortale"), i zato Crkva apriorno ne odbija nijednu formu vladavine. Neka, dakle, narodi izaberu takvu vladavinu, koja će njima, njihovoj prošlosti i njihovim običajima najbolje odgovarati (D.1855). Pijo XII pak ide dalje te veli, da današnjem mentalitetu najbolje odgovara demokracija, koja će ispunjati zakonite želje podanika, čuvati prava, slobodu usmjerivati prema zajedničkom dobru, brinuti se i za duhovni odgoj, cijeniti vrednote višega reda i sl./14o/.

/138/ Lav XIII, DIUTURNUM, od 29.VI.1881.
/139/ Marcellus a Puero Jesu, nav.dj.str.722-723.
/14o/ Pijo XII, u radio-govoru 24.XII.1948; Gestel, nav.dj.str.366.

Očito je, dakle, da Crkva po sebi ne odbija ni monarhiju ni vladavinu većine (Lav XIII u "Diuturnum"), ali upozorava, da se moraju gledati razne historijske, nacionalne, kulturne, ekonomske i druge okolnosti.

1o7/ Sudbina nekih oblika ili forma vladavine. Očito je, da monarhija može lako degenerirati u tiraniju, a oná naslijedna, da nasljeduje neodržive mane prošlosti. Ne uči li nas povijest, da su monarhije i aristrokracije pustile tolike nerede u društvenom životu? - Forma aristokracije, nekoć na snazi u Rimu, Veneciji i drugdje, degenerirala je u oligarhiju, skrenula u nepotizam, zanemarivala niže slojeve naroda. - Demokracija je izložena takodjer nekim degeneracijama na pr. birokraciji, nestalnosti vlade, strančarskim razmiricama i sl. Za Aristotela demokracija je prevlast siromaha nad bogatašima, dok je timokracija složna vladavina jednih i drugih. Za sv. Tomu demokracija znači takvu vladavinu, da narod izabire svoje predstavnike /141/. Demokracija pak XVIII-XIX stoljeća, uzimajući mjesto monarhija i oligarhijskih aristokracija, nastupila je u humanističkom duhu, oslanjala se na načelo o jednakosti svih ljudi, zadojena je internacionalnim duhom. Kršćanska demokracija želi ostvariti kršćanska načela demokracije u državnoj vladavini. - Totalitarizam je oblik vladavine, koji se ravna po načelu: "Ništa izvan države, sve u državi i za državu". Očito je da ta forma, kako uči povijest nacizma, fašizma, carizma u Rusiji (prije prvog svjetskog rata), znači despotizam. Totalitarizam se lako protegne u imperijalizam, a zato mu je potrebit militarizam, što sve uključuje mnoge deviacije prave forme vladavine. - Nacionalizam je deviacija zakonite ljubavi prema domovini. Kao što je demokracija nastala u Francuskoj, tako je nacionalizam nastao u Njemačkoj, jer su Francuzi u XIX stoljeću nastojali nove ideje raširiti po svijetu, što je kod Nijemaca izazvalo neku protuobranu, nacionalno ujedinjenje, koje se izrodilo u rasizam. Jasno je, da je nacionalizam sklon imperializmu, militarizmu, totalitarizmu.

Bilješka: Birokratizam nije toliko oblik vladavine koliko deviacija skoro svih oblika vladavine. U birokratizmu odgovornost se svodi na ništicu, prevladava automatizam, formalizam, servilnost, gubi se duh, robuje se slovu. On je kao neka paraliza, a ne život.

h/ Činjenična vlast

1o8/ Kako ocjenjujemo "potestatem facti"? Pijo XII oštro osudjuje mišljenje, da činjenica nepravedno stečene vlasti daje pravo vlasti/142/, što je davno osudjena nauka modernizma (D.1761). To je jednostavno uzurpacija, lišenje izbornika prava glasa. Priznaje se, da i uzurpator može postati zakonit vladar, na pr. ako se zakoniti vladar slobodno odreče, ili ako mnoštvo prihvati uzurpatora kao zakonitog vladara, ili ako mnoštvo podnosi, barem za neko vrijeme, njegovu vlast, da se izbjegnu veća zla. Općenito uzurpator je kao nepravedni napadač, pa

---

/141/ Sv.Toma, I-II, q.1o5,a.1; IN ETH.AR.br.1673,1679.
/142/ Pijo XII, u radio-govoru od 24.XII.1941.

se proti njega treba braniti, u svrhu samoobrane i po njenim načelima /143/. Detaljnije ćemo o pitanju govoriti kasnije.

i/ Primjena vrhovne vlasti

lo9/ Zakonodavna vlast. Katolička je moralka, i prije nego je kat.sociologija nastupila kao znanost, iznosila nauku o zakonima kao jednu od stupova društvene zgrade. Zakonodavna državna vlast, po kat.sociologiji, mora opsluživati sve uvjete, da njezini zakoni budu ispravni. Najveću uslugu državi čini kat. sociologija, što naglasuje, da podanici moraju opsluživati pravedne državne zakone u savjesti, uvijek i svugdje, jer su za prekršaje odgovorni i Bogu a ne samo državnoj vlasti/144/.

llo/ Sudska vlast. Ova vlast izvire iz zakonodavne, jer suci moraju suditi po zakonima. Sud je kao tumačenje i primjena zakona. Katolička sociologija preuzima od moralke i naglasuje koje su potrebne kvalitete sudaca/145/.

lll/ Upravna ili administrativna vlast. Sve su upravne osobe u državi kao podredjeni faktori Providnosti, a to im je naslov časti i temelj odgovornosti. Svaka upravna osoba mora imati odlike nadležne osobe: znanje, gospodstvo nad samim sobom, potrebne kreposti za svakog upravitelja, osobito razboritost. O njima takodjer raspravlja moralka /146/. Koje su osobite mane upravnog aparata? Neznanje ili nesposobnost, duh birokracije, slab moralni odgoj/147/.

j/ Granice državne vlasti

112/ Čuvati se pretjeranih tvrdnja. Liberalizam te granice suzuje, po načelu: "Laisser faire, laisser passer". Po liberalizmu državna vlast ima vrlo neznatnu ingerenciju u život i djelovanje državljana.Naprotiv, despotizam, centralizam i sl. postupa po načelu: "Tout faire". Istina će biti u sredini. Koje su prave granice državne vlasti? Te granice dolaze s tri strane: a/ta vlast ne smije preći granice moralnog i Božjeg zakona (D.1857); b/ što ne dostiže ili što prelazi radius zajedničkog dobra, to ne spada pod državnu vlast; c/prava pojedinaca i pojedinih udruženja mora poštivati, po poznatom načelu subsidiarnosti. Pri tome nije dovoljno da ta vlast samo promatra život i djelovanje gradjana, kako bi htio liberalizam, ali ne smije ni totalitaristički posizati u svetište podredjenih, gazeći njihova prirodna prava, na pr. nametati zvanje, uništavati zakonitu autonomiju pokrajina ili općina.

/143/ Isporedi naš priručnik, KAT.MORALKA, sv.III,br.98.
/144/ Isto, sv.I, br.214 i slijed.
/145/ Isto, sv.IV,br.174.
/146/ Isto, sv.III,br.3o7-3o9; 311-313; sv.IV, br.21 i t.d.
/147/ Pijo XII, u govoru na radiju 15.X.1954; osobito su vrijedni u pitanju govori o krivnji i kazni, i to 5.XII.1954; 5.II.1955.i td.

k/ Sudjelovanje u državnoj vlasti

113/ Nauka Crkve. Crkva poziva sve svoje sinove, da se žrtvuju za zajedničko dobro, te da svojim kreposnim životom ulijevaju pravi duh solidarizma u sve redove državne vlasti. Suradnja je dužnost, izolacionizam je vrijedan osude. Razumije se, to ne znači odobravati, što se ne može odobriti; niti se time katolici ovlašćuju, da aktivno, formalno sudjeluju u objektivno zlim postupcima. Uostalom, u čisto političkim pitanjima i medju katolicima može biti razmimoilaženja, to je "honesta dissensio" /D.1884-1886,1935/. Nikada pak, napose kad se radi o krvnoj obrani, ne smije klerička osoba ni član katoličke akcije nastupati, jer njihova je misija: mir, sloga i napredak države (D.2278). Treba naime paziti, da se "katoličko" ne vuče na "strančarsko".

Bilješka: Shvatljivo je, da pitanje suradnje u državnoj upravi, kao i ostala pitanja državne vlasti ovise prvotno o obliku vladavine. Spomenuli smo pod br.107. kako je lako da svaka forma vladavine degenerira, time se otešćava i učešće državljana u upravi države. Sv.Toma naučava, da je najbolja forma vladavine "miješana", to jest: iz monarhije uzeti načelo, da se vrhovna vlast svede na jednoga, recimo kralja, predsjednika; da se za nosioce vlasti biraju sposobne, kreposne osobe, dakle po načelu aretokracije, kako je to namjeravala činiti autentična aristokracija; konačno, da narod ima učešća, da bira nosioce vlasti, kako hoće demokracija/148/. U demokraciji, dakle, po naravi te forme vladavine, učešćuje narod, ali u njoj ima više podoblika, ima raznih demokracija, od čisto političke stranke, preko socijalno ekonomske do auktoritativne i totalitarne. Ni tu se, dosljedno, ne može riješiti pitanje suradnje apstraktno, već se treba osvrnuti na konkretnu situaciju/149/.

§ 7. Dužnosti države

114/ Postavljanje pitanja. Govorimo o dužnostima države, jer ne prihvaćamo etatizam ili apsolutizam, po kojemu iznad državne vlasti nema nijedne vlasti.- Govorimo o dužnostima države, jer ne smatramo ispravnim ustvrditi, da je državna vlast samo jedna i dužnost samo jedna, naime: sve potpuno centralizirati i absorbirati. Moramo govoriti o dužnostima države, jer time se dodirujemo i vrlo teškog pitanja intervencije državne vlasti u društvenom životu i djelovanju, o čemu nema preciznog izlaganja niti kod katolika/150/.

/148/ Sv.Toma, I-II, q.105, a.1.
/149/ Sigmond, nav.dj.str.323-335.
/150/ J.Villain, nav.dj., sv.II, str.313.

115/ Neke specifične dužnosti. Osnovna joj je dužnost: čuvati javni red, i to prije svega ustanovljenjem pozitivnog pravnog reda, da se doista ostvari ono "svakomu svoje", uvjet svakog reda i mira, na pr. prirodno pravo traži, da svatko posjeduje toliko materijalnih dobara, da može pristojno živjeti, zato razum zaključuje, da je potrebito privatno vlasništvo, a pozitivno će pravo odrediti u konkretnim okolnostima društvene strukture, kako će se izvršiti dioba dobara ili posjeda, da zemaljska dobra odgovore svrsi, radi koje su čovjeku ostavljena na raspolaganje. Pri tome će se čuvati ekstrema liberalizma, koji po načelu slobodne konkurencije zaštićuje samo posjednike, ali i protivnog ekstrema, koji uzima u obzir samo ne-posjednike. Pozitivni, juridički red će posebne, privatne, bilo pojedinačne ili skupne djelatnosti, koordinirati i usmjeravati prema zajedničkom dobru, na pr. kućnu i pokrajinsku industriju prema harmoniji proizvodnje državne industrije, t.j. cjeline.

Druga joj je dužnost: čuvati legalnost, braniti postojeće zakone juridičko-socijalnog reda, izvršivati njegove propise, suditi i sl., kako smo rekli gore o primjeni državne vlasti, pod br.109-112.

Osim ovih dužnosti na državu spadaju subsidiarne dužnosti, kao što su: pomagati i dopunjati odgoj; ekonomski pridizati slabije obitelji, poduzeća i ustanove; pomagati pojedincima ili pojedinim društvima, da brže i efikasnije postignu svoje ciljeve u podredjenosti zajedničkom cilju države; bdjeti da postupci pojedinaca ne škode zajedničkom dobru.

Bilješka: U doba Lava XIII i neki su se katolici borili proti intervencionizma države, te su, po načelima liberalizma, smatrali, da država smije samo štititi prava pojedinaca, otklanjati zloupotrebe, ali da ne smije pozitivnim zahvatima intervenirati u socijalno uredjenje države, da se ne otvori put državnom despotizmu (vidi gore br.11). Danas je to pitanje pregaženo, jer je intervencija države, radi mnogih, vrlo kompliciranih ekonomskih i drugih okolnosti, češća nego li je bila u ono doba. Danas Ivan XXIII govori o mnogostrukom, širokom, organskom zahvatu državne vlasti u ekonomsko poslovanje, na pr. u pitanje masovne neuposlenosti; danas on govori o opravdanoj tendenciji k socializaciji (u enc."Mater et Magistra" II dio). Uostalom i predšasnici Ivana XXIII govore o intervenciji državne vlasti u pitanja nadnica, ekspropriacije i nacionalizacije, poreza, odgoja i sl.

§ 8. Prava države

116/ Temelj državnih prava. Država se specifično razlikuje od pojedinaca i od obitelji. Ona ima neka prava od prirode, jer je od prirode i nastala, ona je primjena zakona čovječje društvenosti. Tako posjeduje pravo na samoodržanje, dosljedno na obranbena sredstva, koercitivna sredstva, uključujući i smrtnu kaznu, ako to traži egzistencija zajedničkog života.

117/ Neka specifična prava. Prava su korelatna dužnostima, zato se državna prava odredjuju u čitavoj ovoj raspravi, gdjegod se državi naznačuju dužnosti. To znači: prava joj pripadaju i u ime prirodnog i u ime Božjeg i pozitivnog zakona, koji joj u isto vrijeme nameću dužnosti. Ističemo, što je očito, državno pravo: da zove pod oružje, da pristupi ekspropriaciji uz dužnu naknadu/151/ te osobito fiskalno pravo. Mora se reći, veli Pijo XII, da je fiskalno pravo još u evolutivnoj fazi, ali neka su načela očita, kao: da se porez ne nameće bez potrebe - da bude proporcionalan - da se ne nameće porez, da se isprave grješke upravljača - da ne bude na štetu pojedinih slojeva ili kategorija - da ne bude isti na potrebna i na luksuzna dobra, na potrebni i suvišni posjed/152/.

§ 9. Indiferentizam države

118/ Što uključuje? Neki zastupaju mišljenje, da država mora abstinirati od svih obzira prema vjeri, moralu i vjersko-moralnim pravima vjernika te od dužnosti prema Bogu (D.1757), a zastupati potpuni indiferentizam.

119/ Katoličko mišljenje. Bez sumnje moderna društvena struktura traži, da upravna razboritost štošta tolerira, naпose u državama heterogene nacionalne i vjerske strukture.- Čovjeka vežu mnoge dužnosti prema Bogu bio on u samoći pustinje ili se nalazio u tamnoj noći ili živio i djelovao u društvu, kako smo rekli pod br. 19.i slijed.- Ako uzmemo u obzir zadnju svrhu čovjeka, moramo reći sa sv.Tomom, da je "ista svrha čovječanstva,koja je i pojedinca"/153/.- Najviše apeliraju na indiferentizam oni, koji nikoga ne puštaju, a da mu ne nameću svoju ideologiju, i time niječu indiferentizam.- Nije moguće razvijati niti koji ekonomski sistem, a da se ne slijedi izvjesna ideologija o čovjeku, životu, državi, moralu.- Nije lako opravdati indiferentizam, kad znamo, da je kršćanstvo historijska stvarnost, pozitivna činjenica.

Bilješka: Izvan svake je sumnje, da društveno uredjenje, oblici vladavine i političke stranke imaju svoju ideologiju ili od nje polaze, jer sve zastupaju neki svoj nazor ili mišljenje o svijetu i životu (Weltanschauung). Jesu li opravdane mjere države, da stvori neku homogenost mišljenja? Homogenost bi bila idealna, ali, ako ne opstoji? Sigurno je, da državna vlast ima odredjenu ideologiju i to prisilnim sredstvima. Moramo reći, da državna vlast ima pravo propagande i odgoja (dapače i represivnih sredstava protiv ideja što ruše zajednicu), ako se radi o ideologijama, koje zasijecaju u osnovnu strukturu državnog života i djelovanja. Što se tiče znanstvenih, filozofskih, umjetničkih, religioznih koncepcija, koje se samo indirektno tiču državne strukture, država neka pušta slobodu, da se istina traži i propagira/154/. Ako

---

/151/ Pijo XII,u govoru 1.IX.1944; 18.IX.1957; isporedi reviju "Perfice munus", god.1958,str.7 i drugdje.
/152/ Pijo XII, u govoru 4.X.1956.
/153/ Sv.Toma,, DE REG.PRINCIPUM, knj.1, pogl.14.
/154/ Sigmond, nav.dj. str.345.

je istina, kako i jest, da se problematika života ne može riješiti bez poziva na istine višega reda, indiferentizam gubi i svoje razumsko opravdanje, a sloboda se misli mora razvijati u podredjenosti tim istinama višega reda, objavljenim istinama.

DRUGO POGLAVLJE: O PODANICIMA ILI DRŽAVLJANIMA

12o/ Osnovni princip. Proti individualističkog liberalizma govorimo, da je svaki državljanin prema državi kao dio prema cjelini, zato da ne može prescindirati od dužnosti, koje ga prema državi vežu; proti totalitarizma pak primjećujemo, da čovjek nije podložan državi, nego, koliko mu dozvoljavaju prirodna prava, odnosno, koliko mu naredjuju osnovne dužnosti prema zahtjevima zajedničkog dobra /155/. Vidi gore br.33.

§ 1. Patriotizam

121/ Nauka Crkve. Vječna zamjerka kršćanstvu: da se protivi zemaljskoj domovini. Machiavelli govori, da je kršćanstvo prema domovini indiferentno, jer da pretjerano vodi računa o nebeskoj domovini. Kat. sociologija na to odvraća, da je nauka Crkve uvijek ista.

Crkva uči, da nas prirodni zakon sili, da ljubimo domovinu (D.1936), pa i uz cijenu vlastita života. To je pijetet prema domovini, jer nam je ona neko počelo zemaljske egzistencije, time pijetet prema sugradjanima i prema prijateljima domovine/156/. Ne smijemo pak radi te ljubavi činiti, što je zlo (D.1764). Ta ljubav mora biti u skladu s ljubavi Božjom (D.1936 h). Ako država nešto zatraži od vjernika, što se protivi zakonu Božjemu, zločin bi bio protiv države i proti Boga poslušati takvu zapovijed, jer što je proti Boga, to je i proti države (ist.mj.).

122/ Treba izbjegavati pretjeranosti. Pretjeruju oni, koji domovinu izjednačuju s državom, jer država može mijenjati svoje komponente na pr. teritorij, domovina ne mijenja svoje. Domovina uključuje porijeklo, zajedničku kulturu, krv, povijest, jezik, ona je dakle bliža "naciji" nego "državi". Možemo reći, da je domovina nacija na teritoriju rodjenja, rodjeni "dom".

Pretjeruje nacionalizam, koji se rukovodi "sacro egoismo", prezire druge domovine, sije zavist, mržnju, pohlepu za tudjim, kao da druge nacije nemaju ista prava, kao da sve nacije nijesu jedna obitelj pred jednim Bogom/157/.

/155/ Sv.Toma, II-II, q.64, a.2; q.65, a.1; I-II, q.21, a.4 ad 3.
/156/ Sv.Toma, q.1o1, a.1.
/157/ Pijo XI, u govoru 23.XII.1922; 24.XII.193o; Pijo XII u enciklici "Summi Pontificatus"; isti, u pismu 1.XI. 1945, upućenom kardinalu Faulhaberu.

Na krivom je putu i nacionalni indiferentizam ili bezbojni kozmopolitizam, koji nastoji ukinuti razlike nacija. Ne zaboravimo naime: a/da pojam nacije znači nešto više od pojma politike, jer nacija vuče korijen iz prirode, direktno, te uključuje neku vrst svetinje/158/; b/svaka nacija predstavlja neku individualnost, neke svoje odlike, i tako od mnogo nacija nastaje harmonija života, jer ovaj traži mnogostrukost i raznolikost; c/Krist je pokazao znakove ljubavi prema svojoj naciji, iako je došao, da sve spasi (Luk. 19,41; Mat. 23,37); d/politička mudrost traži, da se čuvaju razlike nacija, ali da se nastoji postići viša harmonija, nadnacionalna solidarnost.

§ 2. Dužnosti državljana prema vlasti

123/ Važnost pitanja. Nikakvo čudo, da čovjek nastoji sa sebe dignuti i dužnost pokoravanja državnoj vlasti, jer taj čovjek uvijek teži k nekom pretjeranom autonomizmu. Uostalom, prirodno je, da, kad je pokušao stresti sa sebe zakon Božji, da nastoji stresti i ljudski. Pravo se govori o krizi "civizma", o krizi svijesti državljanskih, gradjanskih dužnosti.

124/ Nauka Crkve. Naravni i kršćanski zakon zapovijeda, da se nosiocima vlasti iskazuje čast i da se zakoni opslužuju (D.1841-2; Lav XIII."Graves de communi"). Cezaru treba dati, što je njegovo, što se odnosi na vremenito upravljanje (D.1958), na pr. porez, odnosno ispuniti i druge obaveze.

125/ Neke posebne dužnosti. Tko vrijedja nosioce vlasti, vrijedja i Boga, jer vrijedja krepost pijeteta, o kojoj u moralci. - Tko gazi državne zakone može i teško sagriješiti, ako se realiziraju uvjeti teškog grijeha, što se mora procijeniti osobito prema vrsti zakona. - Ljubav prema nosiocima vlasti i državi uključuje vjernost, a osudjuje izdajstvo domovine kao zločin.

Kat.sociologija osudjuje pasivizam ili sterilnu abstinenciju državljana, na pr. ako s neznatna razloga ne idu na izbore, ne plaćaju poreza, izmiču pred vojnim dužnostima. Svi su ti sukrivci društvenih nereda, krivi su, što ne nastoje oko obnove svijeta, da svima, koliko je moguće, zasjaji zvijezda sreće/159/.

§ 3. Prava državljana prema uzurpatoru

126/ U činu uzurpiranja. Rekli smo pod br.1o8, da i uzurpator može postati zakonitim vladarom, ali sada ga promatramo u času uzurpacije. Po načelu državne samoobrane (justae defensionis) svaki bi državljanin uzurpatora smio ubiti.

/158/ Pijo XII, u govoru na radiu 24.XII.1957.
/159/ Pijo XII, radio-govor 1.IX.1944; govor 8.I.1947.

Kako će pak svaki pojedini državljanin prosuditi, da li uzurpator sebe zakonito brani ili nepravedno napada? Može li svaki pojedinac procijeniti dalekosežne mjere svoga postupka? U današnjim spletenim svjetskim prilikama bolje je reći, da se svaki državljanin mora držati vodstva naroda, jer svaki pojedinac se može lako prevariti, ako se osloni na svoj sud.

127/ Poslije uzurpacije. Sama činjenica osvojenja vlasti ne daje pravo vlasti, kako smo više puta rekli. Spomenuli smo, da uzurpator može postati zakonitim vladarom, ako mnoštvo dade pristanak na njegovu vladavinu. Uzurpator je naime onaj, koji dolazi na vlast bez pristanka naroda, proti njegove volje. Ako je narod svoju volju očitovao, on stiče pravo posjeda. Dapače, dugo vladanje može po sebi zahtijevati, da ostane uzurpator na vlasti radi zajedničkog dobra/160/, ne s naslova duga posjedovanja već po zahtjevu zajedničkog dobra, recimo, jer bi otpor bio posve uzaludan. Razumije se, taj je naslov privremene vrijednosti, dok narod ne reče svoju.

§ 4. Prava državljana prema tiranu

128/ Postavlja se pitanje. Pitanje ne postavljaju pristaše "iuris divini", jer vladar, neposredno od Boga postavljen, samo njemu ima polagati račun. Niti se pitanje postavlja u teoriji Rousseau-a, jer, ako su nosioci vlasti samo povjerenici naroda, mogu biti opozvani na mig opće, zajedničke volje. Pitanje se postavlja u klasičnoj sociologiji, jer nosioci vlasti su dužni opsluživati pozitivni zakon, zato mogu abuzirati svoju vlast, preći granice vlasti, doći u sukob s voljom onih, koji su im povjerili vlast u vidu zajedničkog dobra. Tiranstvo može nastupiti na raznim područjima: ekonomskom, političkom, idejnom i sl., ali uvijek tako, da se gaze osnovna prava državljana/161/.

129/ Nauka Crkve. U ovom vrlo teškom pitanju nam se čini, da se nauka Crkve može sintetizirati ovako:

Prvo: Zakonitim vladarima otkazati posluh, ustati na njih ili ih ubiti bilo bi "crimen maiestatis", pravi zločin (D.1763,690).

Drugo: Crkva načelno zazire od oružanog ustanka proti tiranina (D. 1878), jer se poremećuje mir (D.1850), zato se ustanak oružanim sredstvima teško spája s razumom (D.1868). Potrebno je razmirice riješiti u svijetlu istine, pod vodstvom pravednosti, kako kaže Pijo XII /162/.

Treće: Umjerenu tiraniju bolje je privremeno podnositi, pribjegnuti zakonitim sredstvima obrane, kao molbama, protestima, prizivima i sl. Dozvoljena je i pasivná rezistencija, ili čekati strpljivo i ufati se u Boga, dok stvar sazrije/163/.

Četvrto: Ako je tiranija takva, da se istina i pravda očito gaze te dolazi unpitanje egzistencija države, ne može se državljanima zanijekati

---

/160/ Jos.Aertnys, THEOL.MOR., 1932,sv.I,br.563.
/161/ Pijo XII, govor 1.IX.1944; 11.III.1945.
/162/ Pijo XII, SUMMI MOERORIS, od 19.VII.1950.
/163/ Lav XIII, QUOD APOSTOLICI MUNERIS, od 28.X.1878.

pravo, da se posluže mjerama zakonite obrane, kao što bi se i koliko bi se poslužio pojedinac u vlastitu samoobranu, ako iz tog postupka ne bi država bila izložena goremu zlu (D.2278).

Peto: Medju sredstvima zakonite samoobrane nalaze se i oružana sredstva, zato ni klerička osoba ni članovi katoličke akcije (kao takvi) neka se tih sredstava ne prihvaćaju već radije neka promiču slogu i suradnju u dobru (ist.mj.), da ne izazovu mržnju na sebe i na kat.vjeru.

Šesto: Ako narod sebi nije rezervirao pravo mijenjanja vlade ipak može upotrijebiti spomenuta sredstva, uz gornje uvjete, jer sadašnja generacija nema manje prava od one, koja je, recimo, sebi to pravo zanijekala. Kako je dozvoljeno pružiti otpor napadačima, slično je dozvoljeno i zlima, tiranima, kako piše sv.Toma/164/. Pravo samoobrane spada u prirodni zakon.

> Bilješka: Stara teorija o "iure dominorum" i "divino iure regum" spada u pregaženu prošlost/165/. Jasno je, da su te teorije shvaćali zajedničko dobro statički, jednostrano. Današnja je koncepcija opravdano dinamičnija. Osim toga opažamo, da se i terminologija Crkvenog Učiteljstva evolvirala, što se lako opazi, ako se usporedi, recimo, "Quod apostolici muneris" Lava XIII i "Firmissimam constantiam" Pija XI.

T R E Ć A   R A S P R A V A

ZAJEDNIČKA PITANJA DRŽAVE I DRŽAVLJANA

13o/ Predmet rasprave. Logično prelazimo na zajednička pitanja države i državljana, pitanja, koja direktno sačinjavaju t. zv. "socijalno pitanje". Ta su pitanja: rada, vlasništva, ekonomije, radničkih i drugih udruženja. Zar nije očito, da slična pitanja prelaze interesni okvir države? Ona se donekle prebacuju na internacionalni forum. Tako kod UN postoji ILO, t.j. "International Labour Office", koji se brine za jedinstvo radnog svijeta.

Prvo je pitanje o radu, jer on je osnovica vlasništva. Kolanje vlasništva uslovljuje ekonomske odnose, a sve to treba staviti u svijetlo morala, podrediti objavljenoj istini, zato i moderni govore o "teologiji rada".

/164/ Sv.Toma, II-II, q.69, a.4.
/165/ DICT.APOLOG., sv.I, st.1186, 119o.

PRVO POGLAVLJE: O RADU KAO VREDNOTI

§ 1. Pojam rada

131/ Mnogostruko poimanje. Tko rad promatra samo kao faktor proizvodnje ili s ekonomskog gledišta, taj osiromašuje pojam rada. Metafizički: rad je strukturalni zakon bića/166/; filozofski: realizacija djelatnih moći, izražaj bića; psihološki: čin djelatnih moći; pravnički: zahtjev nagrade, objekt ugovora; ekonomski stvara ekonomske vrednote, procjenjive novcem; socijalno: traži izmirenje s kapitalom; etički-moralno: svijesno-voljna djelatnost čovjeka, da pribavi sredstva za egzistenciju i za doličan život. Moramo reći, da je čovječje biće involvirano u atmosferi rada. Izvor je mnogim zabludama u tome, što promatraju rad samo s jednog gledišta, zaboravljaju na pr. na rad kao na odraz, afirmaciju ljudske osobe, naslov časti i dostojanstva, prava i nagrade.

132/ Pojam u Sv.Pismu. Prije iskonskog pada rad je ugodan (Gen.2,15), poslije pada postaje težak. Krist mu primjerom podiže vrijednost, pretvara ga u izvor zasluga, daje mu otkupiteljsku snagu. Apostoli i kršćanstvo u radu gledaju sredstvo vremenite i vječne sreće/167/. U radu se krije neko otajstvo, snaga mu je nedokučiva, radius svestran.

Bilješka: Obilna je literatura o radu. Ističemo ovdje nastojanje psihotehnike rada, koja traži psihičko-fiziološki način, kako da se uz što manji napor pri radu poluče što veći plodovi, otud t.zv. tajlorizam/168/. Pogibelj je, da se u tom nastojanju potisnu prava osobe, naime osvrt na somatsko-psihičko-individualno-duhovne osobine pojedinca. Neka se proučavaju stimulus-i rada, ali treba izbjegavati nervne napetosti, jer od njih izlaze velike štete za ljudsko društvo, osobito u t.zv. menažerijskim ili profesionalnim bolestima/169/.

§ 2. Dostojanstvo rada

133/ Izvor dostojanstva. Izvor je dostojanstva radu tome, što je on aktualizacija svijesno-voljno-slobodnih čovječjih djelatnih moći, suradnja u upravljanju svijeta, promicanje civilizacije, uvjet duhovne izgradnje, socijalnog zbližavanja. Dostojanstvo ljudske osobe, eto najdubljeg izvora dostojanstva rada.

134/ Hierarhija rada. Bez sumnje genetičko prvenstvo ima rad, koji je potrebit za egzistenciju; medjutim, dostojanstveniji je rad, što je dostojanstveniji predmet, kojim se rad bavi, zato je dostojanstveniji intelektualni od manualnog rada,

---

/166/ Viglino U., DIMENSIONE METAFISICA DEL LAVORO, u DT (Piacenza), 1960, str.273-93. Osobito isporedi: THOMISTICA MORUM PRINCIPIA, izvještaj V.medjunarod.tomističkog kongresa u Rimu, str.481 i slijed., i drugi svezak.
/167/ Pijo XII, govor 13.VII.1943; 30.VIII.1949; 25.IV.1950.
/168/ DIZIONARIO DI TEOL.MOR., Rim 1957, str.1182-1184.
/169/ Ist.mj.str.811-816.

duhovni od materijalnog, moralni od intelektualnog, a rad oko sticanja milosti pak jest najdostojanstveniji, prema onoj: "Quid prodest?" (Mat. 16,25).

Bilješka: Razlikuj dakle imanentni rad, kao razmatranje; izvanjski, na pr. sjeći šumu; neposredni rad, kako rade radnici; posredni, kako radi nadglednik; industrijski, kao metalurgijski, kojim se jedna stvar mijenja u drugu; u strogom pak smislu rad je onaj, kojim se nešto proizvodi, što se može procijeniti novcem.

135/ Čuvati se pretjeranosti! Potcjenjuju rad oni, koji ga smatraju doličnim samo za niže slojeve, ili ga smatraju tržnom robom, ili ga lišavaju moralnog i religioznog obilježja, ili ga isključivo smatraju socijalnim faktorom. Što se dogadja? "Inertna materija iz tvornice izlazi oplemenjena, ljudi pak u tvornici se pokvare i postaju manje vrijedni" (Pijo XI,u QA).

Precjenjuju rad oni, koji deificiraju rad, i to samo jednostrano, definirajući čovjeka kao "Homo-faber" ili "oeconomicus", ili "socialis". Precjenjuje Adam Smith (1723-179o), kad rad smatra jedinom mjerom ekonomske vrijednosti nekog predmeta. Pretjeruju i oni, koji rad smatraju izvorom svih socijalnih fenomena, dosljedno, koji drže, da je tehnologija iznad sociologije.

§ 3. Rad promatran historijski

136/ Izvan kršćanstva. U budizmu rad je izvor nemira - u staroj Grčkoj i Rimu rad nosi na sebi žig inferiornosti - talmudisti cijene samo trgovinski rad - kapitalisti ga smatraju sredstvom izrabljivanja, cijene samo produktivni rad - ekonomisti ga smatraju tržnom robom.

137/ Kršćanstvo. Spomenuli smo pod br.132. početnu koncepciju rada u kršćanstvu. Kršćanski se nazor o radu sintetizira u dvije osnovne istine: dostojanstvo radnika kao ljudske osobe i superiornost duhovnih dobara iznad materijalnih. Time se naglašuje, da su svi ljudi jednaki (Gal.3,28). Težinu rada kršćanstvo uzima kao sredstvo pokore, zasluga, upriličenja Kristu patniku. Sv.Pavao radi svojim rukama (Dj.Ap.2o,34), on se raduje u svakoj patnji (II Kor.7,9; 2,4).- Redovi u Crkvi goje manualni rad. Crkva u doba feudalizma izdaje zakone u obranu radnika. Konačno, kršćanski rad je sredstvo razvoja kršćanske osobnosti, sticanja neba/17o/.

§ 4. Socijalna vrijednost rada

138/ Velika, ali ne vrhovna vrijednost. Rad prenosi vrijednost radnikove osobe na vanjski svijet. Radom modificira društvo, društvo modificira radnika. U radu se osjeća medjuovisnost (I Kor.12,21). - Raditi se mora, zato govori Apostol, da tko ne radi neka i ne jede, jer ne zaslu-

/17o/ Pijo XII, u govoru 12.III.1953; 5.I.1954. i drugdje.

žuje (II Tes.3,lo; Rimlj.14,7).- Bez rada društvo ne napreduje, civilizacija se ne miče naprijed.

Tvrdimo, medjutim, da je rad prvotno i bitno osobna dužnost, ne društvena, jer je prvotno sredstvo samoodržanja. - Osim toga držimo, da se rad mora prvotno regulirati prirodnim i osobnim pravom, a onda socijalnim i pozitivnim.- Niti odgovara psihologiji, da radnik revnije radi misleći na društvo, kojemu radom koristi, naprotiv, zakonita ljubav prema sebi i svojima ostaje redovito glavnim pokretačem za revan rad.- Niti je istina, da rad ocjenjuje i mjeri sve druge vrijednosti, jer ima bezbroj dobara, koja se radom ne mogu procijeniti, kao što su duhovna dobra.

Bilješka: Nastaje pitanje: Što je zajedničko različitim predmetima, na pr. knjizi i lijeku, odijelu i vazi? Je li to rad, koji je utrošen u njihovu izradbu ili za njihovu nabavku? Mišljenja smo, da je pitanje davno riješeno. Aristotel je sebi postavio pitanje i odgovorio, da je potreba ili potražnja onaj faktor, koji odmjeruje vrijednost predmetu. To je onaj kasniji zakon "oblati et quaesiti" - ponude i potražnje, o kojemu ovisi vitalnost ekonomije/171/. Očito je naime, da ekonomska vrijednost ne izvire samo iz rada: a/proizvodnja ovisi o prirodi, radu i kapitalu, i to intelektualnom, organizativnom i manualnom radu; b/iskustvo nas uči, da se vrijednost predmeta mjeri i po rijetkosti, prikladnosti, ukusu, modi; c/nije li apsurd ustvrditi, da petrolejski izvor, možda s lakoćom otkriven, predstavlja manju ekonomsku vrijednost nego kuća sagradjena u nekoliko godina? Dobro predbacuje Lebrett zapadu, kad piše, da je zapad usko vezan uz ekonomiju profita, a zanemaruje opću ekonomiju potrebe ili potražnje/172/.

139/ Problem rada nije jedini uzrok klasne borbe. Plod rada ne spada jedino na radnike. Teorija "plus valoris" (Mehrwert) ovako umuje: radnik radi osam sati, zato prima minimalnu nadnicu, a proizvodi daleko veći učinak. Tko grabi taj višak? Poslodavalac, kapitalist. Otud nastaje hiperprodukcija, broj se radnika reducira, bijeda raste, kapitalisti konkuriraju, raspiruje se klasna mržnja.

Primjećujemo: a/ova teorija polazi iz krive pretpostavke, naime: da je kapital uvijek kradja, a da je rad jedini izvor ekonomske vrijednosti; b/tko ne vidi, da u produkciji igraju ulogu kapital, rad, vodstvo, rizik, uzdržavanje tvornice ili poduzeća, organizacija i sl.; c/produkcija raste većim zalaganjem, ali i većim ulaganjem kapitala; d/ne rastu samo veliki kapitali, rastu i mali obrti, mali kapitali; e/klasna mržnja nastaje poglavito radi manjka moralnog i vjerskog duha u socijalnom poretku.

14o/ Individualna vrijednost rada iznad socijalne. Već smo spomenuli to prvenstvo gore pod br.138, jer: a/priroda je odredila rad za samoodržanje pojedinca prije drugih obzira; b/ pojedinac je prije društva, dosljedno i individualna vrijednost

---

/171/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br.989.
/172/ Lebrett L.J., SUICIDE OU SURVIE DE L OCCIDENT, PARIS, 1958, str.365.

rada iznad društvene; c/ funkcija rada prvotno spada u nadleštvo prirodnog prava, a ne pozitivnog.

Što iz ovoga slijedi? Ovdje je najvrijednije istaknuti ovo: dužnost i pravo organiziranja rada spada na neposredno zainteresirane: poslodavce i posloprimce. To pretpostavlja istinu, da je socijalni red hierarhijski ustanovljen, t.j. da udruženja radnika i poslodavalaca imaju pravo funkcionirati autonomno, a da država ima dužnost nadzirati, pomagati, odnosno vršiti subsidiarnu ulogu. Bez sumnje da bi takav uredjaj urodio plodovima: većom produktivnošću i revnijim zalaganjem u miru i zadovoljstvu.

141/ Odnos rada i kapitala. Odnos suradnje na bazi zakona medjuovisnosti i medjuuzročnosti. Ni rad bez kapitala, ni kapital bez rada; ni sve radu, ni sve kapitalu. Društveni je red organski uredjen, zajednička suradnja uroditi će plodovima na sreću svih državljana. Iako se individualna vrijednost rada razlikuje od socijalne, ne smije se dijeliti niti stavljati u oprečnost. Dobit se, dakle, mora dijeliti izmedju rada i kapitala, jer je i postignuta suradnjom jedne i druge snage.

§ 5. Dužnost rada

142/ Nauka Crkve. Čovjek je dužan raditi i za sebe i za drugoga (D.1935). Na blagdan sv.Josipa radnika Crkva govori u molitvi o "lex laboris", a Pijo XII naziva taj zakon "magna lex"/173/.

143/ Porijeklo zapovijedi. Prije svega priroda naredjuje, da se čovjek lati rada, pa i ručnoga, ako mu je to potrebno za samoodržanje. Taj rad može biti i duhovne naravi, jer i on može pribaviti sredstva za egzistenciju, a i on donosi korist društvu.

Ako nekomu rad nije potrebit za samoodržanje, može mu se nametnuti dužnost nekog rada na pr. da izbjegne besposlicu, da upokori tijelo, da udovolji potrebi društvenog života. Striktno pak se dužnost rada ne nameće nego s naslova samoodržanja. Drugim se naslovima može doskočiti i bez osobnog rada.

§ 6. Pravo rada

144/ Postavlja se pitanje. Liberalna škola XVIII-XIX stoljeća niječe pravo na rad sa strane radnika, jer da upcslenje dolazi sa strane poslodavalaca, t.j. potražnja uslovljuje ponudu. Socijalna škola, naprotiv (Le Chapelier, Pourrier, Blanc i drugi) insistira na pravu radnika na rad, da ga otme samovolji poslodavalaca. Danas je priznato pravo na rad, slobodan izbor rada, na obranu ili zaštitu u radu i sl., i to u čl.23. "Prava čovjeka" od lo.XII.1948. Smisao ovog člana izgleda da je u tome,da postoji pravo tražiti od države, da dade posao ili rad.

/173/ Pijo XII, govor 27.III.1949; 1.VI.1941.

145/ Nauka Crkve. Lav XIII priznaje čovjeku pravo, da dodje do sredstava za samoodržanje, jer je dužan živjeti (D.1938 c).Pijo XII se osvrnuo na pitanje u radio-govoru 1.VI.1941., te 24. XII. 1942.

146/ Što vadimo iz tih govora? Organizacija rada spada na zainteresirane, na poslodavce i radnike, ako pak oni ne mogu riješiti to pitanje, država može intervenirati u pitanju diobe rada. Kat.sociologija obično tumači pitanje ovako: Nitko nema pravo na rad u tom smislu, da neuposlen radnik ima pravo tražiti od države ili od pojedinca odredjeni posao, jer država ne obskrbljuje direktno pojedinca u njegovim potrebama, a nijedan poslodavac nije dužan dati svakomu posao. Država je ipak dužna, kolikogod može, naći rada, jer o tome ovisi mir i red u društvenom životu. Radi velikog utjecaja uposlenosti ili neuposlenosti na javni život, država je dužna s naslova pravde omogućiti radnicima uposlenje, poslodavci s naslova ljubavi. /174/.

147/ Važna točka socijalnog pitanja. Rana neuposlenosti se ne riješava samo jednim lijekom, jer su mnogi uzroci te rane. Seljaci sele u grad - agrarne zemlje se pretvaraju u industrijske - kapitalizam spekulira - žene zauzimaju neka mjesta muškaraca, automatizam eliminira postepeno živu radnu snagu. Potrebno je, dakle, da svi faktori uznastoje pomoći u rješenju toga pitanja, ali najprije su pozvani poslodavci, imućnici, koji moraju svoj kapital učiniti aktivnim, živim. Država je dužna neuposlenim radnicima priskočiti u pomoć, kako to diktira upravna razboritost i kako dozvoljavaju prilike.

§ 7. Kontrakt rada (radni ugovor)

148/ Narav ugovora. Radnik unajmljuje svoju radnu snagu, jer na nju ima pravo. Unajmljuje tu snagu u korist drugoga, a ovaj plaća odredjenu nadnicu ili plaću. Time ugovor prelazi u područje komutativne pravednosti, i to po svojoj bitnosti, jer se radi o ekvivalenciji izmedju "datum et acceptum", ali, razumljivo, ugovor se dotiče i legalne pravednosti.

Bilješka: Objekt radnog ugovora nije djelatna moć radnika, jer radnik ne ustupa svu tu djelatnu moć - niti plod rada ili učinak, jer taj spada i na poslodavca, odnosno vlasnika - niti je objekt toga ugovora izvršenje djela, jer to je "conductio operis", t.j. ugovor o izvršenju nekog posla.

149/ Neke krive teorije. Odbijamo teoriju o radnom ugovoru kao ugovoru kupnje-prodaje, jer to vrijedja ljudsko dostojanstvo radnika, koji, uostalom, ne prodaje djelatnu moć već unajmljuje samo privremeno radnu snagu. - Neki smatraju, da radnik prodaje dio proizvedenog dobra, ali je to rješenje neodrživo, jer niti se vrijednost proizvedenog dobra dijeli, niti procjenjuje, niti je radni ugovor ortakluk.- Zašto ne može biti ortakluk ili ugovor o zajed-

---

/174/ Palazzini, CASUS CONSC., Rim 1957, sv. I, str. 365.

nici? Jer u poslu ima više zainteresiranih, a ne samo poslodavac i radnik. Osim toga, radnik ne uzima na sebe rizik posla, a to je bitno za ortakluk. Takodjer, često radnik ne proizvodi neko lukrativno dobro, kao na pr. kada preuzima službu kućnog pomoćnika. Nema, dosljedno, uvjeta za ugovor o zajednici.

15o/ Mogućnost radnog ugovora. Doista radnik ne bi mogao paktirati o svom radu kao svijesno-voljnom činu, ali može paktirati o njemu, koliko proizvodi neku ekonomsku vrijednost. Radi se o zahtjevu pravednosti, da se za objektiv-vrijednost dade protuvrijednost/175/

151/ U prilog sistema salarijata. Radnik ima po prirodi pravo unajmiti svoju radnu snagu.- Taj mu sistem omogućuje steći privatni posjed. - Radniku ide u prilog to, što niti upravlja niti se izlaže riziku ili nestalnosti ishoda posla. Ovaj sistem vrijedi kod svih naroda. - Tko bi htio uvesti sistem ortakluka, taj bi zanijekao hierarhijsko uredjenje ljudskog društva.

152/ U prilog sistema ugovora o zajednici ili ortakluka. Govore, da bi se takovim sistemom stalo na put kapitalističkoj zloupotrebi. - Više bi odgovarao dostojanstvu radnika, stimulirao bi njihov rad, oni bi ulagali svoje iskustvo u savjetodavnom tijelu. - Umanjio bi se jaz izmedju kapitala i rada.

153/ Nauka Crkve. Pijo XI je jasno rekao, da sistem salarijata nije po sebi nepravedan (QA), a da je sistem zajednice ili ortakluka nemoguć, jer ortakluk pretpostavlja jednakost izmedju ugovaratelja, te bi se dobit morala dijeliti u jednakoj proporciji. Ipak, nastavlja isti Papa, više odgovara sadašnjim prilikama, da se kontrakt salarijata nekako temperira kontraktom zajednice. Vrlo dobro treba uočiti izraze, kojima se služi Papa, naime "reputamus","temperetur" i to "quoad id fieri possit".

Pijo XII suvlasništvo izmedju poslodavalaca i radnika ne smatra ostvarivim /176/, ali u vrlo produktivnom poslu dobro bi bilo temperirati sistem salarijata sistemom zajednice/177/ te radnike uklopiti u suupravljanje. Govori o sudioništvu radnika u nacionalnom kapitalu /178/, i o suvlasništvu, ali ne s naslova radnog ugovora/179/. Svakako pitanje strukturnih reforma nije ni njemu izmaklo/18o/.

154/ Poboljšanje sistema salarijata. Oteti radni ugovor samovolji poslodavca - usavršavati kolektivne ugovore - nadzor sindikata i države nad nadnicama - usavršavati osiguranje radnika - uvoditi diferencijalnu platu - pohvalna je i "scala mobilis" t.j. bolja plaća prema tome, kako

---

/175/ Sv.Toma, I-II, q.114,a.1.
/176/ Pijo XII, govor od 3.VI.195o.
/177/ Pijo XII, govor na radiu dne 1.IX.1944.
/178/ Isti, govor 7.V.1949.
/179/ Isti, na radiu dne 14.IX.1952.
/18o/ Isti, u govoru 31.I.1952.

se više i bolje prodalo plodova rada - razvijati sistem patronata ili subvencije radnika u njihovim posebnim potrebama - osobito subvencionirati brojnije obitelji.

Kakva je danas situacija u svijetu? Ivan XXIII upozorava na mnoge nedostatke, kao: u mnogim državama niska nadnica prisiljava radnika na život ispod ljudskog dostojanstva - u nekima udara u oči razlika između bogatih i siromašnih - negdje se radnici prisiljavaju na pretjerani rad, da se umnoži nacionalna ekonomija - neki forsiraju rad, smanjuju nadnice, da podignu prestiž države ili da se naoružaju - nije rijedak slučaj, da su plaće za neke službe sumnjive vrijednosti previsoke (sport, kazalište, moda i sl.), plaće nužnih služba preniske ("M. et mag."). Isti Papa naglasuje, da je poželjno, da radnici postanu suvlasnici poduzeća, kako bude najprikladnije.

155/ Strukturne reforme. Do strukturnih promjena dolazi se jednostavno zato, što prirodni zakon nije odredio detalje socijalne organizacije. Netom se dogodi, da je nekim slojevima zajednice teško, traže se ideje i nastoji se mijenjati struktura društva, ali uvijek u svrhu svijetla načela prirodnog zakona. Teži se za tim, da se sistem salarijata olakša. Kako?

a/ Kolektivizirati sva produktivna sredstva, da i radnici postanu vlasnici? To bi značilo zanijekati pojedincu pravo na privatno vlasništvo produktivnih sredstava - stvoriti veliki društveni kapitalizam - promijeniti pojam vlasništva, jer bi se sveo više manje na nominalno vlasništvo.

b/ Radnike učiniti sudionicima u dobiti poduzeća? To je poželjno, ali s naslova stroge pravednosti je bitno, da prime pravednu plaću. S istog je naslova obvezatno sudioništvo u dobiti, ako je to konvencijom ugovoreno. Ne možemo, dosljedno, govoriti u pravom smislu o pravu radnika na dobiti posla, ako se prije ne provede suvlasništvo, ali, kako se to ima provesti, to spada na društvenu tehniku. Svakako barem socijalna pravednost i druge kreposti (ispod stroge pravednosti) traže, da se radnici učine sudionicima dobiti, i to više, što je dobit veća.

c/ Suupravljanje, suodlučivanje? Moramo reći, da pravo na upravljanje ima odgovorna vlast, jer onaj upravlja, koji vodi k cilju? Iako radnici nemaju strogo pravo na suupravljanje posve je dolično, da se njihov glas čuje i posluša, kako kaže Ivan XXIII, i na produktivnom sektoru i to u svim stupnjevima (u enc. "M. et Mag.").

d/ Suodgovornost radnika? O njoj govori Ivan XXIII, da odgovara zakonitim tendencijama radnika, te da je u skladu s historijskim razvojem na ekonomsko-društveno-političkom polju (ist.mj.).

e/ Suvlasništvo? Ovo bi bio najrealniji temelj aktivnog učešća radnika u produktivnom sektoru. Kako to ostvariti? Pitanje je tehnika. Možda pomoću "akcija", na pr. da radnici osim plaće prime svotu, koju bi uložili u glavnicu, postali suvlasnici, time suodgovorni, suupravitelji i sl.? Treba ići za tim, jer tako bi se stvarala zajednica, odnosi bi bili intimniji, funkcije stvarnije, pozicije radnika jednakopravnije.

f/ Uvodjenjem "Human relations" t.j. stvarati prijateljske odnose medju svima koji proizvode, da se produktivnost uveća/181/.- Pristaše

---

/181/ Van Gestel, nav.dj.str.289.

toga prijedloga prakticiraju ispitivati radnike tako, da iskoriste sve njegove psihičke sposobnosti, da proizvodnja uznapreduje. - Na ovo primjećujemo: Ne znači li to radnika izlagati sudbini "sredstva"? Pretvarati ga u automat? Uz koju cijenu radnik ulazi u te "ljudske" ili "prijateljske" odnose? Uz cijenu svoga ljudskog dostojanstva? To je preskupo...

156/ Kooperativizam ili participacionizam. To je ono poželjno, aktivno učešće radnika, koje se ostvaruje na razne načine bilo na produktivnom sektoru industrije bilo zanatstva bilo poljodjelstva.

Zaključak: U narav je čovječju Bog usadio težnju, da svoju odgovornost dijeli s drugima. Prije nego se iznadju prokušani sistemi smanjivanja jaza izmedju rada i kapitala, treba postupati oprezno. Zapamtimo presudne riječi Ivana XXIII: "Ako su strukture, funkcioniranje, okolnosti nekog ekonomskog sistema takvi, da kompromitiraju ljudsko dostojanstvo onih, koji u nj ulažu svoju aktivnost, ili da u njemu sistematski smanjuju osjećaj odgovornosti, ili da predstavljaju zapreku, da bilo kako dodje do izražaja njihova osobna inicijativa, takav je sistem nepravedan, pa makar, pretpostavimo, bogatstvo u njemu proizvedeno dosegne visoke svote i bude razdijeljeno po kriterijima pravednosti i poštenja" (u "Mat. et Mag." II.dio).

§ 8. Kakva mora biti plaća (nadnica)

157/ Pojam nadnice. Nadnica je plaća za unajmljenu radnu snagu. Može biti u novcu ili u naturi. Osobna nadnica uzima u obzir samo osobu radnika; obiteljska nadnica računa i na radničku obitelj, i to, bilo apsolutno (računajući na osrednje brojnu obitelj u redovitim okolnostima), bilo relativno (računajući na stvaran broj članova obitelji ili njihove stvarne potrebe).

158/ Teorija liberalnih ekonomista. Čovječji je rad kao tržna roba, odredjuje mu se vrijednost prema mjedenom zakonu "ponude i potražnje", nadahnjuje se slobodnom konkurencijom. Više radnika-slabija nadnica. Visina nadnice ovisi o igri ekonomskih snaga, odredjuje se po volji poslodavca i radnika.

Kat.sociologija niječe takav pojam rada. Nije li tako radnik prisiljen na nadnicu ispod minimalne? Je li to paktiranje ili prisila? Radnik ne smije pristati na nadnicu, koja mu nije dovoljna za izdržavanje, jer prirodno pravo je iznad pozitivnog, iznad volje ugovaratelja.

159/ Radni ekskluzivizam. Ta teorija zastupa mišljenje, da je rad jedini izvor vrijednosti predmeta ili proizvedenog dobra, nadnica, dosljedno, mora biti ekvivalent proizvedene vrijednosti.

Na ovo smo odgovorili gore pod br. 135, 138, i drugdje. Ako radnik primi pravednu nadnicu, strogoj je pravdi udovoljeno. Kat. sociologija razlikuje radni ugovor od ortakluka, kako smo rekli pod br. 153.

Uostalom, teoriju radnog ekskluzivizma ne provodi u djelo nijedan sistem, pa ni skrajni kolektivizam.

160/ Nauka Crkve. Uskratiti pravednu plaću jest grijeh koji viče do neba, kako smo rekli pod br. 41. Nadnica mora biti ne samo osobna već i obiteljska, dosljedno, dovoljna da se prehrani, dolično živi, i radnik i njegova obitelj, te da uzmogne steći ili sticati neku svojinu ili posjed. Tu su uključene i zaštitne mjere za slučaj bolesti, starosti i t.d. To je konstantna nauka od Lava XIII. pa dalje.

161/ Detaljnije odredjenje pitanja. Pokreće se pitanje osobito zato, što nije jasno s kojeg naslova se traži obiteljska nadnica, te kako se ima prosuditi dovoljnost nadnice. Precizirajmo nauku Crkve:

a/ Dovoljnost nadnice mora prosuditi krepostan sud razboritih ljudi, koji računaju na sve okolnosti, ali najprije na egzistenciju radnika i njegove obitelji, koju je dužan hraniti i odijevati.

b/ S naslova stroge pravednosti radnik mora primiti nadnicu dovoljnu za samoodržanje, i višu, ako je specialno kvalificiran.

c/ S naslova stroge pravednosti radnik mora primiti apsolutnu obiteljsku nadnicu: ako proizvodnja, u kojoj radi, dobro napreduje - ako je oskudan broj radnika - ako je takva nadnica uobičajena ili uzakonjena - ako je redovito i dobro ekonomsko stanje proizvodnje i društva ili države.

Bilješka: Ispod te nadnice ne smije ni radnik ugovarati, sagriješio bi proti sama sebe.- Ako opće mišljenje smatra, da je dozvoljeno ugovarati i ispod te nadnice, odbacuje se to mišljenje kao neispravno. - Ako poslodavac prisili radnika na nadnicu ispod označene, griješi, dužan je na povratu.- Ako su pak ekonomske prilike slabe, ili radnik slabo proizvodi, na pr. s nemara, i nadnica može biti niža.

d/ Svakako obiteljska nadnica se smatra uvijek kao zahtjev socijalne, legalne pravednosti i poštenja, nadasve kršćanske ljubavi, jer čovjek ima pravo i dužnost osnivati i hraniti obitelj.

e/ Kat. sociologija zastupa mišljenje, da bi otac obitelji morao primati takvu plaću, da od nje budu namirene redovite potrebe obitelji, te da na taj način majka, žena i djeca ne budu prisiljeni raditi izvan obitelji, kako govori Pijo XI u "Quadragesimo anno".

f/ U odmjerivanju visine nadnice treba gledati i na to: da do potrebe mogu zaradjivati i drugi članovi obitelji - da visina nadnice ne upropasti poduzeće - da ta visina ne dodje u sukob s ekonomskom ravnotežom nacionalne, državne i medjudržavne ekonomije, kako je to detaljno označio Ivan XXIII ("Mat. et Mag.").

Bilješka: Nije opravdano smanjiti nadnicu radi nestručnosti poslodavca, niti radi želje za većom produktivnošću, niti radi nesigurnosti cijena. Niti su uvijek legalne nadnice pravedne, ali, tko ih isplaćuje po zakonu, ne može se smatrati da radi proti pravednosti, jer ti zakoni imaju i etičko-obvezatnu vrijednost. Često su legalne nadnice "salaria famis".

g/ Relativnoj obiteljskoj nadnici treba doskočiti na drugi način, osobito posebnim mjerama, kao doplatcima, raznim pomoćima u novcu i naturi.

h/ Nadnice se, de facto, danas više manje odmjeruju na mješovitim forumima, t.j. sastavljenim od poslodavalaca i radnika, preko sindikata ili mjerama države, kojima se odredjuje minimalna nadnica, ispod koje je kažnjivo uposlivati radnika. Mi velimo, ne samo kažnjivo već i u savjesti grješno.

162/ Rad majke - žene izvan obitelji. Kat.sociologija smatra, da rad majke izvan obitelji redovito škodi obiteljskoj sreći i odgoju djece. Ženi najbolje pristaje rad majke i žene u svetištu obitelji. Jasno je,da u pojedinim slučajevima taj rad može biti bezuslovno potrebit, na pr. za neudate ženske osobe, ali taj rad mora odgovarati naravi spola. Ne samo da žena može raditi izvan obitelji u svrhu samoodržanja, već je pozvana, da sudjeluje i u društvenoj upravi/182/.

§ 9. Radnici

163/ Proletarizam. U starom Rimu proleter je bio radnik, koji je unajmljivao radnu snagu, ali nije posjedovao zemlje, nije bio tzv. "adsiduus", medjutim ga je teretila dužnost odgajanja djece. Danas pod izrazom "proleter" razumijevamo radnika ili člana društvene klase, koja živi od nadnice. Razvojem industrije, seobom sa sela, napučivanjem i sl. narastao je njihov broj. Budući je sudbina proletera, osobito pod kapitalističkim jarmom, teška, kat.sociologija od Lava XIII lansira parolu, da proletera treba deproletarizirati, osloboditi zle sudbine proleterstva. Tu se nalazi opravdanje radničkog pokreta /183/.

164/ Operarizam. Ovo je nov izraz, kojemu na francuskom odgovara "ouvrierisme", a dočetak "izam" upozorava na pretjeranost.Koju? Opaža se tendencija ne samo opravdane samoobrane radnika, uz spasonosni "memento" imućnicima, koje rastače medjusobna nesloga, već i tendencija za dominacijom radničke klase, za zapostavljanjem drugih klasa/184/. Kat.sociologija brani dostojanstvo osobe i njena osnovna prava bilo kojoj klasi ona pripadala. Hvali svaku organizaciju u dobre i plemenite svrhe, ali upozorava, da gvozdena organizacija jest često pretjerana sila, a od takve sile kršćanski mentalitet zazire, jer se kršćanstvo drži mjere/185/.

165/ Dužnosti radnika. I njih vežu sve dužnosti čovjeka, odnosno i kršćanina. Dužni su pak ispuniti ugovoreni rad - ne nanositi štetu poduzetniku ili gospodaru - ne napustiti rad prije vremena - kao katolici pak su dužni riječju i djelom u dobru drugima prednjačiti/186/.

/182/ Pijo XII, govor 21.X.1945.
/183/ Isti, govor na radiu 24.XII.1942; 11.III.1945; 31.X.1948;25.IV.1950 i t.d.
/184/ Van Gestel, nav.dj.str.301-306.
/185/ Pijo XII, u govoru od 11.IX.1949.
/186/ Pijo XII, u govoru 11.III.1945; 1.V.1955; 1.V.1956.

166/ O štrajku. Bez sumnje je opravdan defensivni štrajk, kojim radnici nastoje otkloniti nepravdu, koju im nanosi poslodavac ili vlasnik. Smiju li pak obustaviti posao, da poluče bolje nadnice ili druge uvjete rada? Je li dozvoljen meliorativni štrajk?

Primjenjuje se načelo dvostrukog učinka. Dosljedno: treba da postoji proporcionalno dovoljan razlog - nada u uspjeh - upotreba zakonitih sredstava. Drugim riječima: radnici ne smiju upotrebljavati nepoštena sredstva, nepravdu, prijevaru i sl. Što su službe ili poslovi potrebniji za socijalni život, to se traži veći uzrok, da se ostvari štrajk/187/.

Bilješka: Slično prosudi i "boycott", dogovor većeg broja ljudi, da će nekoga eliminirati iz socijalno-ekonomskog poslovanja. Naziva se po Jakovu Boycott, koji je tako loše postupao prema radnicima, da su odstupili od rada i druge naveli, da mu ne rade. Spomenuti je god. 188o. morao otputovati iz Irske. Dozvoljenost se prosudjuje po gore rečenom načelu.

§ 1o. Poslodavci

167/ Specifične dužnosti. Poslodavci, bili oni istovremeno i gospodari ili ne, dužni su opsluživati opće ljudske i kršćanske dužnosti, o kojima gore pod br. 17. i slijed., 4o. i slijed. Dužni su poštovati u radniku dostojanstvo osobe, držati se ugovorene plaće, opsluživati i civilne zakone, koji se odnose na radni ugovor, a voditi računa i o duhovnim interesima radnika.

168/ Posebna situacija. Poslodavci su izloženi mnogim teškoćama. Veliki kapitali u mnogim državama nastoje potisnuti sve pojave manjeg kapitala, pa i onog poslodavalaca. Fenomen socializacije kao da čini suvišnom njihovu inicijativu.- Porezi ih opterećuju. - Medju njima nema solidarizma. - Mnoge društvene reforme idu njima na štetu, a oni gube zanos za pothvatima.

Uza sve to poslodavci, vlasnici, odgovorni upravitelji i drugi moraju uvidjeti poziv vremena: aktivizirati kapital te sistem nadnice temperirati sistemom zajednice ili ortakluka. Strukturne reforme, na pr. sudjelovanje radnika u poduzećima, ne ruše prava poslodavaca, one ih ažuriraju /188/.

§ 11. Udruženja

169/ Prirodno pravo. Po prirodnom pravu čovjeku je dozvoljeno stupati u privatna ili posebna udruženja, kao što po prirodi stvara društva pa i državu. Ta udruženja pružaju svojim članovima neku korist, promiču slogu/189/. Stari bi rekli, da promiču prijateljstvo.

/187/ B.Merkelbach, II,br.556.
/188/ Gestel, nav.dj.str.319.
/189/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br.1659, 1661, 1669 i t.d.

17o/ Zablude. U spomenutoj tendenciji opažamo neki teocentrizam, jer tendencija za udruženjima ili zajednicom prirodno svršava u priznanju sveopće zajednice pod jednim Ocem nebeskim.

Egoistički individualizam niječe spomenuto pravo i osujećuje njegovu realizaciju. - Sociologizam to pravo potpuno stavlja u ruke države, koja ga može svesti na nulu. - Sindikalizam traži, da svaki radnik nužno bude članom sindikata, kao što je nužno član krvne obitelji, sindikat pak potpuno u rukama države, odnosno njenog političkog i socijalnog aparata.

171/ Nauka Crkve. Priroda čovjeka sklanja da stupa u razna udruženja, da stvara privatna društva, istog zanimanja, ali i mješovita. Zašto? Da zaštiti svoja prava te pomogne vršenju svojih dužnosti. Socijalni red pak uvijek traži suradnju svih tih udruženja na korist države (osobito u QA).

172/ Zabacuje se borba. Pijo XI traži, da izmedju svih tih udruženja, bila ona kao odraz raznih društvenih klasa ili ne, vlada "concors conspiratio", te da sva "amice conspirare debent" u postizavanju zajedničkog dobra (ist.mj.).

Načelno zastupati mišljenje o borbi izmedju bilo kojih udruženja ili klasa protivi se kat.sociologiji. Zašto? Jer mržnja nije nikada urodila dobrim plodovima. - Tko bi ustvrdio, recimo, uništenje klase bogataša, taj bi, ili uveo ekonomsku stagnaciju ili bogatstvo prebacio na društvenu vlast, ali i ova bi mogla iskorištavati radnika, izazivati u njemu otpor.- Svaka najavljena borba izaziva protivnu samoobranu, ruši mir/19o/.

Neki katolici nesvijesno promiču društveni antagonizam, kad naučavaju, da je vrhovni cilj socijalnog katolicizma u tome, da pribavi ovozemnu sreću radnicima/191/, te da Crkva mora pristati na sve njihove zahtjeve. U ljudskom društvu ima i drugih udruženja, drugih klasa. Socijalno se pitanje ne može riješiti jednostrano već integralnim uredjenjem društva/192/.

173/ Opstanak društvenih klasa. Društvo je organski i hierarhijski uredjeno, i ne bi bilo "multitudo ordinata", rekao bi sv.Toma/191/, kada ne bi opstojali razni redovi, slojevi u ljudskom društvu. Nije li svijet i svemir uredjen mnogostruko, raznoliko, podredjeno? Neki socijalni filozofi razlikuju vertikalnu socijalnu strukturu (razne profesije, zanimanja: kvalificirani ili nekvalificirani radnici, viši i niži činovnici, vlasnici i sl.) te horizontalnu (različiti staleži, društvene klase).

Što je društvena klasa? Općenito govoreći može se opisati društvena klasa kao: dio društva različit od drugih dijelova posebnim životnim stanjem ili društvenim položajem ili zanimanjem, uz neku svijest zajednice, odnosno uz svijest razlike od drugih dijelova.

Bilješke: 1/Klasa se razlikuje od klase mnogim osobinama i socijalnim oznakama/192/, na pr. ekonomskim stanjem, zanimanjem, stepenom kulture.

/19o/ Pijo XII,u radio-govoru 4.IX.1949, govoru 25.I.1946;29.VI.1948.
/191/ Sv.Toma, I P, q.1o8, a.2.
/193/ Sigmond, nav.dj.str.259 i slijed.

2/ Da li je ekonomski kriterij jedini ispravni kriterij razlikovanja klasa? Da li opstoji samo klasa bogataša-siromaha, kapitalista-proletera? U nesvedivom antagonizmu? - Mišljenja smo, da posjedovanje ili neposjedovanje ne označuje bitno i isključivo društvenu klasu. Osim toga, postoji i srednja klasa, osrednje bogata, osrednje siromašna. Nadalje, izmedju ljudi svijesno-slbodnih bića nije uputno govoriti o nekoj fatalnoj borbi. Konačno, zašto unilateralno tumačiti kompliciranu stvarnost? Vidi gore br.172.

3/ Teoriji o neumoljivoj borbi klasa kat.sociologija suprotstavlja: slobodno udruživanje - solidarizam klase i suradnja s drugim klasama - suradnja se mora ostvariti izmedju svih slojeva, udruženja, klasa, društava - osnivanje sindikata kao temeljnu organizaciju suvremenog društva.

a/ Srednji stalež

174/ Činjenica. Taj stalež opstoji, to su na pr. zanatlije, sitni trgovci, pos-jednici zemalja, činovnici, slobodna zanimanja. Taj se stalež ne ističe bogatstvom, niti se može nazvati proleterom. Ne prelazi u ekstrem, čuva tradicije, stvara harmoniju, nosilac je reda, služi kao neka spojka ekstrema. Udruženja ovog staleža kroz vjekove svjedoče o organizatornom duhu kat.sociologije (cehovi). Crkva mnogo drži do ovog staleža (Pijo XI, u QA).

175/ Dužnosti. Sredina je teška: vuku ekstremi. Dužnost je ovog staleža, da se čuva antagonizma, da promiče profesionalna udruženja, interprofesionalnu suradnju, a sve u vidu zajedničke harmonije ljudskog društva/193/.

b/ Seljački stalež

176/ Nosilac uzvišenih vrednota. Proizvodi najpotrebnije uslove za život - ne ograničuje sistematski porod, ako nije baštinio pokvarenost gradskog života - čuva tradicije, moral, vjeru - ostaje kao stabilna točka u društvenim previranjima - goji jednostavnost - predstavlja zdrav i jak naraštaj.

177/ Poteškoće. Proizvodi se jeftino prodavaju - socijalizacija ih potiskuje - seljaci ne kupuju nove zemlje, prodavaju stare - teže dolaze do kredita - sistem osiguranja u mnogim zemljama skoro na selu ne funkcionira - "exodus ruralis" ozbiljan je fenomen, a želja za zabavama ne igra zadnju ulogu.

178/ Dužnosti. Ove dužnosti tangiraju sve mjerodavne faktore, da se sudbina seljačkog staleža poboljša. Na seljacima je, da se ne puste zavesti od faktora, koji ih odalečuju od blagodati seljačkog života. Mjerodavni su pak dužni voditi mudru seosku politiku.

/193/ Pijo XII, govor 13.VI.1943; 2o.X.1947; 7.XII.1952 i sl.

179/ Nauka Crkve. Pijo XII. je mnogo razmišljanja posvetio seljačkoj politici/194/, a Ivan XXIII je nastavio. Ovaj Papa traži: a/ prethodno poboljšati uvjete seljačkog života: putove, prevozna sredstva, vodu, stan, zdravstvenu zaštitu, prosvjetu, zabave, odgoj; b/ mudro voditi fiskalnu politiku, jer prihodi se kod seljaka gomilaju laganije, nesigurnije; c/ razviti sistem kredita, jer seljaci teško dolaze do kapitala za investiranje; d/ pravedno, pošteno, u skladu s drugim staležima provesti sistem osiguranja i seljaka i njihovih proizvoda; e/ zaštititi cijene seljačkih proizvoda; f/ modernizirati proizvodnju, uputiti seljake da se posvete unosnijim proizvodima; g/ promicati razna udruženja, zadruge, sindikate, stalešku i medjustalešku svijest, solidarizma, suodgovornosti i sl.

c/ Sindikati

18o/ Nauka Crkve. Lav XIII poziva radnike, da se udruže. - Pijo X priznaje vrijednost sindikata, pa i onih, koji vjerski nijesu odredjeni. - Za vrijeme Pija XI proglašene su teze kršćanskog sindikalizma, i to od Kongregacije "Consilii" dne 5.VI.1929.- Pijo XII je nauku obogatio mnogim govorima.

181/ Pojam. Kat. sociologija pod izrazom "sindikat" razumijeva slobodno udruženje radnika u svrhu obrane svoga ekonomsko-društvenog položaja, i to tako, da u nekoj autonomiji sudjeluju u reguliranju uvjeta rada, u upravi struke, kojoj pripadaju, kao i u procesu cjelokupne proizvodnje.

Kada su nastali? Početak im je u radničkim udruženjima, kao što su bili cehovi (udruženje radnika i poslodavaca), ali u današnjoj su formi nastali kao reakcija na samovolju liberalnog, ekonomskog individualizma, koji je nijekao i gazio radnička prava. Liberalizam je bio rasturio ta udruženja, ali ona su se tako razvila, da su s privatno-pravnog sektora prešla u javno-pravni.

182/ Cilj. Taj cilj ne smije biti uništenje drugih klasa već suradnja s poslodavcima ili kapitalom, da se regulira proces produkcije. Sindikat, dakle, mora biti kao neki posrednik, posredno tijelo izmedju države i pojedinaca, da se obrane radnička prava i da se promiče suradnja i solidarizam svih produktivnih snaga.

Bilješke: 1/ Razlikuj sistem sindikata od sindikalizma, jer sindikalizam je jedna struja radničkog pokreta srodna anarhizmu. Sindikalizam hoće nasilno uzeti sva produktivna sredstva, a ne želi načelno uzeti u ruke političku i državnu vlast. Ostvarenje svoga ideala želi izvesti unutar sindikata, koji je, po njegovu shvaćanju, prastanica društva i države. Glavni mu je pobornik Georges Sorel, francuski socijalist (1847-1922).

/194/ Pijo XII, govori: 21.II.1948; 2.VII.1951; 22.II.1952; lo.VI.1953; 18.V.1955; Pisma: 13.VIII.1947; 15.IX.1947; 13.VII.195o; 11.IV.1953; 18.IX.1957; ističe se osobito govor 15.XI.1946. upućen seljačkoj talijanskoj konfederaciji.

2/Na sindikate, u današnjoj ulozi, spada, na pr. odrediti nadnice, trajanje rada, uvjete rada, organiziranje pomoći u slučaju bolesti, neuposlenosti, formirati članove strukovno, uklapati radnike preko predstavnika u proces produkcije, odnosno i u njeno rukovodstvo i sl.

3/Glavna sredstva, kojima se sindikat služi, jesu kolektivni ugovori, sklopljeni izmedju radnika i poslodavalaca, koji predstavljaju kao neke norme za sklapanje individualnih radnih ugovora. Sindikati imaju i neke svoje sankcije, kao štrajkove.

4/ Plodovi su sindikata očiti: kapitalizam poslodavalaca je primio oblik, red, svukao samovolju-uklonila se nesigurna sudbina radnika-dokazalo se, da se prijeporna pitanja izmedju poslodavalaca i radnika mogu riješiti bez poziva na determinističku, fatalnu borbu klasa (bogataša-radnika).

5/ Sindikalna autonomija ili sloboda traži: slobodno stvoriti sindikat - slobodno se učlaniti ili ne - slobodno izabrati sindikat prema svojim nazorima. Ova treća sloboda je ostvariva, prve dvije su dosta ograničene.

6/ U totalitarističkim režimima sindikat je jednostavno sredstvo, kojim jedna i jedina centralna vlast ostvaruje svoj plan, t.j. sindikat je neki administrativni organ javne vlasti.- Po mišljenju sindikalizma sindikati će absorbirati i državu, jer oni predstavljaju jedinu organizatornu snagu/195/.

183/ Kršćanski sindikati. Iz spomenutog dokumenta Crkvenog Učiteljstva, o kojemu pod br.18o., biramo osobito ove točke: kršćanski radnici imaju pravo stvarati svoj sindikat, to im je i potrebito, a njihovi sindikati moraju biti primjeri sloge i mira, stručnosti, i živi spomenici živog i djelatnog kršćanstva. Slobodno im je učlanjenje u jedinstveni, neutralni sindikat, pa i sa socialistima, barem prolazno, uvijek uz dužne prekaucije za očuvanje vjerske svijesti.

d/ Strukovna udruženja

184/ Pojam. To su udruženja iste struke u svrhu zastupanja vlastitih interesa kod poslodavalaca, odnosno i kod vlasti. Oni sačinjavaju kao neki "corpus", zato se zovu i "korporacije", a sistem tih udruženja zove se korporativizam.

Razlikuju se od sindikata: a/ sindikat je udruženje radnika pa i raznih struka; b/autentični pojam strukovnog udruženja prescindira od politike; c/ne ujedinjuje članove strukovnog udruženja ideologija već prvotno struka.- Danas to strukovno udruženje spada pod naziv "sindikat" barem u užem smislu.

185/ Porijeklo. Zajednička struka po sebi ujedinjuje. Struke predstavljaju ne samo jaku proizvodnu snagu već i sredstvo Providnosti, jer to časnija je viša moć i vlast, što ima više

---

/195/ Sigmond, nav.dj.str.277; Pijo XII, na radiu: 1.VI.1941; 24.XII.1952; govori: 11.III.1945; 15.VIII.1945; 25.I.1946; 2o.X.1947; 29.VI. 1948; 11.IX.1949; 1.V.1955; pismo: 1.XI.1945.

podložnih snaga raznih stupanja/196/. Na početku socijalnog katolicizma opaža se pokret stvaranja korporacija/197/, ali postojale su i prije u obliku "cehova".

Cehovi su bili udruženja obrtnika. U zapadnoj Evropi se pojavljuju u XII-XIII stoljeću, u Hrvatskoj se javljaju sredinom XV stoljeća. God. 1466. Matija Korvin potvrdjuje pravila postolarskog, krznarskog, uzdarskog i remenarskog ceha. Ceh je za članove neka vlast, on riješava sporove, štiti obrtnike, brine se za bolesne članove, pa i za pogreb. Sredinom XVIII stoljeća, razvitkom industrializma, njihova vlast počinje slabiti, a oko 1872. su dokinuti.

186/ Cilj. Cilj strukovnih udruženja, kakva su bila cehovi, nije bio samo zaštita vremenskih interesa već i vjersko-moralno kultiviranje. Njihov je vjerski duh bio očit. Kršćanstvo,odnosno kat.sociologija, i danas gleda sa simpatijom na strukovna udruženja,koja se inspiriraju tim idejama, ali o konkretnim formama tih udruženja ne iznosi detalje, jer te (forme) ovise o mnogim okolnostima.

187/ Korist po državu. Pijo XI gleda u korporativizmu tri osobite koristi: a/državi je omogućeno slobodnije i efikasnije voditi brigu o većim poslovima, ako manje poslove obavljaju podredjena udruženja; b/u tim se udruženjima širi ljubav i sloga, a to su temelji sretnog društva; c/dobro funkcioniranje tih udruženja uvjetuje ekonomski napredak (u encikl.QA).

188/ Nauka Crkve. Začetci se nauke o korporativizmu nalaze kod Lava XIII. Nauku je osobito istaknuo Pijo XII. Ovaj Papa u enciklici "Sertum laetitiae" od 1.XI.1939. uzdiže korporativizam, odbacuje strukturni uniformitet istih. U govoru 11.III.1945. zastupa korporativizam radnika i gospodara ili poslodavalaca, jer im je zajedničko područje proizvodnje, zato ih mora vezivati neki solidarizam. U govoru 7.V.1949. ustaje proti onih, koji zastupaju antagonizam i borbu izmedju davalaca rada i radnika, jer, veli, oni rade oko jednog cilja, nacionalne ekonomije, to ih sjedinjuje, oni "mangent, pour ainsi dire, à la meme table".

189/ Zaključak. Hierarhiju društvenog uredjenja produktivnog sektora, po kat. sociologiji, možemo ovako zamisliti: udruženja pripadnika iste struke - udruženja poslodavalaca i radnika u vezi s istom strukom - medjustrukovna udruženja - predstavništvo u upravnoj, državnoj vlasti - moralni i vjerski odgoj svih pripadnika tih udruženja/198/. Nikada sve očekivati od "demone organisationis"/199/. Taj "demon organizacije" jest utopija modernog mentaliteta, koji očekuje neko čudo reda i napretka od standardiziranja, planiranja, magičnih formula i sl., što sve depersonalizira čovjeka i diže mu duh inicijative.

/196/ Sv.Toma, C.GENTES, III pogl.77.
/197/ J.Villain, nav.dj.III,str.114 i slijed.
/198/ Rutten, LA DOCTRINE SOC.DE L'EGLISE,Paris 1932,str.166.
/199/ Pijo XII, govor 31. X. 1948; 5.VIII.195o; 2.VII.1951; radio-govor od 24.XII.1952.

DRUGO POGLAVLJE : O VLASNIŠTVU

Je li pitanje o vlasništvu centralno pitanje sociologije? Ne smijemo pretjerivati. Centralno je pitanje uvijek isto: pravilan odnos čovjeka kao osobe prema društvu i društvenim fenomenima, kao na pr. proizvodnji. Bez sumnje, da su radnici vlasnici, pitanje bi se mnogo pojednostavilo. Danas se problem vlasništva ističe osobito s dva razloga: radi očiglednog fenomena socializacije i radi sistema činovništva ili stalne mjesečne plaće, koja vlasništvo potiskuje ili smanjuje njegovu vrijednost.

§ 1. Svrha zemaljskih dobara

19o/ Neposredna i unutarnja svrha. To je dolično uzdržavanje, razvoj čovjeka i ljudskog društva, da se ostvari vječna sreća svih ljudi. Drugim riječima: svrha je zemaljskih dobara "societatis universae commune bonum" (QA).

191/ Što slijedi? Priroda nije razdijelila zemaljska dobra, traži se odredjenje pozitivnog zakona, odnosno naslov posjedovanja.- Nije ispravno, da neke zemlje ili krajevi egoistički prisvoje ekonomske izvore, dok druge zemlje oskudijevaju.- Razdioba ljudi na zemaljskoj kugli mora biti pravednija, zato je emigracija - imigracija u skladu s prirodnim zakonom. - U slučaju skrajne nužde nema govora o privatnoj svojini, jer svatko može uzeti, koliko mu je potrebno, da sačuva život. - Dužnost je civilnih vlasti, da se brinu za takvo socijalno uredjenje, da zemaljska dobra posluže gornjoj svrsi. Dioba dobara neka se ravna po načelima socijalne pravednosti (QA).

Bilješka: U vezi s gornjom istinom Pijo XII aplicira njeno značenje, te traži, da se smanji jaz izmedju država vjerovnika i dužnika - izmedju bogatih i siromašnih - da se omogući imigracija - da svaki čovjek može doći do nekog posjeda zemaljskih dobara - da svaki državljanin sudjeluje u nacionalnim dobrima ili prihodima/2oo/.

§ 2. Pravo sticanja privatnog vlasništva

192/ Pojam toga prava. Radi se o trajnom, isključivom pravu bilo pojedinca bilo neke skupine ili pravno-moralne osobe, da posjeduje zemaljska dobra, bilo pokretna ili nepokretna, proizvodna ili potrošna, te da njima upravlja, upotrebljava ih te njihovo vlasništvo prenosi i na druge, ali nikada se ne smije tim pravom služiti proti viših zakona. To je pravo, dakle, ograničeno.

/2oo/ Pijo XII, govor, 25.III.1949; radio govor 24.XII.1941; 1.VI.1941; govor 13.VI.1943; "Evangelii praecones" od 2.VI.1951.

193/ Otkud granice privatnom vlasništvu? Ne zaboravimo, da sistem privatnog vlasništva uključuje idejnu ili ideološku pozadinu i tehničku ili pozitivnu organizaciju toga vlasništva. Razumljivo, da kat. sociologija računa s istinom, da je odnos čovjeka prema zemaljskim dobrima poremećen iskonskim grijehom, otud neko nepovjerenje prema tom posjedu, jer može biti izvorom grijeha sebeljublja, škrtosti, privezanosti zemaljskim dobrima. Možemo ipak reći, da granice vlasništvu dolaze: a/ od skrajne nužde, u kojoj svatko može posegnuti za onim, što mu je potrebno da spasi život sebi ili svojima; b/ sa strane civilne vlasti, koja ima pravo uskladiti privatno vlasništvo sa zahtjevima zajedničkog dobra; c/ od kršćanske ljubavi, koja naredjuje, da imućnici dijele suvišne stvari potrebnicima, kako smo rekli gore pod br.42.

194/ O kojem pravu govorimo? Razlikuj prirodno-radikalno pravo vlasništva, koje pripada svakom čovjeku, koliko je na sliku Božju, da naime ima vlast upotrebljavati zemaljska dobra u svrhu samoodržanja, bilo u kolektivnom ili privatnom sistemu vlasništva, od formalno-aktualnog prava vlasništva, koje se realizira u privatnom vlasništvu, kada vlasnik može sticati i upravljati vlasništvom po svojoj volji. Radi se, dakle, o fundamentalnom, prirodnom pravu čovjeka, kojemu sistemi isključivog zajedničkog vlasništva stavljaju pretjerane granice ili ga uništuju, a liberalizam mu ne priznaje uopće granica.

§ 3. Porijeklo prava vlasništva

195/ Zablude. Neki to pravo svode na pozitivno pravo, kao Hobbes. - Ima ih, koji pravo priv.vlasništva svode isključivo na božansko pravo, očitovano u zabrani Dekaloga "ne ukradi". - Grotius, Puffendorf i drugi ga svode na snagu socijalnog pakta. - Možda je to pravo samo zahtjev nekog socijalnog oportunizma, govore drugi.- Za neke je posjed samo zahtjev rada, kako smo rekli pod br. 135, 138, 159, jer, po njihovu mišljenju, samo rad daje pravo na posjed, a što se ne postigne radom, to je kradja (Proudhon).

196/ Nauka Crkve. To pravo nije plod ljudskih zakona već od prirode, a ujedno je posvećeno priznanjem vjekova (D.1851, 1938 c, 2256). Ivan XXIII govori, da je to "prirodno pravo, koje se temelji na ontološkom i finalističkom prioritetu pojedinih ljudi u odnosu prema društvu" (u "Mat. et Mag." II dio). Nijedna stvorena vlast ne može to pravo potpuno uništiti, jer je "homo quam res publica senior" (RN).

197/ Nauka sv.Tome. On raspravlja o ovom pravu u raspravi o kradji, kao da je htio naglasiti razliku izmedju kradje i zakonita posjeda. On razlikuje to pravo u vezi upravljanja ili raspolaganja sa zemaljskim dobrima, i takvo smatra da se mora aplicirati pojedinačno, dočim uporaba privatnog vlasništva mora biti takva, da bude "dijelom zajednička, dijelom da se od posjednika drugima komunicira"/2o1/. Sv.Toma zaključuje, da je privatno vlasništvo zakonito,

---

/2o/ Sv.Toma, I-II, q.1o5, a.2.

jer je čovjek iznad zemaljskih stvari, kao njihov kralj, a moralno-socijalni razlozi ga sile, da se to pravo ostvari ne u kolektivnoj već u privatnoj formi vlasništva, jer se pojedinac više brine za svoje, poslovanje se odvija jednostavnije i pravilnije, i medju ljudima vlada veći mir i sloga/2o2/. Čovjek prima pravo od Boga, da se služi zemaljskim dobrima (dominium radicale-naturale), i to je po prirodnom pravu, a čovjek izvodi, da to pravo ne može pravilno realizirati, ako ne posjeduje ta dobra privatno, zato sv.Toma zaključuje, da je pravo priv.vlasništva "de iure gentium" (dominium formale-actuale). Taj "ius gentium" jest prirodno pravo aplicirano na konkretne prilike. Vjekovi su tako zaključivali, tako prakticirali. Vrlo lako su ljudi uvidjeli, da se ne promiče rad, ni odgovornost ni mir, ako vlasništvo nije razdijeljeno medju privatnicima /2o3/.

Bilješka: Pravo, da se služi ili upotrebljava zemaljska dobra nazvali smo za čovjeka "dominium naturale - radicale", jer se na toj bazi čovjek ima pravo služiti tim dobrima; kod sv. Tome pak izraz "usus" je sinonim za "de facili aliis communicabilis". U gornjem je smislu "usus" in actu primo, u posljednjem je "in actu secundo" ili realizacija prvog prava.

§ 4. U prilog privatnog vlasništva

198/ Uvijek vrijedni razlozi. Ovi se mogu svesti na: a/ privatno vlasništvo se slaže sa Sv.Pismom, koje zabranjuje kradju tudjeg vlasništva, a naredjuje milostinju od svoga/2o4/; b/ slaže se i s Predajom, a oštri nastupi nekih sv. Otaca proti vlasnika tumače se bilo govorničkom rječitošću, bilo kršćanskim zanosom za djelotvornom ljubavi, bilo nekim nepovjerenjem prema zemaljskim dobrima, koja mogu postati prigode za grijeh; c/ na snazi su i neki drugi razlozi, na pr. da privatno vlasništvo odgovara prirodnoj i neuklonivoj nejednakosti medju ljudima (D.1851), da više pristaje društvenim odnosima, osobito obitelji (D.2254), jer omogućuje trajnu brigu za obitelj (D.1938 a), uvijek pak otvara široko polje kršćanskoj djelotvornoj ljubavi (D.1938,2257); d/ u skladu je s dostojanstvom ljudske osobe, jer pojedinac u privatnom vlasništvu razvija svoje snage, svjestan je odgovornosti, daje oduška privatnoj inicijativi, osjeća se slobodnim od ekonomske i ideološke prisile bilo odozgo bilo sa strane/2o5/; e/ razumljivo je, da se u sistemu privatnog vlasništva nalaze uvjeti za veću proizvodnju, jer čovjek radosnije radi, više proizvodi, što je posve shvatljivo; f/ bolje se riješava pitanje odnosa izmedju rada i kapitala, jer te odnose prijateljski regulira, ne upada u protuslovlje, naprotiv, ako se u skupnom vlasništvu dijele dobra ili prihodi prema zaradi, uvodi se nejednakost, stvara se opet klasa imućnika, ako se pak dijele jednako, ljenivci će najbolje prolaziti; g/ privatno vlasništvo je u skladu sa zakonitom ljubavi prema sebi, koja se brine za sebe i prelijeva na druge.

/2o2/ Sv.Toma, II-II, q.66, a.1 i 2.
/2o3/ Sigmond, nav.dj.str.373 i slijed.
/2o4/ Isp.Merkelbach, II,br.397.
/2o5/ Pijo XII, radio-govor 24.XII.1942; 14.IX.1952; "Evangelii praecones" od 2.VI.1951.

Bilješke: 1/Gornji razlozi ne dokazuju, da sva dobra zemlje moraju preći u privatno vlasništvo, jer ima ih, koja po naravi ili radi posebnih okolnosti bolje pristaju zajedničkom posjedu, kao što su na pr. prometna sredstva, rudna blaga i sl. Niti isti razlozi dokazuju, da svaki pojedinac mora posjedovati sva potrebna dobra, jer pojedinac može i unajmiti svoju radnu snagu, primati nadnicu ili plaću, i time osigurati i svoj život i život obitelji.

2/Istina je, da neki dopru do vlasništva nepravednim sredstvima, te da zloupotrebljavaju vlasništvo, ali se zloporabom ne gubi pravo vlasništva (D.1938, a, 2255). Zloupotreba ne dolazi od sistema već od pokvarenosti posjednika. Koji je to ekonomski sistem, u kojemu ne bi bilo zloupotreba?Dužnost je državne vlasti, da koordinira privatno vlasništvo sa zajedničkim dobrom.

3/Izmedju egalitarizma zajedničkog vlasništva i kapitalističkog izolacionizma nalazi se lijek u nastojanju oko strukturnih reformi. Svakako u nadzoru i koordiniranju privatnog vlasništva imaju riječ i sindikati, nadasve kontrola države, nametanje poreza, taksa na luksus, osobito progresivni porez.

§ 5. Temeljna obaveza

199/ <u>Privatno vlasništvo protegnuti na sve.</u> Svima pojedincima, svim društvenim klasama mora biti omogućeno steći vlasništvo (D.1938 c). Društveni red mora biti takav, da ta istina postane stvarnost, te se pojedincima omogući vlasništvo potrošnih dobara, stana, zemlje, sredstava privatne proizvodnje, "akcija" u poduzećima i sl.

Bilješke: 1/ Ova želja za protegnućem vlasništva na sve slojeve naroda ne vodi do "egalitarizma" vlasništva, zato smo gore rekli, da radnici nemaju prava na suvlasništvo samo s naslova rada (br.155), kao i to, da se radni ugovor ne može jednostavno pretvoriti u ortakluk.

2/Ni veličina vlasništva ni zloupotreba vlasništva niti neuporaba vlasništva ne mogu dignuti prirodno pravo vlasništva (D.2255). O zloupotrebi vlasništva vidi u moralci /2o6/.

3/Očito je, da privatno vlasništvo u konkretnim slučajevima može imati razne oblike, jer, kako rekosmo, čovjek ima prava na zemaljska dobra s naslova primarnog prirodnog prava, dočim, da do tih dobara i do njihove uporabe dodje putem privatnog vlasništva, to mu pripada s naslova derivatnog ili drugotnog prava (ius gentium). Povijest nas uči, da oblik privatnog vlasništva nije ukočen, nepromjenljiv, i to se vidi na pr. u primitivnoj, feudalnoj ili drugim kulturama. Što više, moguće je, da privremeno, u zajednicama vezanim zavjetima, postoji i zajednički posjed (Dj.A. 4,34). Doista, opstojala je prva kršćanska zajednica sa zajedničkim posjedom, ali bila je na dobrovoljnoj bazi, te je prestala funkcionirati netom se umnožio broj čla-

---

/2o6/ Isporedi našu KATOLIČKA MORALKA, Zagreb 1951, sv.III, br.19.

nova, kako je jasno iz Sv.Pisma (Dj.A. 5,4; 11,28-3o). Konkretno govoreći, i danas je očita korist privatnog vlasništva na pr. u pitanju stanova, za seljake u pitanju nekog zemljišta, ali vlasništva velikih kapitala treba temperirati, onemogućiti im, da nametnu svoju volju društvenom životu. Zato je opravdano, da i danas neka dobra budu vlasništvo države radije nego privatnika.

4/ Danas se opaža da država i druge pravne osobe imaju svoje vlasništvo. Medjutim, piše Ivan XXIII, ni država ni druga pravna bića ne smiju protegnuti svoje vlasništvo, ako to ne traže motivi očite i prave potrebe zajedničkog dobra, i nikada u svrhu da se svede ili eliminira privatno vlasništvo već radije po načelu subsidiarnosti ("Mat. et Mag." II dio).

Zaključak: Danas je fenomen socializacije očit. Do tog fenomena se dolazi radi napretka tehnike, porasta produktivnosti, povišenja životnog standarda. Budući država drži u svojim rukama ključ spomenutih faktora, socializacija se širi. Ona je medjutim i plod čovječje težnje za društvenim ujedinjavanjem na raznim sektorima društvena djelovanja. Taj fenomen ima svojih dobrih strana, na pr. sistem osiguranja, ali ima i loših strana, kao što su: smanjenje privatne inicijative, skučivanje mišljenja. Da se ne dogodi da čovjek postane automat, govori Ivan XXIII, neka vlasti poštuju autonomiju manjih udruženja i neka omogućuju pravilan i svestran razvoj ljudske osobe. Tekst enciklike Ivana XXIII o pitanju predstavlja prvorazrednu vrijednost.

§ 6. Deproletarizacija

2oo/ Pojam. Deproletarizirati radnike jest parola, koju je davno lansirao u svijet Lav XIII (vidi gore br.163). Iako je radnički pokret od vremena Lava XIII dao dokaze svijesti i solidarnosti, ipak i danas se može orisati profil proletera: on nema vlasništva - živi od radne snage - osjeća se ovisnim - izložen je neugodnostima radi oscilacije cijena na tržištu - sve gleda u nadnici - inicijativa mu je reducirana i sl./2o7/. Zašto sve ovo? Jer nema osobnog, privatnog vlasništva, koje bi mu dalo zakonitu autonomiju. To vrijedi i za pripadnike srednjeg staleža, koji su često pravi proleteri.

2o1/ Nauka Crkve. Lav XIII želi, da duh vlasništva uvijek vlada i da se razvija - da se vlast, ako i sebi želi dobra, brine za proletere- jer to pitanje "clamat, vehementer clamat"/2o8/. Pijo XI govori o "otkupljenju proletera" (QA), a Pijo XII poziva, da se odstrani i pojam "proleter"/2o9/.

2o2/ Sredstva. Omogućiti sticanje vlasništva - povisiti nadnice - učiniti radnike aktivnim sudionicima u dobiti i u poduzećima - pribaviti im stan i t.d., kako smo na raznim mjestima naznačili. Pijo XI nabraja i to, naime, da treba učiniti da radnici mogu umrijeti u uvjerenju, da su djeci ostavili neku baštinu, a ne samo zlu sudbinu proletera(QA).

/2o7/ Gestel, nav.dj.str.191.
/2o8/ Lav XIII, GRAVES DE COMMUNI od 18.I.19o1.
/2o9/ Pijo XII, u radio govoru 24.XII.1942; govoru 23.II.1944; radio-govoru 1.IX.1944; govoru 15.III.1945.

§ 7. Socijalna uloga privatnog vlasništva

2o3/ Nauka Crkve. Lav XIII usvaja riječi sv.Tome, da čovjek ima prava na dobra ovoga svijeta, da ih posjeduje u privatnom vlasništvu, ali da ih u isto vrijeme "de facili", t.j. spremno daje potrebnima. Pijo XII upozorava, da je pravo privatnog vlasništva prirodno, osobno, ali da mu je funkcija socijalna, t.j. vlasnik se mora osvrtati na zahtjeve socijalnog reda, na potrebe zajednice, na restrikcije državne vlasti/21o/. Zemlja mora služiti za izdržavanje svih ljudi (RN).

2o4/ Koje su te socijalne funkcije? To su osobito tri, i one ograničuju privatno vlasništvo. Te su: a/ pravo države, da dovede u sklad privatno vlasništvo, kapital pojedinaca, s interesima zajedničkog dobra; b/ sam vlasnik mora sebe smatrati Božjim mandatarom, upraviteljem, zato uvijek mora imati pred očima, da je pozvan i druge usrećiti svojim dobrima; c/ država neka ne dozvoli gomilanje kapitala ili vlasništva u rukama pojedinaca, neka na pr. neobradive zemlje unajmi radnicima, osobito onima s brojnom obitelji. Dobro opominje Guerry, kad piše, da su i kršćani dužni u savjesti ispitati porijeklo svoga bogatstva, njegovu uporabu, iskorištavanje kapitala, odnos prema siromasima i onima vidljivim po putovima i onima skrivenim/211/.

2o5/ Stroga zapovijed ljubavi. Sv.Toma govori, da je vlasnik dužan razdijeliti drugima, što mu je suvišno ili što posjeduje preobilno/212/. Kada i kako ta zapovijed obvezuje raspravili smo u moralci, sv.II,br.145-147. Napominjemo, da se suvišak može razdijeliti ne samo milostinjom već i na drugi način, na pr. uposliti radnike, poduzeti koji pothvat vrlo koristan za zajednicu, kao gradnju bolnica i sl., opsluživati zakone poreza i taksa i t.d. Danas je situacija u svijetu takva, da obaveza dijeljenja tereti i nacionalne i medjudržavne viškove/213/

Bilješka: Dijeliti viškove vlasništva ili imanja spada na vlasnike, jer je to primjena onog prava raspolaganja svojim vlasništvom. Ako je država obvezala vlasnike da te viškove razdijele u formi taksa ili poreza i sl., ta je obaveza za vlasnike s naslova socijalne pravednosti. Kada država može intervenirati? Sv.Toma misli, da država može narediti to dijeljenje suviška ne samo u slučajevima velikih potreba, na pr. nekih prirodnih katastrofa, već i u slučaju, da neki vlasnik posjeduje doista obilno i preobilno dobara/214/, jer, veli on, ako jedan preobilno posjeduje, drugi neminovno oskudijeva/215/.

/21o/ Pijo XII, radio-govor 14.IX.1952; pismo Montini-a,dne 15.IX.1947.
/211/ Guerry, LA DOCTR.SOC.DE L'EGLISE, Paris 1957,str.73.
/212/ Sv.Toma, II-II, q.32,a.5 ad 2; q.66,a.7.
/213/ Gestel, nav.dj.str.218.
/214/ Sv.Toma, II-II, q.118, a.4 ad 2.
/215/ Isti, ist.mj.q.118, a.1 ad 2.

§ 8. Intervencija države

2o7/ Odbacuje se substitucionizam. Više smo puta spomenuli substitucionizam. Ovdje ga navodimo u pitanju vlasništva. Država bi postupala substitucionistički, ako bi na pr. restringirala vlasništvo na minimum tako, da bi ono ostalo prazna riječ - ako bi na sebe uzela brigu za radnikovu obitelj - ako bi ono što obitelj može učiniti za djecu, prebacila na razne zavode - ako bi vlasništvo privatnicima priznala, ali svu upravu i raspolaganje sebi rezervirala i sl. Sve bi se ovo protivilo prioritetu i dostojanstvu pojedinca u odnosu prema društvu.

2o8/ Dozvoljena i potrebna intervencija države. Kratko rečeno: država ima i pravo i dužnost opteretiti vlasništvo privatnika porezima, intervenirati u pitanju privatnog vlasništva, kadgod to traži prava potreba zajedničkog dobra, na pr. ako znatan dio državljana stradava. Država može neobradjene zemlje dati na obradjivanje - pologe na bankama opteretiti porezima - isto tako i gomilanje vlasništva - kažnjavati one, koji upotrebljavaju svoje vlasništvo, da drugim naškode - uzeti k sebi velike kapitale, koji svojom moći mogu unijeti nered u društvo. Uvijek neka pri tome svijetle načela prirodnog i Božjeg zakona/216/.

2o9/ Ekspropriacija. Kao jedno od skrajnih sredstava, da vlasništvo pojedinaca ne škodi zajedničkom dobru države, ova može upotrijebiti i ekspropriaciju, doznačivši vlasniku indemnitet/217/. Kako će se ostvariti ekspropriacija velikih proizvodnih poduzeća? Uvodjenjem ortakluka mjesto radnog ugovora? To je pitanje upravne razboritosti i tehnike/218/.

21o/ Nacionalizacija. Kat.sociologija načelno ne osudjuje ni nacionalizaciju, ali je ne smatra redovitim sredstvom socijalne politike, jer nosi na sebi obilježje unilateralnog zahvata, koji lako može povrijediti zakonita prava pojedinaca. Ima slučajeva kada je preporučljiva/219/, ali taj sistem generalizirati, znači preći u zlo substitucionizma.

Bilješka: Sistem nacionalizacije jst jedno od sredstava ostvarivanja fenomena socializacije. Da li time postaje suvišnom ona socijalna uloga vlasništva, o kojoj smo govorili? Ne, odgovara Ivan XXIII, jer dijeljenje suvišnih dobara izvire iz dužnosti prirodnog prava vlasništva. Osim toga ima premnogo slučajeva, u kojima državna vlast ne može priskočiti u pomoć, ali može i mora kršćanska ljubav. Konačno, u mnogim duhovnim potrebama bližnjega plodnija je intervencija pojedinaca ili pojedinih skupina nego države ("Mat.et Magistra", II dio).

/216/ Pijo XI u QA i u DIV.REDEMPTORIS, od 19.III.1937.
/217/ Isti, radio-govor 1.IX.1944.
/218/ Isti, radio-govor 1.IX.1944; pismo 1o.VI.1946; 19.VI.1947; govor 7.III.1949.
/219/ Isti, govor 11.III.1945; Pismo 1o.VII.1946 i 19.VII.1947; govor 7.V.1949.

§ 9. Sud Crkvenog Učiteljstva o sistemima vlasništva

Crkva ne ulazi detaljno u tehnička pitanja ili provedbu pojedinih sistema, ona se osvrće poglavito na njihovu idejnu pozadinu, jer svaki od tih sistema polazi od nekih idejnih odlaznih točaka; pozadina mu je doktrinalna.

A/ Liberalizam individualistički

211/ Nauka liberalizma. Polazi od naučavanja posvemašnje čovjekove slobode, koja ne priznaje izvanjskog auktoriteta. Čovjek se radja dobar i plemenit. Razvijati slobodu znači promicati dobro. Slobodna proizvodnja, slobodna konkurencija, eto načela, da se "homo-faber" podigne. Što je zajedničko dobro? Zbroj koristi pojedinaca. Neka pojedinci trče za vlastitom koristi, ne će nastati nereda, jer ekonomski se život ravna po autonomnom načelu vlastite ravnoteže. U proizvodnji sva nagrada ide kapitalu, radnicima je dovoljno ono, što im je potrebito, da oporave izgubljene snage. Vidi gore br.33, 112.

212/ Nauka Crkve. U liberalizmu se krije krivi pojam slobode ili liberalizam, individualizam, naturalizam i racionalizam. Svaka je od ovih zabluda osudjena posebnom intervencijom Crkvenog Učiteljstva, kako se može vidjeti kod Denz. pod pojedinim izrazima.

Pijo XII izravno napada krivu slobodu liberalizma, jer je rasturio radnička udruženja/22o/. Poziva, da se osnivanjem tih udruženja svlada liberalizam/221/. Upozorava, da je pogibeljno naglo preći u industrializam, osobito u zemljama sa zaostalim ekonomskim sistemom/222/. Kleta glad za dobiti upropašćuje i seljački stalež/223/. Zlo je u ljudskom društvu, jer to je društvo obilježeno duhom tehnike i ekonomije, ali ne duhom čovještva ni kršćanstva, zato ga je teško izvući iz bijede 224/.

213/ Proti liberalizma. Priznajmo istinu, da je naime liberalizam u svom početku odigrao znatnu ulogu proti apsolutizma, ali je prešao u drugi ekstrem. Mora znati, da čovječja sloboda ima ograničenja - proizvodnja nije zadnji i vrhovni cilj života - čovjek ima obaveza i prema društvu, jer je po naravi usmjeren prema društvu - ne slijedi da je dobro ono, što promiče korist, niti je korist vrhovni kriterij specifično ljudskog djelovanja - pretjerana sloboda škodi produkciji, kako dokazuje povijest liberalizma, koji je izazvao pravednu reakciju obespravljenih radnika - važnije je doskočiti potrebama ljudi nego neograničeno proizvoditi.

214. Neoliberalizam ne zadovoljava. Ovaj se želi nazivati "socijalni liberalizam", proti gore opisanog individualističkog. Dozvoljava intervenciju države, ograničenje slobode proti zloupotrabe. Navodno, da je pokazao dobrih plodova, kako neki ističu/225/.

/22o/ Pijo XII, radio-govor, 1.VI.1941.
/221/ Isti, govor, 7.V.1949.
/222/ Isti, govor, 3.VI.195o.
/223/ Isti, govor 2.VII.1952.
/224/ Isti, Pismo 5.VII.1952.
/225/ Gestel, nav.dj.str.391.

I neoliberalizam nema ispravan pojam slobode - rukovodi se korišću pojedinca a ne ciljem, da od zemaljskih dobara svi ljudi mogu živjeti - zastupa primat materijalnih, ekonomskih vrednota - zadovoljava se, da ne povrijedi tudja prava, ali ne ide za tim, da promiče zajedničko blagostanje.

B/ Kapitalizam

215/ Pojam. "Kapital" dolazi od "caput", označuje nešto "glavno" ili temeljno, bilo to nekretno, bilo potrošno, bilo produktivno dobro. Tako shvaćen, kapital je plod rada, prirode i drugih faktora proizvodnje. Takav omogućuje daljnju zaradu ili proizvodnju, stimulira rad, omogućuje novu dobit, plodonosan je.

216/ Kapitalizam kao tehnički sistem proizvodnje. Ako samo ide za tim da se racionalno, ali znatno proizvodi, tko će ga osuditi? Nije li to korisno za svakoga?/226/. Krist osudjuje duh mamone, ali ne osudjuje onoga, koji je uradio tako, da mu je talent postao plodonosan (Mat.25,14-31). Ako kapital ide samo za proizvodnjom, te radnika smatra sredstvom; ako samo sebi rezervira dobit; ako proizvodnju ne usmjeruje prema potrošnji, on ide krivim, pogibeljnim putem /227/.

217/ Kapitalizam kao socijalni režim. Kao takav priznaje privatno vlasništvo, koje se odnosi i na produktivna dobra, dosljedno podržava rastavu kapitala i rada, te zastupa neku slobodnu ekonomsku konkurenciju, u granicama poštenja i stvarne koristi. Očito je, da tako zamišljen, ne može biti apriorno zabačen, ako se drži gore iznesenih načela o socijalnoj ulozi vlasništva i kapitala.

218/ Monetarni i državni kapitalizam. Monetarni ili ekonomski kapitalizam jest onaj, koji ide za dobiti tako, da ekonomija diktira postupke državnom poslovanju i tereti duhove/228/ kao olovna ploča. Državni pak kapitalizam pritiska pojedinca i obitelj, a radnika smatra produktivnom mašinom/229/. Razumljivo, da obe ove koncepcije dolaze u sukob s ljestvicom vrednota, kakvu naučava kat.sociologija, jer niti je novac iznad svih vrednota, niti je država iznad dostojanstva osobe pojedinaca ni njenih neotudjivih prava.

219/ Povjesni kapitalizam. To je onaj zloglasni kapitalizam XVIII-XIX stoljeća, koji se razvio iz liberalizma, a zajedno s njim nanio neprocjenjive štete ljudskom društvu. To je priznavanje svemoći kapitalu, potiskivanje radne snage, iskorištavanje radnika, gomilanje bogatstva, stvaranje bijede kod neimućnika i širenje onog duha mamone, koji je Krist najoštrijim riječima osudio(Luk.16,13; Mat.22,22; 25,14-31; Luk.12,20).

/226/ Pijo XII, govor, 15.IX.1946.
/227/ Renard, L'EGLISE ET LA QUESTION SOC.,Paris 1937,str.166-192.
/228/ Pijo XII, govor, 2.VII.1951.
/229/ Isti, govor, 13.VI.1943.

22o/ Nauka Crkve. Plutokracija ili diktatura kapitala protivi se osnovnim tezama kat.sociologije. Razne koncentracije kapitala, kao "corners", ili "cartelli", ili "trust" označuju grobove slobode, socijalnog duha i solidarizma.

Crkva upućuje kapitalizmu i neke konkretne zamjerke, naime: da on prisvaja zemaljska dobra samo za nekolicinu/23o/ - da ne priznaje granice privatnom vlasništvu/231/ - da pretvara čovjeka u sredstvo, dok bi kapital morao čovjeku služiti kao sredstvo/232/ - po njemu monopoli postaju antisocijalni/233/ - manje se brine za čovjeka, prekomjerno se posvećuje ekonomskim i tehničkim vrednotama/234/.

Bilješka: Max Weber posvećuje jedno djelo proučavanju porijekla kapitalizma. To porijeklo tumači kao prirodnu posljedicu i izvod protestantizma, koji je kao religiozni, duhovni "movens" kapitalizma, dosljedno, zaključuje Weber, Marks se vara u svojoj teoriji o historijskom materijalizmu/235/.

C/ Socijalizam

221/ Etimologijski. S tog gledišta znači davanje prvenstva "socijalnomu" u sporedbi s "individualnim". To se ne smije posve zabaciti, jer i mi smo donekle priznali neku preeminenciju zajedničkog dobra nad posebničkim (gore br.36). Konstatirali smo, osim toga, fenomen socijalizacije, od kojega, piše Ivan XXIII nastaju "complura commoda atque utilitates". Nije li pojam zajednice bio realiziran u prvoj kršćanskoj općini? (Vidi gore br.199). Autentično kršćanstvo zna za altruističku ljubav za bližnjega (Iv. 15,13), a sv. Pavao, protagonist kršćanske kulture, želi, da osobno bude odredjen za uništenje, odijeljen od Krista, za svoju braću, za svoju rodbinu po tijelu (Rimlj. 9,3). Nije li socijalna akcija jedan od dokaza božanskog poslanja kat.Crkve?

222/ Stvarni pojam. Piše H.G.Wells/236/, da postoje "stotine definicija i tisuće sekta socijalizma". U svojoj biti, nastavlja isti "nije socijalizam ništa više i ništa manje, već prosudjivanje pojma vlasništva obzirom na opće blagostanje". Doista, socijalizam ne isključuje potpuno privatno vlasništvo - ne zastupa ideju nasilnog ukidanja vlasništva - ne diže svu slobodu, te pokazuje neke dodirne točke s kršćanskom sociologijom.

223/ Mišljenje Crkve. Nije dovoljno temperirati klasnu borbu, treba je ukloniti, a računati na solidarnost(QA).- Zemaljsku sreću treba zamisliti i ostvarivati u skladu s vječnom (ist.mj.). - Država ima prava ekspropriirati i nacionalizira-

---

/23o/ Pijo XII,radio-govor od 24.XII.1942.
/231/ Isti, govor, 1.IX.1944.
/232/ Isti, govor, 15.IX.1946.
/233/ Isti, egzhortacija "Menti nostrae" od 23.IX.195o.
/234/ Isti, radio-govor od 11.III.1951.
/235/ Leclercq, INTRODUCT. A LA SOCIOLOGIE, str.68; kratku kritiku kapitalizma, kako je iznosi Marks, vidi na pr. kod Lebret,nav.dj. str.331.
/236/ H.G.Wells, KRATKA POVIJEST SVIJETA, s engleskog, Zagreb 1931,str.361.

ti neka dobra, kako smo rekli pod br.209-211, ali je činjenica, da pretjerana socijalizacija diže polet privatne inicijative, omogućuje razvitak birokracije, čovjeka čini sve ovisnijim o anonimnim snagama društva. Mnoge su nauke u socijalizmu protivne kat.sociologiji, na pr. njegovi nazori o ženidbi. Historijska je činjenica, da je socijalizam nastupio kao materijalizam, koji je teško spojiti sa kršćanskim spiritualizmom.

Poznato je, da postoji t.zv. reformistički socijalizam, koji je započeo sa K.Kautsky, Bernstein i drugima, zatim planistički,kulturni, odgojni, personalistički, dapače i religiozni, koji zaključuje:"Socijalist, jer kršćanin, kršćanin, jer socijalist", ali kod svih tih postoji po koja nauka, kojom se razdvaja od katoličke socijalne nauke/237/.

D/ Skrajni socijalizam

224/ <u>Kolektivizam.</u> Ideja kolektivizma jest ta, da produktivna dobra, prema mišljenju nekih čak i konsumptivna, moraju postati zajednička. Medjutim, toliko ima različitih tumačenja kolektivizma u pitanju nauke, metode, prosudjivanja potrebe taktičnosti i sl., da se i kod katolika javio progresistički pokret /238/, koji traži dodirne točke izmedju kat.sociologije i nauke kolektivizma.

225/ <u>Razvojne faze.</u> Možemo spomenuti kolektivističku ideju antike kod Platona, Likurga, kasnije sv.Tome Morus-a (1478-1535) i Tome Campanella (1568-1639), ali ta je ideja ostala u carstvu mašte.

Druga je faza romantička ili utopijska, u kojoj se pojavljuju ideolozi, ali nema temeljitije realizacije. U nju spadaju Saint Simon (1760-1825), koji zastupa ideju, da je rad jedini izvor ekonomske vrijednosti, zatim Charles Fourier (1772-1837), pa Cabet, Proudhon i drugi.

Treća je faza konkretizacije. Karlo Rodbert (1805-1875) naučava, da je rad mjera ekonomske vrijednosti predmeta, te da nema zakonita posjeda, ako nije stečen radom. Glavni je pak učitelj kolektivizma Karlo Marks (1818-1883), koji je sveo u sintezu razne ideje predšasnika u djelu "Das Capital" (1867). Ideju vrijednosti uzima od Adama Smitha, ideju "viška-vrijednosti" od Thompsona, teoriju o kapitalu kao kradji od Proudhona/239/. Marks u društvu s Engelsom izdaje god.1848. "Komunistički manifest". U širenju idejnog kolektivizma istaknuo se Ferdinand Lasalle (1825-1864), koji je usvojio Rikard-ovu teoriju o "željeznom zakonu nadnica" t.j. da se visina nadnice kreće oko minimuma egzistencije (Rikard David je živio 1772-1823).

Bilješka: U svrhu sumarne informacije potrebno je spomenuti glavne točke marksističke nauke, koja predstavlja poseban, integralan nazor na život. Filozofska se baza marksizma nalazi u Hegelovom idealizmu i u materijalizmu, kako ih je

---

/237/ Gestel, nav.dj.str.394-416.
/238/ Villain, nav.dj.,sv.I,str.221-224.
/239/ Merkelbach, II, br.394.

tumačio Feuerbach Ludvig (1804-1872). Po njegovoj nauci čovjek je proizvod prirode, te čovjek je stvorio boga ne bog čovjeka, čovjek ga je izmislio po svom naličju. Evo nekoliko točaka:

Prva: zakon je historije, da kapitalizam neumoljivo ustupa mjesto komunizmu, posredstvom revolucije proletarijata. Taj se zakon formulira: teza (primitivni komunizam, odnosno kasniji feudalizam), antiteza (klasna ekonomija, odnosno kasniji kapitalistički režim) teza: moderni komunizam. Kako se prelazi iz antiteze u sintezu? Bijeda proletera budi njihovu svijest i zahtjev revolucije, kojom se dolazi do moći i vlasti, najprije u fazi revolucije, u kojoj se dijeli prema zaradi, pa do faze bezklasnog društva, u kojoj se dijeli prema potrebama pojedinca. Proletarijat je najprije rob, kasnije revolucioner, a konačno gospodar.

Druga: Svijet stvarno opstoji izvan nas i neovisno od nas, ali i neovisno od Boga, on (svijet) je substrat svega pa i psihičkog života. Napredak se ostvaruje pomoću rada ili tehničke preobrazbe materije, te ekonomskim promjenama, koje su uvjeti ljudskog življenja. Tolika je ta materijalna, kozmička stvarnost, da o njoj ovisi i psihički život tako, te je i svijest samo promjena u materiji. Kako se, po istom načelu, tumači povijest? Pravne, političke, ideološke strukture društva samo su odraz stanja materije ili ekonomije. Materija uvjetuje i produkciju, sredstva proizvodnje mijenjaju ljudske odnose, način proizvodnje je baza društva. Prema tome kozmički realizam postaje psihički i socijalni. Historijski materijalizam jest tumačenje povijesti kao povijesti razvoja u načinu produkcije ili povijesti sredstava produkcije i ljudskih odnosa u ovisnosti o tim sredstvima produkcije.

Treća: Unutarnji zakon svemira jest dijalektika. Po toj dijalektici znamo, da su svi fenomeni svijeta medju sobom povezani u razvojnom lancu - svi su pak ti povezani fenomeni u neprestanom razvoju - razvoj se odvija dijalektičkim skokovima - pokretna sila evolucije jest borba protivnih elemenata tako, da je revolucionarni karakter bitan u svakoj evoluciji. Prema tome: prijelaz iz kapitalizma u komunizam mora se ostvariti borbom proletarijata.

Četvrta: Temelj komutativne vrijednosti je čovječji rad, rad osrednje marljivosti i normalnog intensiteta, jer rad je jedini zajednički element u zamjeni dobara, a trajanje rada jest mjera te vrijednosti. Radnik prodaje radnu snagu, zadržava samo koliko je potrebno za egzistenciju, ali njegov rad proizvodi više, i to uzima poslodavac ("plus-valoris"). Dosljedno: tko posjeduje sredstva proizvodnje, taj se obogaćuje, tko radi, taj se osiromašuje. Zato počinje proces revolucije, o kojemu gore.

Peta: Neumoljiv prijelaz u komunizam jest poželjan i obvezatan. Povijesni razvoj ide prema savršenijim oblicima. Pri tome mu treba pomoći. Današnje je stanje u znaku borbe

izmedju kapitalista i proletera. Potrebno je realizirati povijesni proces, djelovati u smislu povijesti, pomagati revoluciju/24o/.

226/ Zaključak. Nije moguće navesti sve dokumente Crkvenog Učiteljstva, u kojima se uspoređuje teorija kolektivizma s naukom katoličke Crkve. Ta je komparacija počela, možemo reći, s enciklikom Pija IX, QUI PLURIBUS, od 9.XI.1846., a traje i danas. Ako bismo htjeli tražiti lijek, ili odgovoriti na prijedloge ovih sila: liberalizma, kapitalizma, socijalizma, morali bismo reći, da je težnja Crkve bila ta, da im suprotstavi četvrtu, naime: dosljednu, kršćansku, djelotvornu ljubav, po primjeru Krista, koji je ljubio ljude do smrti na križu. Razvoj i primjenu ove ideje svatko može vidjeti kod katoličkih sociologa, ali osobito moramo spomenuti djelo Lebret-a: "Suicide ou survie de l'occident", Paris, 1958, str. 353-369.

TREĆE POGLAVLJE: EKONOMSKA PITANJA

Ova pitanja predstavljaju posebnu društvenu aktivnost. Razumljivo je odmah na početku, da kat.sociologija ekonomiju promatra kao svjesno-voljnu ili specifično ljudsku djelatnost. Ona gleda čovjeka, a on je nosilac svih vrsti djelovanja. Očita je, dakle, veza ekonomije s moralkom, odnosno s katoličkom društvenom naukom, kako smo više puta istaknuli.

§ 1. Općenito o ekonomiji

227/ Pojam. Pod tim izrazom Aristotel razumijeva mudro upravljanje kućom. Koji put "ekonomski" znači "štedljivo". Ovdje govorimo o ekonomiji kao o nauci o gospodarstvu, o upravljanju materijalnim dobrima, koja se mogu procijeniti novčanim mjerilom.

228/ Tri vrhovna načela. Prvo je načelo kršćanskog personalizma, po kojemu proizvodnja i dioba ekonomskih dobara mora biti u službi čovjeka, jer on je izvor i cilj svega društvenog djelovanja, pa i onog ekonomskog. -- Drugo je načelo subsidiarnosti, po kojemu i ekonomija mora biti organizirana hierahijski, odozdo prema gore, tako, da viša ekonomska vlast prepusti nižoj, što ova može nesmetano obavljati, na pr. obitelji, općini, provinciji, udruženjima. -- Treće je načelo solidarnosti, po kojemu se mora razvijati suradnja svih u odgovornosti za ono što razdvaja, u dužnosti da se odbaci borba klasa, a razvija duh zajedničkih interesa.

/24o/ Sigmond, nav.dj.str.394-417. Kritički osvrt na ove točke iznosi se u raznim granama filozofije, na pr. u metafizici, teodiceji i drugdje, a mjestimice se osvrćemo u ovoj knjizi. Leclercq usvaja mišljenje M.Sorokin, da o toj teoriji "aux philosophes qu'il appartient de s'en occuper", nav.dj.str.121. Ide li, doista, ta teorija u potražnju za objektivnim, najvišim uzrocima? Ne ide li, radije, iz ideje prema naumljenoj svrsi? Zanijekati najviše pojmove, nesvedivost duha na materiju, ne znači li to pasti u skepticizam, koji onemogućuje filozofiju?

Bilješka: Očito je, da pravilna organizacija ekonomije, u svijetlu spomenutih načela, prikazuje sistem privatnog vlasništva u ljepšem svijetlu. Zar ne bi realizirana kršćanska solidarnost digla protivnicima iz ruke "dokaze" proti neodrživosti sistema privatnog vlasništva? Zar ne bi deproletarizacija radnika osporila vrijednost "fatalnim" ili "neumoljivim" zakonima, o kojima pod br.227? Zar se silna radnička snaga ne može organizirati nego samo u odredjenom ekonomskom sistemu?

229/ <u>Ekonomija kao djelo osobne inicijative.</u> Ekonomsko poslovanje, piše Ivan XXIII, jest djelo osobne inicijative, t.j. bilo pojedinaca bilo pojedinih udruženja. Dužnost je vlasti tu djelatnost orijentirati, stimulirati, koordinirati, suplirati i integrirati, ali ne eliminirati ("Mat. et Mag."). Ako se, naime, ukine privatna inicijativa, smanjiti će se i produktivna snaga. Ne uči li nas povijesni razvoj, da nema sredjenog društvenog života, ako u ekonomiji ne suradjuju pojedinci i javna vlast? Zar, isto tako, nije uvijek potrebit nadzor države, kada znamo, da bi bezobzirniji mogli tlačiti slabije? Ova istina o ekonomskom poslovanju kao djelatnosti prvotno osobnog prava i dužnosti samo je primjena načela iznesenih pod br.228. Vidi gore br.14o.

23o/ <u>Proizvodni faktori ekonomskih dobara.</u> Ekonomska dobra, t.j. dobra procjenjiva novcem, nastaju suradnjom raznih faktora: a/ priroda je ona, koja bilo sama bilo pomognuta od čovjeka, uslovljuje veću ili manju rentabilnost nekih dobara; b/kapital, kao mašine i sl., doprinosi sa svoje strane bržoj, većoj i solidnijoj proizvodnji; c/rad, kao najčasniji faktor proizvodnje, mora imati prvo mjesto, jer mašina je mrtvo sredstvo, čovjek pak je živi faktor; d/organizatorski, upravni rad je takodjer važan faktor proizvodnje.

Bilješka: Nepravilno svrstavanje ili podredjivanje ovih faktora dovodi do ekonomskog diskvilibrija. Tko previše dodijeli jednomu od spomenutih faktora, taj uvodi u ekonomiju neravnovjesje. Totalitarni režimi svode sve na upravu i to onu najvišu, centralnu/241/, oni se substituiraju.

231/ <u>Što je ekonomska vrijednost?</u> Bez sumnje vrijednost se mjeri novcem, ali kolanje se ekonomskih dobara uslovljuje potrebom ili potražnjom, jer, piše sv.Toma "indigentia omnia mensurat"/242/. Ekonomska vrijednost ovisi i o uloženom radu s potrebnim troškovima i o većoj ili manjoj ponudi i potražnji kao i o drugim uslovima, kako smo rekli pod br.138.

232/ <u>Ekonomiziranje.</u> Ono se odrazuje u normi: "Što više koristi - što manje truda ili rada", odnosno uloženih sredstava. To je aplikacija načela, da se sredstva moraju podrediti svrsi. Katolička sociologija ne odbacuje tu normu, koliko njena aplikacija ne uključuje prekršaj viših norma moralnog djelovanja.

/241/ Gestel, nav.dj.str.358.
/242/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br.982-991.

233/ Kako se odvija ekonomska djelatnost? Prva je faza produkcija ili proizvodnja, kojom se nabavljaju ili preradjuju ekonomska dobra, uz suradnju svih proizvodnih faktora, na koje se mogu svesti i načini sticanja vlasništva.- Druga je faza razdioba ili distribucija, kojom dobra, kao i časti i tereti, dolaze do pojedinaca, potrošača i obveznika, u skladu s načelima distributivne pravednosti. Treća je faza kao spojka izmedju spomenutih, naime kolanje ili cirkulacija dobara,što se ostvaruje osobito u kontraktima.- Konačno četvrta i zadnja je faza konsumpcija ili potrošnja, prema kojoj su usmjerene tri spomenute faze.

Bilješka: Ekonomsko poslovanje pozna t.zv. "poslovne ljude". To su specialisti na novčanim ili trgovačkim burzama, vještaci u manipuliranju s obveznicama, akcijama i sl. Katolička sociologija ne odobrava lozinku "Business is business",jer ona ekonomsku djelatnost smatra podložnom normama morala.

§ 2. Pogled u povijest

234/ U antiki. Ekonomija se promatra kao upravljanje kućnim poslovima u skladu sa zakonima ("oikia" i "nomos"). To je teoretska, spekulativna ekonomija, iako je po naravi više spekulativno-praktična/243/. Pojedina se pitanja raspravljaju prigodice, često ponajviše u moralci, kao o ugovorima, cijeni i sl.

235/ Nastanak izraza. Izraz "politička ekonomija" upotrebljen je god. 1615. od Antuna de Monchrestien-a. Tim je izrazom htio označiti pozitivnu nauku o ekonomskom poslovanju ili kolanju ekonomskih dobara. "Ekonomska politika" se proteže i na nacionalnu i internacionalnu ekonomiju. Neki su predlagali izraze "ergologija" prema pojmu "rad", drugi "Plutologija" prema pojmu "bogatstvo", neki opet "katalaktika" prema pojmu "izmjena", ali svi ti izrazi, posudjeni iz grčkoga, nijesu usvojeni, ostao je izraz "ekonomija".

Merkantilizam nam predstavlja prvu praktičnu sistematizaciju ekonomije. Značajka mu je: podizanje domaće trgovine, industrije, novčarstva, da se postigne neovisnost od inozemstva, a da se umnoži narodna imovina. Zato je merkantilizam zastupao ideju izvoznih i uvoznih zabrana,premija, monopola i sl. Predstavnici: Cromwil u Engleskoj i Colbert u Francuskoj. Osobito se bio razvio u doba španjolskog kolonijalizma, kada su drage kovine smatrali jedinim bogatstvom, te zabranjivali njihov izvoz. Zabranjivalo se i izvažanje drugih dobara, koja bi mogla koristiti u unutarnjoj trgovini.

Fiziokratizam ide protivnim putem. Naučava, da je priroda najviši faktor zbivanja i vrednovanja. Samo poljodjelstvo stvara nove vrednote i nova ekonomska dobra. Država se ne smije miješati u ekonomsko poslovanje. Glavni predstavnik Quesnay. Ova je škola u XVI stoljeću preteča liberalizma na ekonomskom polju t.j. slobode trgovanja.

236/ Politička ekonomija kao pozitivna znanost. Osnivač se smatra Adam Smith (1723-179o),ekonomski liberalac, koji razvija teoriju "ponude-potražnje". Ova znanost govori o ekonomskim za-

/243/ Sv.Toma, IN ETH.AR.,br.6,1168,1196,12oo-12o1.

konima, služi se vlastitom metodom na pr. monografijom, statistikom. Iz ove se struje razvio industrijalizam i kapitalizam.

§ 3. Nauka Crkvenog Učiteljstva

237/ Osudjuje liberalizam. Načelo slobodne konkurencije, piše Lav XIII, predstavlja mutni izvor, iz kojega su provrle sve krive teorije ekonomskog individualizma. Natjecanje se ipak ne isključuje, piše Pijo XI, ono može biti pošteno i korisno "dok se drži odredjenih granica" (QA).

238/ Ekonomske direktive Pija XII. Ove se nalaze u govoru od 7.III.1948., a mogu se svesti na četiri:

Prva: Cilj je socijalne ekonomije, da svi članovi društva dodju do posjeda ekonomskih dobara, što je potrebito, da razviju svoju osobnost, da polučе svoju sreću. Čovječja osobnost se postavlja na čelo ekonomije, zabacuje se svaki pokušaj depersonalizacije, kao na pr. pretvaranje čovjeka u automat. Ne, dakle, "homo-faber" već "homo-persona" i kršćanin mora stati na prvom mjestu.

Druga: Ekonomska je djelatnost svojstvo čovjeka podložnog moralu. Ona je plod njegove samoinicijative, zato država ne smije gaziti to prirodno čovječje pravo već omogućiti privatniku, da stvara i pojedina ekonomska udruženja, da se suradnja i solidarizam razvijaju i afirmiraju.

Treća: Nacionalna se ekonomija mora razvijati jedinstveno, harmonički, zato neka se gleda i na budućnost. Neka se čuva državna autonomija, ali neka država traži pomoći i od medjunarodne ekonomije, kojoj će dozvoliti jedino ulogu subsidiarnosti.

Četvrta: Poviše i proti utilitarističkog i egoističkog duha treba razvijati duh solidarnosti izmedju ekonomskog poslovanja unutar države kao i preko njenih granica, t.j. izmedju država, osobito izmedju bogatijih i siromašnijih.

239/ "Teološka ekonomija". Kršćanin traži, da mu i ekonomija pomogne na putu svetosti. Teologija daje i ekonomskim dobrima mjesto u ljestvici vrednota, dakako mjesto izvanjskog sredstva. Ni ekonomsko poslovanje ne smije zapustiti nadnaravne motive djelovanja. Ekonomski je život samo dio jedinstvenog čovječjeg života, a taj život ima uzvišene ideale, kojih se nigdje ne smije odreći. Izraz "teološka ekonomija" znači samo to, da kršćanska sociologija mora rukovoditi ekonomijom, a kat.sociologija je teološka znanost/244/.

24o/ Zasluge Pija XII. i Ivana XXIII. U djelima Pija XII nalazi se razvijena ekonomska nauka u svijetlu katoličkih načela/245/. Nema pitanja, kojega se nije dotaknuo i osvijetlio s katoličkog gledišta. On govori i o ekonomsko-nacionalnom organizmu, u kojemu je novac kao krv, ban-

---

/244/ Isporedi "Orientamenti sociali" god.1956, str.377-383.
/245/ M.Clement, L'ECONOMIE SOC.SELON PIE XII, Paris 1953, dva sveska.

ke srce, preko kojega ta krv mora doprijeti do pojedinaca i pojedinih ekonomskih faktora/246/; govori i o medjunarodnoj ekonomskoj suradnji, uvijek pak tako, da čovjek bude subjekt ne objekt ekonomskog poslovanja, t.j. da se ne trguje s čovjekom kao s tržnom robom, već da mu se priznaju neotudjiva prirodna prava. Neprestano pak osudjuju utilitarizam, koji vrijedja osnovne zasade morala i unosi nered u ljudsko društvo.

Ivan XXIII ističe osobito neke suvremene momente ekonomske politike. I on na početku naglasuje onaj "gravissimum principium", kako ga je nazvao Pijo XI, naime načelo subsidiarnosti, jer, veli, prirodno je pravo da se pojedinac brine za sebe, a to mu je i dužnost, i to osobna.- Nadnice radnika ne smiju biti hirovite prema tržištu niti fiksirane po volji već odredjene po pravdi i poštenju.- U ekonomskom rastu države moraju sudjelovati svi slojevi, svi pojedinci, sva poduzeća, niti je bogata država, ako ekonomska dobra nijesu stvarno i efikasno razdijeljena medju svima. Kako će se razdijeliti? To je pitanje tehnike. - Svakako insistira na tome, da se smanji diskvilibrij izmedju slabije i bolje razvijenih zona u istoj državi - izmedju neobradjene zemlje i obradjivača - izmedju ekonomski bolje i slabije razvijenih zemalja (i ovo posljednje zove specifični problem moderne epohe). Pomoć razvijenih mora biti brza, sveobuhvatna, ali uvijek obzirna, da ne nametne svoje ideologije, da ne uguši individualnost pojedinih naroda. - Osvrće se i na primjedbu, da se mora ograničiti porod, jer da ekonomska proizvodnja ne će moći zadovoljiti demografski porast, te odgovara: a/ nesigurne su te prognoze; b/neka se ne rješava problem grijehom, već neka se nadju sredstva za veću proizvodnju; c/ekonomski se napredak mora odvijati u skladu s višim načelima; d/ne smije se gospodariti ljudskim životom, on je svetinja; e/treba odgajati osjećaj odgovornosti i na polju obiteljskog života; f/neka se dominira zemljom, ali u službi života (u enc. "Mat. et Mag.").

§ 4. Produkcija ili proizvodnja

241/ Pojam. To je djelatnost, kojom se ili stvaraju nova ekonomska dobra ili se umnažaju ona, koja već postoje, na pr. kovine se izvlače iz zemlje, industrija preobrazuje rude, proizvode se potrošna dobra.

242/ Cilj proizvodnje. Ljudi proizvode, za sebe proizvode, odnosno za zajednicu, koju sačinjavaju. Dostojan, prikladan život čovjeka - to je cilj proizvodnje.

243/ Vrhovno načelo proizvodnje. Razlog, mjera i način proizvodnje uzima se iz promatranja čovječjih potreba duše i tijela, jer čovjek je porijeklo i cilj svih društvenih pothvata i uredaba/247/.

/246/ Pijo XII, govor, 18.VI.1950.
/247/ Pijo XII, govor, 14.V.1953.

244/ Neke zablude. Na krivom su putu oni, koji proizvodnju ekonomskih dobara smatraju jedinim i najvišim ciljem države, jer postoje i druge vrednote, čovjeku potrebite, da ostvari ovozemnu sreću. Koja korist od velike proizvodnje, ako su dobra nepravilno razdijeljena? Ako se za tu proizvodnju čovjek mora otresti svojih prava, žrtvovati svoje dostojanstvo? - Ne vode ispravno nacionalnu ekonomiju u nekim državama oni, koji potpuno iscrpljuju bogatstvo zemlje, na pr. sijeku bezobzirno šumu, forsiraju urod loza i sl., jer ta ekonomija mora biti jedinstvena, harmonička, kako smo rekli pod br. 238.- Nije mudra ni ona ekonomska politika, koja produkciji žrtvuje osnovne potrebe gradjana, kao što su stan, prehrana, odjeća i obuća, moral.

245/ Intervencija države. Primjenjujemo poznatu nauku: niti usvajamo liberalističko načelo, da se produkcija potpuno prepusti privatnicima; niti usvajamo drugi ekstrem, da svu produkciju vodi i diktira vlast/248/. Priznajemo ipak, da država posjeduje sredstva veće proizvodnje nego privatnici, zato je njena dužnost, da smanji jaz izmedju pojedinih produktivnih sektora - da drži ravnotežu u valovima ekonomskih previranja - da smanji broj neuposlenih - da traži uvijek uspješnija sredstva proizvodnje. Svaki pak ekonomski sistem mora poštivati dostojanstvo čovjeka i u proizvodnji, kako smo rekli pod br.156.

246/ Nauka Pija XII. On se često pozvao na problem proizvodnje. Konstatira, da današnjoj proizvodnji u svijetu fali mjera, harmonija i stabilnost/249/, zato savjetuje i poziva, da se opslužuju zakoni i direktive, koje iznosi kat. sociologija/25o/.

§ 5. Razdioba

247/ Pojam. U statičkom smislu pod izrazom "razdioba" u ekonomiji razumijevamo pitanje, kako se dijeli vlasništvo ekonomskih dobara i druga pitanja u vezi s tim. U dinamičkom smislu shvaćamo razdiobu godišnjeg prihoda izmedju proizvodnih faktora, dakle kapitala i rada.

248/ Opstoji li problem distribucije? Da, jer stvarno neki imaju u obilju, a drugi oskudijevaju - jer, što manja proizvodnja, slabija razdioba - imućnici se teško sklanjaju, da svoje stvarne viškove upotrijebe socijalno - uvijek će biti poteškoća u razdiobnom sistemu, jer, ako se dijele prema potrebama, naglasuje se društvena nejednakost; ako se razdijeli prema zaslugama, ta se nejednakost ponovno stvara; ako se razdijeli svima jednako, ne udovoljava se nejednakim potrebama, a pogoduje se lijenivcima.

/248/ Pijo XII, u Pismu 19.VII.1947; govor, 2.VI.1948.
/249/ Isti, govor, 14.V.1953.
/25o/ Vidi kod Clement, nav.dj., ili u izdanjima socijalnih enciklika Pija XII pod tim izrazom, naime pod "proizvodnja".

249/ Funkcionalna razdioba. Klasična ekonomija liberalističkog smjera smatra, da se razdioba mora vršiti na bazi automatskog mekanizma cijena, da se time poštuje zakon slobodne konkurencije. Drugi pak, kao John Clark, pod izrazom "funkcionalna razdioba" shvaća zakone, po kojima treba dijeliti proizvedenu vrijednost izmedju produktivnih faktora. Ni fiziokratizam ne dozvoljava ovu funkcionalnu razdiobu, jer je, po njegovu mišljenju, zemlja jedini faktor proizvodnje ekonomskih dobara. Proizvodni su faktori u ovom pitanju: poduzeće, kapital i rad.

25o/ Personalna razdioba. Fiziokratizam opravdava jedino ovu razdiobu, jer zemlja proizvodi jedino čovječjim radom, zato razdioba mora ići samo tim radnicima zemlje. Zastupnici teorije "viška-vrijednosti" isto tako prebacuju sve na radnika, osobito industrijskog, ali i druge. U nauci J.Clarck-a personalna distribucija pripada osobama, koje vode ekonomiju, t.j. vlasnicima kapitala, radnicima, poduzetnicima.

251/ Nauka Crkve. Ta je nauka više puta iznesena u ovoj knjizi. Rješenje distribucije spada na razne grane sociologije i ekonomije, kao na pr. na distributivnu pravednost,na ljubav, na zakon harmoničke ekonomske aktivnosti. Nauku Pija XII,koja je obilna, vidi u kolekcijama njegovih socijalnih govora i spisa, pod odgovarajućim naslovom.

§ 6. Cirkulacija ili kolanje

252/ Pojam. To je prijelaz ekonomskih dobara od jednoga na drugoga. Načini toga prijelaza su kontrakti. Kolanje dobara se rukovodi trgovinskom aktivnošću.

253/ Generalno načelo. Ekonomska dobra cirkuliraju darivanjima, radom, ali osobito amo spadaju kontrakti u strogom smislu, kao: unajmljivanje, dionička društva, promjena novca, kupnja-prodaja. U njima treba opsluživati vrhovno načelo (koje je iznad volje kontrahenata), kojim se ravna kontraktualni promet, a to je: zakon ekvivalencije "dati et accepti" ili izmedju danoga i primljenoga, da naime niti cijena ne predje vrijednost predmeta ni predmet ne predje cijenu, jer u tom slučaju bi se povrijedio osnovni zakon pravednosti, zakon ekvivalencije/251/. Svi se kontrakti nekako mogu svesti na kupnju - prodaju, a povrede tudjega prava na kradju i otimačinu.

254/ Trgovanje. Ovo je kao neka produktivna služba posredništva u zamjeni ekonomskih dobara. Trgovanje je nužna posljedica razdiobe rada medju ljudima, i posve potrebita društvena služba. U srednjem vijeku se nije imalo puno povjerenja prema dobiti trgovačkog poslovanja/252/. Razumije se, da kat.sociologija traži od trgovaca: a/da poštuju zakone komutativne pravednosti; b/da ne zaborave

---

/251/ Sv.Toma, II-II, q.77, a.1.
/252/ Isti, II-II, q.77, a.4; Merkelbach, II,br.579-84.

zakon ljubavi; c/osobito moraju podrediti poslovnu dobit višim ciljevima života, ne smatrati trgovačko poslovanje kao svijet za sebe, kao da taj posao nije podredjen zakonima morala, osobito onoj zabrani "Ne kradi!"

I medjunarodna trgovina, bilo da se ostvaruje u uvozu, izvozu ili tranzitu, mora analogno opsluživati ista pravila. Nažalost, ovo područje kao da uopće nije ljudska djelatnost, pa ljudi postupaju, kao da tu ne može biti prekršaja osnovnih pravila morala. To mišljenje mnogo stoji pojedine države, ali i čitav svijet, jer, kako mudro piše Ivan XXIII, danas svaki ljudski problem ima nadnarodne, često i svjetske dimenzije.

255/ Nauka Pija XII. Ističe, da je trgovina osobna djelatnost, te da iz te osobne inicijative trgovac crpi zanos, ne štedi truda, jer osjeća i osobne koristi. Ne smije tražiti dobit radi dobiti, zamijenio bi sredstvo s ciljem. Ako trguje, da i drugi dodju do potrebnih dobara, da dobra ove zemlje cirkuliraju, tada je promicatelj općeg blagostanja/253/. Ne smije se zastupati, veli Pijo XII, ona liberalistička sloboda trgovanja XIX stoljeća, ali može ona, koja se slaže s moralom, koja ima obzira prema zajedničkom dobru, koja je pod nadzorom države. Neka se sloboda trgovine razvija, ali u skladu s ciljem i sa zahtjevima nacionalne ekonomije, i vodeći računa o blagostanju svih ljudi/254/.

256/ Konkurencija. Pod tim se izrazom razumijeva natjecanje medju ljudima iste interesne sfere, dakle u našem slučaju medju proizvadjačima, trgovcima, konzumentima. Svatko kao da nastoji druge preteći, bez obzira na njihove interese. Postoji zanemoralna ili nelojalna konkurencija, postoji i ona, koju regulira zakon, ali poviše svega toga postoji i obaveza savjesti ili normiranje sa strane morala, koji prodire i u unutarnjost srca i nakana, i kojemu je podložna i zakonska konkurencija.

Zar nije očito, da posve slobodna konkurencija upotrebljava i nepoštena sredstva natjecanja? Liberalizam, koji naučava tu slobodnu, nelojalnu konkurenciju, griješi: a/jer ne poštuje zakon ekvivalencije; b/niječe državi pravo ingerencije, koja ona po prirodi posjeduje; c/griješi i time, što postupa kao da cilj posvećuje sredstva, pa i onda kada su ona u sebi zla.

Nije dovoljno da lojalna konkurencija gleda na zajedničko dobro države, već i medjunarodna konkurencija mora gledati dobro čovječanstva, jer to je zajedničko dobro svih ljudi/255/.

257/ Ekonomske konjunkture. Ekonomski se procesi susretaju i križaju, time dolazi do nekog trenja ili ekonomskog diskvilibrija. Poslije nego su stručnjaci statistički obradili sezonske ili akcidentalne ekonomske varijacije, naslućuju daljnji ekonomski proces. Ova se nauka razvila osobito kroz zadnjih 2o godina tako, da stručnjaci govore o ekonomskim oscilacijama

---

/253/ Pijo XII, govor, 27.IV.195o.
/254/ Pijo XII, govor na radiu 1.VI.1941; govor 27.IV.195o.
/255/ Isti, govori, 2.VI.1948; 25.III.1949; 1.V.1953.

kao o nečemu, što je bitno i normalno u ekonomskom životu. Moramo reći, da ti "ekonomski barometri" nijesu uvijek vjerodostojni.

Kat.sociologija ne zabacuje nastojanje,da se proučava ekonomska dinamika. Svaki posao neka bude inspiriran pravednošću i ljubavlju. Neka i država intervenira u granicama zajedničkog dobra, koje tu intervenciju dozvoljava i naredjuje/256/. Nikada nije dozvoljeno služiti se nepoštenim sredstvima.

258/ Ekonomske krize. Ne govorimo o ekonomskoj krizi, koja se redovito pojavljuje poslije rata, govorimo o krizi, koju neki smatraju neizbježivom. Ekonomska kriza nastaje uslijed poremećenja zbog nerazmjera u proizvodnji i potrošnji. Znakovi su krize obično stečajevi, ograničenje proizvodnje i sl. Najobičniji simptom jest nezaposlenje. Naročite su krize bile god.192o. i 193o.

Jasno je, da izazvati takve krize u svrhu ekonomskih, burzovnih spekulacija predstavlja društveni zločin. Danas se upotrebljavaju anticiklička sredstva, t.j. proti periodičkih kriza poduzimaju se koraci, da se kriza ili eliminira ili ublaži. To je pohvalno.

§ 7. Potrošnja

259/ Pojam. Potrošnja označuje upotrebu ili trošenje ekonomskog dobra, ujedno završetak ekonomskog procesa, jer proizvodnja teži prema potrošnji. Razlikujemo nepotrošna dobra, kao zemljište, od potrošnih, recimo, hrane. Novac se troši, ali on se vraća u drugoj formi, netko od te potrošnje crpi korist.

26o/ Medjuovisnost u fenomenu potrošnje. Ona bez sumnje ovisi o proizvodnji, o razdiobi, o štednji, a i broj konsumenata može modificirati potrošni ritam. Osim toga je jasna povezanost potrošnje s duhom luksusa i užitaka.

261/ Temeljno načelo. Potrošnja mora služiti egzistenciji i to egzistenciji u doličnoj formi. Osudjujemo one, koji zastupaju mišljenje, da je potrošnja sama sebi svrhom. Potreba, čast čovjeka, zajedničko dobro, zakoni države i moralni propisi -eto izvora, iz kojih dolaze smjernice za reguliranje potrošnje. Očito je, kako zadnji stadij ekonomskog procesa, t.j.potrošnja neposredno zasijeca u moral, da tako dodje do izražaja klasični princip: "Supremum infini, attingit infimum supremi", jer naravni je moral kao "infimum" prema objavljenom moralu. Kod sv.Tome nalazimo posebne rasprave o umjerenosti u nošnji, zabavama/257/ i sl., što sve spada pod krepost umjerenosti. Tko ne vidi, kako alkoholizam i pretjerana moda prelaze mjeru morala u procesu potrošnje?

/256/ Vidi kratku bibliografiju o pitanju u DIZIONARIO DI TEOL.MORALE, str.325.

/257/ Sv.Toma, II-II, q.169; q.141-17o.

§ 8. Neka posebna ekonomska pitanja

262/ Dobitak. Pod tim se izrazom razumijeva pretičak prinosa iznad troškova. Brutto dobitak jest ukupna količina prinosa; čisti ili netto dobitak jest preostatak prinosa po odbitku svih troškova.

Očito je, da ekonomsko poslovanje ili uopće vlasništvo "nosi". Ne osudjuje se dobitak kao takav, jer on je sredstvo poslovanja, možda i sredstvo egzistencije, barem za neke, kao što su poduzetnici, oni koji zamjenjuju novac, akcioneri. Psihološki uzet dobitak nosi neku pogibelj, jer, opaža sv.Toma, da pohlepa za dobiti ne zna mjere, već da raste u beskraj/258/.

Kako ga prosudjujemo? Kao i vlasništvo. Ne smije biti stečen nepravednim sredstvima, a dobitnici neka se sjete, da postoji i socijalna uloga vlasništva, kako smo istaknuli gore pod br.2o3 i slijed.

263/ Prihodi-rente. Pod tim se izrazom razumijevaju mrtvi dobitci,t.j. oni, što ne izviru iz rada već iz kapitala, na pr. iz unajmljivanja kuće, iz bankarskih pologa. - Razumljivo, da ni rente ne smijemo osuditi, ako nekomu služe za izdržavanje, a kapital je stečen pošteno. Za prosudjivanje pitanja tih renta treba uočiti nauku o dužnosti rada (gore br.142 i slijed.). Osim toga se mora reći, da država ima i pravo i dužnost ingerencije u sudbinu velikih kapitala, jer bi oni u rukama nesavjesnih vlasnika mogli izazvati u zajednici velike nerede, kako smo takodjer istakli više puta, na pr. gore br. 193, 2o8.i drugdje. Zaključujemo, da rente iz mrtvih kapitala treba svesti u potrebne granice, jer ako i nijesu u sebi zle ili vrijedne osude, lako vode na zlo i nered/259/.

ČETVRTO POGLAVLJE: DUŽNOSTI DRŽAVE I DRŽAVLJANA

Posve logično dolazi pitanje o dužnostima države i državljana,jer smo naveli pojedinačno njihova prava i dužnosti. Postavljanje naslova ukazuje na to, da postoje vrednote-norme, kojih se mora držati i država i državljani. Što se opaža u medjunarodnim odnosima to se opaža često i u odnosima unutar neke države:nema jedne zajedničke platforme, priznanja i poštivanja moralnoga reda. Zar ne vidimo, da velika svjetska pitanja ne mogu biti riješena, jer pregovaratelji ne priznavaju jedan te isti vrhovni kriterij? Nije li očito, da matematičko-znanstveni napretci ne uspijevaju prodrijeti u duboke slojeve stvarnosti? Strah od tehničkog napretka ne sili nas, da upremo oči u više vrednote,da nas

---

/258/ Isti, II-II, q.77, a.4.
/259/ Isp. "LA XXIX SETTIM.SOC.DEI CATTOLICI D' ITALIA, Bergamo 1956. Kratak izvještaj vidi u DT (Piacenza), god.1957, str.98-1o5.

tehnika ne uništi pod svojim ruševinama? Nemir i nezadovoljstvo ljudi dokazuju, da je u njima uvijek budna svijest o neotudjivim pravima njihove osobe, o pravednijoj razdiobi zemaljskih dobara (Ivan XXIII, u enc. "Mat. et Mag." III dio).

§ 1. Moralna obnova svih ljudi

264/ Tajna društvene obnove. Najradikalnija zabluda moderne epohe nalazi se u tome, što neki smatraju religiozni fenomen ljudskoga duha kao izraz fantazije ili kao produkt historijske kontingencije, koji treba ukloniti. Nema prave pravde ni mira, dok se u ljudima ne povrati duh i osjećaj dostojanstva Božjih stvorova. "Čovjek, odcijepljen od Boga, postaje nečovječan sa sobom i sa sebi sličnima, jer sredjeni društveni odnos pretpostavlja sredjeni odnos osobne savjesti s Bogom, izvorom istine, pravde i ljubavi" (Ivan XXIII u "M. et Mag.").

Najtragičniji aspekt, a najtipičniji, te iste moderne epohe, nalazi se u tome, što neki hoće apsurd, naime: solidno i plodonosno srediti vremeniti život bez osvrta na Boga, bez podložnosti njegovoj volji. Tu volju poznamo po prirodno-moralnim i pozitivnim Božjim zakonima. U tim zakonima upisana su neotudjiva čovječja prava. Svršio je drugi svjetski rat, piše Pijo XII, ali se prava čovjeka nastavljaju gaziti/26o/.

265/ Prije obnoviti čovjeka ili društvo? Ozdravljenje organizma počinje od ozdravljenja pojedinih stanica. Slično vrijedi i za ljudsko društvo. Niti prije treba uvesti društvenu, kasnije religioznu i moralnu obnovu, jer ne smije se cijepati, što je ujedinjeno u jednom i živom subjektu: čovjeku/261/. Nikakve magične formule, nijedan "demon organizacije" ne će uspjeti usrećiti svijet, ako se prije pojedinci ne oboružaju krepostima, osobito pravednošću i ljubavlju, onom pravom, altruističkom/262/.

266/ Srčika je socijalnog pitanja moralno pitanje. Najprije obnoviti unutarnjost, jer mir je plod "dobre volje" - staviti uzde strastima - ugasiti mržnje - provesti pravednost - uvesti ljubav/263/.

267/ Jednostavno sredstvo. Rješenje socijalnog pitanja se nalazi u opsluživanju Dekaloga. - Recimo s gledišta krš - ćanskog personalizma: neka uvijek i posvuda pojedincu bude priznato dostojanstvo osobe, kršćanina, a nikada da se pretvori u objekt sumnjive vrijednosti. - Recimo s gledišta suvremena stanja u svijetu: neka se priznaje ljestvica vrednota, da svaka uzme svoje mjesto!

/26o/ Pijo XII, radio-govor, 24.XII.1947.
/261/ Isti, govor, 14.V.1953.
/262/ Isti, govor, 25.I.1946.
/263/ Isporedi: Pijo XII, MIRABILE ILLUD od 6.XII.195o., te SUMMI PONTIFICATUS od 2o.X.193o; Pijo XI, MIT BRENNENDER SORGE, od 14.III.1937.

§ 2. Vrhovna dužnost

268/ Veže svakoga. Zahtjev je razuma, da se prizna ovisnost o Bogu. Za ljudsko društvo, napose za državno društvo vrijede riječi Lava XIII: "Deo auctore coaluit, cuius nutu conservatur, cuius beneficio innumerabilem bonorum, quibus affuit, copiam accepit"/264/. U praksi pak svakoga kršćanina vrijedi poznato načelo, da je privatna tolerancija (ne doktrinalna!) dozvoljena i naredjena, jer to je zahtjev života u zajednici.

269/ Zahtjev vremena. Svaki kršćanin mora osjetiti svoj poziv, da bude kršćanin i u vremenitim pothvatima, jer i tu sebe može usavršiti. Pozvan je, da i civilizaciji dade kršćansko obilježje. Što je više prožet duhovnim vrednotama, napose kršćanskom, solidarnom ljubavi, to više će pokazati efikasnosti prema vremenitim potrebama. Zar je duh pravde, duh ljubavi neaktivan? Ljubav stvara, ona obraća, ona usrećuje. Zar je rad, i onaj manuelni, tudj članu mističnog Kristovog tijela? "Kudikamo su najpotrebniji oni udovi, koji se čine najslabiji" piše sv.Pavao (I.Kor. 12,23).

ooooooooooo

/264/ Lav XIII, IMMORTALE DEI, od 1.XI.1885.

T R E Ć A   R A S P R A V A

MEDJUNARODNO DRUŠTVO

27o/ Neke zablude. Katolička sociologija ne zastupa ni pretjerani nacionalizam, koji se zatvara u egoistički izolacionizam, niti zastupa neodredjeni kozmopolitizam, koji niječe narodne individualnosti, jer ove su plod prirodnog ustrojstva i potrebite za sklad ljudskog društva.

§ 1. Medjunarodno društvo

271/ Pojam. To je zajednica naroda ili država, kojoj je cilj nastojanje oko zajedničkog dobra svih tih država, odnosno oko dobra čovječanstva. I to je društvo kao neki organizam, koji predstavlja jedinstvo u mnogostrukosti i raznolikosti. Benedikt XV tu zajednicu država zove "obitelj" svih naroda, koja ide za tim, da zaštiti nezavisnost svake države, i da čuva red u ljudskom društvu, t.j. u čovječanstvu/265/.

272/ Temelj. Stvoritelj svih naroda je jedan te isti - isti otac - ista im je ljudska narav - isti cilj - na istoj su zemlji - ista ih nadnaravna svrha čeka - svi posjeduju ista sredstva, da dodju do te nadnaravne sreće/266/.

273/ Porijeklo. Pojam o zajednici naroda ili država postojao je oduvijek, ali taj pojam nije imao pravne forme, nije došao do realizacije. Aristotel govori o dobru, koje spaja razne gradove-države/267/; Cicero govori o zakonu ljudskog razuma, o prirodno-moralnom zakonu kao kriteriju jedinstva svih ljudi/268/.

Kao kršćani, crpimo nauku u Evandjelju, jer Krist govori o zajednici pod jednim Ocem, dakle o sveopćem bratstvu.- Sv.Pavao je iznio najčišću nauku o bratstvu svih ljudi, osobito u nauci o mističnom tijelu Kristovu.- Ideju je preuzeo sv.Augustin u nauci o dvjema državama: zemaljskoj i nebeskoj. - Sv.Toma piše o ljudskom rodu kao da je jedna "respublica hominum sub Deo"/269/.

274/ Juridička konstitucija. Neki spominju god.1648. kao godinu ustanovljenja medjunarodne zajednice, koliko je tada uvedena forma "ravnoteže sila". Po ovoj ravnoteži sila pojedine su države imale pravo ujedinjenja, ako bi se koja država osililа, da tako uzdrže ravnotežu sila. - God. 1917. Benedikt XV promiče ideju ujedinjenja naroda, ali to se realizira god. 1919.u Parizu, kada se osniva poznato "Društvo naroda". Poslije drugog svjetskog rata organiziran je UN ili "Ujedinjene nacije", i to 1945.

/265/ Benedikt XV, PACEM DEI MUNUS, od 23.V.192o.
/266/ Pijo XII, SUMMI PONTIFICATUS, 2o.X.1939.
/267/ Sv.Toma, IN ETH.AR., br.3o.
/268/ Cicero, DE REPUBLICA, III, 17; DE OFFICIIS,III,6.
/269/ Sv.Toma, I-II, q.1oo, a.5.

§ 2. Medjunarodno pravo

275/ Pojam. To pravo uključuje odredbe prirodnog i pozitivnog zakona u pitanjima zajedničkog interesa medju narodima, na pr. konvencija u pitanju ranjenika i ratnih zarobljenika, stipulirana u Ženevi god. 1929. Svakako postoji neko zajedničko dobro naroda ili raznih država, koje se svih tiče, u kojemu sve imaju pravo sudjelovati. Što je bliža veza medju narodima, to je potrebnije i to medjunarodno pravo.

Bilješka: Vittoria F. i H. Grotius iz fenomena čovječje društvenosti i prava ljudi, da medjusobno komuniciraju, izvode pravo slobodne plovidbe i trgovine, koje se može zanijekati jedino u slučaju, da je po srijedi kakva krivnja.

276/ Makjavelizam. Osim njegove teorije o državi kao vrhovnoj normi morala, o čemu gore pod br. 78., ovdje ističemo to, da on niječe medjunarodnom forumu pravo, da može državama nametati neke obaveze. Makjavelizam je pogibeljan, jer zastupa načelo, da cilj posvećuje sredstvo.- Osim toga, po njegovu mišljenju, medjunarodni ugovori ne obvezuju s naslova prirodnog zakona već samo s naslova pozitivnog zakona. - Nadalje, ne znači li ta teorija opravdanje onoga "pravo jačega"?

277/ Razlikuj "ius internationale" i "ius gentium". U starom Rimu "ius gentium" je regulirao specifične ljudske djelatnosti, kao odnos djece prema roditeljima. - Kod skolastika je taj izraz označivao dedukcije svih naroda iz osnovnih načela morala, jer su u tim dedukcijama narodi uvidjeli shodnost, potrebu, doličnost za ljudski život/27o/.- Za Pija XII taj izraz uključuje obaveze naravnog i pozitivnog zakona/271/.- Danas izraz "medjunarodno pravo" označuje ugovore pozitivnog prava medju narodima.

278/ Porijeklo. Sistematske stipulacije medjunarodnog prava započela su u XIX. stoljeću, na pr. u Haagu, na konferenciji mira 1899., pa drugoj 19o7., te u istom gradu postoji stalni medjunarodni sud (god. 192o.). Izrazite se sistematizacije ostvaruju poslije prvog i poslije drugog svjetskog rata, kako smo rekli pod br. 274., jer kada se osniva zajednica, potrebita je i neka vlast ili dogovor za zajednički život i djelovanje.

279/ Nauka Crkve. Izgleda, da je prvi, koji je iznio nauku medjunarodnog prava bio Frano De Vitoria O.P. (148o-1546), kako se razabire iz njegovih djela: "De iure belli" i "De iuribus Indorum". Ta djela sadrže najglavnije probleme onoga vremena. On već govori o organiziranoj medjunarodnoj zajednici/272/. Poslije njega pišu i drugi, kao Suarez, Molina, Lessius, osobito De Lugo (isusovci). Molina je imao pred očima trgovačka poslovanja Španjolske; Les-

---

/27o/ Isti, I-II, q.95, a.4; II-II, q.57, a.3.
/271/ Pijo XII, SUMMI PONTIFICATUS, 2o.X.1939; Denz. 2281.
/272/ Isporedi, XENIA THOMISTICA, sv. III, str. 391-421.

sius razmatra pitanja socijalne i ekonomske politike na sjeveru. U XIX. stoljeću ističu se osobito Taparelli D'Azeglio S.I., koji raspravlja o miru i ratu, o medjunarodnoj, organiziranoj zajednici i sl.

Postoje posebne kolekcije dokumenata o nauci Crkve u pitanjima medjunarodnog prava, pa se pozivamo na njih, jer detaljnije izlaganje prelazi okvir ovog generalnog prikaza kat. sociologije/273/.

§ 3. Opća načela

28o/ Dužnosti. Medjunarodno društvo pretpostavlja i neku jednakost država, koje ga sastavljaju, i neku njihovu neovisnost, te isključuje apsolutno vrhovništvo ikoje države. Sve su naime države potpune, mogu svoje unutarnje zajedničko dobro barem donekle postići. S ovog gledišta nema "velikih" i "malih" država. Dužnost je, dakle, da medjunarodno društvo priznaje svakoj državi pravo na egzistenciju, na samostalnost kao i na slobodno unutarnje uredjenje, ali činjenica je, da danas dolazi do punog izražaja zakon medjuovisnosti i medjuuzročnosti u medjunarodnim odnosima. Dužnost je medjunarodnog društva u prvom redu čuvati medjunarodni mir, odnosno ukloniti sve ono, što taj mir može pomutiti.

Katolička sociologija insistira na dužnostima moralnog reda, kao: poštivati individualnost pojedinih država - ne nametati se manjim državama - dopustiti slobodnu trgovinu - čuvati se medjunarodne kradje - opsluživati ugovore/274/.

281/ Suradnja. Suradnja se nameće s naslova kršćanske solidarnosti, odnosno s naslova kršćanske ljubavi, na bazi zajedničkog života, zajedničke životne svrhe. Spomenuli smo osobito Ivana XXIII, gore pod br. 24o., kako poziva na tu suradnju, i koje joj uvjete postavlja. On konstatira, da je interdependencija država sve dublja, uvijek življija. Ni najkulturnije zemlje ne mogu same riješiti sve svoje probleme. Suradnja je potrebita, suradnja na svim područjima, ali medju narodima nema povjerenja, boji se jedan drugoga, jer im nedostaje zajednički kriterij, po kojemu bi mogli prosudjivati postupke, koji bi ih obvezivao kao općenit, veli, za sve vrijedan. Taj kriterij, veli Ivan XXIII jest moral i njegov temelj: Bog. Potrebno je siromašnijim narodima pružiti hitnu pomoć, na pr. u hrani - potrebno je suradjivati na znanstveno-tehničko-financijskom području, ali treba poštivati karakteristike pojedinih naroda, altruistički im pomagati, uvijek se pak držati ljestvice vrednota, da se tehnika stavi u službu čovjeka, a ne protivno.

/273/ Kolekcije su priredili na pr. De la Briere-Colbach S.J., zatim De Soras A., pa Levie-Bergs S.J., najnovije Ares R.L., L'EGLISE CATH. ET L'ORGANISATION DE LA SOCIETE INTERNATIONALE CONTEMPORAINE, Montreal, 1951.

/274/ Pijo XII, radio-govor, 24.XII.1941; Gestel, nav.dj.str.368-372.

§ 4. Neka posebna pitanja

282/ Koegzistencija. Kat.Crkva odbija koegzistenciju fundiranu na strahu, sili, prijetnjama, na hladnom ratu, na ekonomskoj prevlasti, na političkoj diktaturi i sl., a zastupa koegzistenciju na bazi sloge, suradnje, istine, ljubavi, pravde. U duhu katoličke sociologije radije upotrebljavajmo izraz "conviventia" nego koegzistencija, jer u izrazu "conviventia" je sadržana i aktivna suradnja i mirno, zajedničko življenje. Ako neki predbacuju Crkvi neispravnost u tom pitanju, veli Pijo XII, neka znaju, da se za Crkvu ovo pitanje sastoji u "cum Christo" ili "contra Christum", i da Crkva od toga ne može odustati/275/.

283/ Pitanje "de non interventu". Zašto je u Silabu osudjena rečenica o "non interventu"? (D.1762). To je načelo proglašeno u XIX stoljeću u Italiji od onih, kojima je služilo, da uzmu dobra sv.Stolice. Ima slučajeva kada je intervencija dozvoljena, na pr. u slučaju zatražene pomoći ili nereda pogibeljnih po svjetski mir, u saglasnosti s kompetentnim medjunarodnim Forumom.

284/ Kolonizacija. O pitanju smo uzgredioe rekli pod br.16. Ovdje se osvrćemo na mišljenje Merkelbacha/276/, po kojemu bi bilo dozvoljeno mirnim putem zauzeti neobradjivane zemlje, ako je to drugim narodima doista potrebno. Na ovo primjećujemo: a/načelno opravdanje moglo bi podržavati ekspansionički duh nekih naroda; b/ako se doista radi o potrebama kojeg naroda, uz saglasnost s medjunarodnim Forumom, a uz dužne uvjete, o kojima govori i Merkelbach, ne može se zanijekati, da je zemlja stvorena da ljudi od njenih dobara živu, zato je teško potpuno zabaciti to mišljenje, pogotovo, kada medjunarodna vlast još danas povjerava raznim državama mandate nad nerazvijenim teritorijima drugih država. Kao opravdani naslov iskorištavanja tih dobara tudjih zemalja neki navode: ako neki narod radi prenapučenosti potrebuje zemljišta, ili, ako negdje postoje ekonomska dobra, koja država - vlasnik ne može ili ne će da iskoristi, a ona su čovječanstvu potrebita/277/. Priznajmo, da je ta načela vrlo teško primijeniti u praksi.

285/ Emigracija-imigracija. Selili su iz stare Grčke u Italiju. U doba rimskog carstva seljenje se prakticiralo u zemlje pod vlašću Rima. Znamo za seobu naroda za provale barbara. Poslije nego je otkriven zapadni svijet seobe su česte. Emigracija-imigracija poslije drugog svjetskog rata predstavlja jedan od najtežih problema medjunarodnog života.

Katolička sociologija opravdava emigraciju s naslova potrebe za samoodržanje. Bez sumnje taj fenomen nosi sa sobom dužnosti i za one koji useljuju i za državu, koja ih prima, na pr. da ih ne smije lišiti osnovnih prava, kao prava ženidbe. Danas već postoje mnoge dispozicije medjunarodnog prava u pitanju.

/275/ Pijo XII, radio-govor, 24.XII.1947; 24.XII.1954.
/276/ Merkelbach, II,br.273.
/277/ Fanfani, II,br.248; DIZIONARIO DI TEOL.MORALE, str. 281 i navedenu literaturu.

Pijo XII opominje, da se vodi mudra politika, da se tako izbjegne "exodus" iz pojedinih država. Zagovara povjerenje izmedju onih koji useljuju i države koja ih prima. Osobito naglasuje, da, iako postoji pravo emigriranja, ipak tim se pravom nije dozvoljeno služiti, ako bi uslijed tog postupka u zemlji nastao nered ili društveni poremećaj/278/.

286/ Prenapučenost. Govorimo o prenapučenosti, kada u nekoj državi ekonomske prilike ne uspijevaju pružiti uvjete za doličan život broju ljudi, koji se umnaža. Jasno je, da prenapučenost ili demografski fenomen stoji u uskoj vezi s raznim socijalnim fenomenima, na pr. sa strukturnim stanjem, s emigracijom, neuposlenosti, slabim stanovima. Na pitanje smo se osvrnuli u br. 55, bilj. 6.

Pitanje ograničenja poroda nije novo. Ono je u staroj Grčkoj predstavljalo problem, jer je svijet gledala statički, a sitna lokalna ekonomija nije dozvoljavala jači ekonomski razvoj. Plato i Aristotel su zastupali ideju, da civilna vlast može, u svrhu socijalnog mira i reda, odrediti pravila za ograničenje poroda. - Davno je sv. Toma u komentaru Aristotelove knjige "Politica" odbio to rješenje i naglasio, da je bolje drugo rješenje, recimo emigracijom.

U moderno doba Maltus (1766-1834) je alarmirao svijet, da proizvodnja raste matematički, populacija geometrijski. Savjetovao je spolno uzdržavanje kao lijek proti prenapučenosti. Neomaltuzijevci pak se rukovode teorijom "slobodne ljubavi" zato predlažu razna druga, pa i tehnička sredstva, za ograničavanje poroda.

Primjećujemo: a/krivo je misliti, da je napučenost neko zlo, ona je naprotiv znak i faktor vitalnosti; b/čovječji je život iznad svih spekulacija i makinacija ljudi, nepovrjediv; c/neka se traže lijekovi u pravednijoj raziobi ekonomskih dobara, u emigraciji, u narodnoj i medjunarodnoj suradnji, u oživljavanju zaledjenih kapitala; d/napučenost je u svijetu slabo razdijeljena, jer Evropa i Azija sadrže trećinu napučenosti svijeta, a tek 4/5 sveukupne površine zemaljske kugle; e/treba razvijati duh bratstva, sloge i medjusobnog pomaganja, pa će pitanje napučenosti biti bolje riješeno/279/; f/treba suzbijati prevlast tijela, tiraniju spolnog nagona, jer on diktira mnoga rješenja toga problema, zato su nepotpuna, neispravna.

287/ Medjunarodna trgovina. Ekonomska autarkeia zastupa samodovoljnost nacionalne ekonomije i brani ekonomski izolacionizam, ali danas je taj izolacionizam nemoguć. Nešto slobode u trgovini uvijek je poželjno. Prevelika sloboda bi upropastila stabilitet unutarnjeg tržišta, nikakva sloboda pak bi imobilizirala trgovinu. Treba promicati medjunarodni solidarizam tako, da medjunarodni odnosi ne budu tehnički ukočeni već vitalni, kao u obitelji/28o/.

/278/ Pijo XII, radio-govor 1.VI.1941; 24.XII.1952; govor, 2.VII.1951; enciklika "Exul familia" od 1.VIII.1952.

/279/ Sigmond, nav.dj.str.213-228; DIZIONARIO, str.1o97 i označenu literaturu.

/28o/ Pijo XII, radio-govor, 24.XII.1954.

§ 5. Medjunarodna propast: rat

288/ Pojam. Rat je oružani sukob izmedju nacija-država. Da rat postoji, to je bolna činjenica. Može se promatrati s vojnog, iuridičkog, dogmatskog, historijskog i moralnog gledišta. Katolička sociologija raspravlja o ratu s moralnog gledišta, pretpostavljajući ono dogmatsko.

299/ Dioba. Razni su uzroci rata, zato možemo govoriti o defensivnom ratu, koji označuje oružani otpor nepravednom napadaju neprijatelja u času napadaja. Ako je nepravda već nanesena, pa se ta nepravda ispravlja, govorimo o osvetnom ili kaznenom ratu. Neki govore o agresivnom ratu, ali, budući je povreda prava jedini opravdani razlog rata, agresivni rat nije ništa drugo nego jednostavna agresija.

290/ Zablude. Biološki determinizam smatra rat nužnim, pri tome zaboravlja, da ratuju ljudi obdareni moću samoodredjenja.- Militarizam uzdiže rat kao zahtjev čišćenja i razvoja rase, samosvijesti nacije, ali nacija nije vrhovna norma morala. - Zastupnici "novog ratnog morala" kao Scheler, Spengler i drugi, opisuju rat kao potrebit i plodonosan, što znači puštati uzde nekontroliranoj mašti i ne osvrtati se na neopisiva zla, što iz rata slijede.- Potpuni pacifizam zaboravlja, da mir mora biti "ordinata concordia" t.j. sloga u poštivanju pravoga reda, pravednog poredjaja. - Humanitarizam umišlja, da bi nestalo ratova, kada bi se izbrisale razlike medju narodima i to nacionalne, političke i religiozne, što je, razumije se, nemoguće, a osim toga glavni izvor rata ostaje uvijek u nesredjenoj čovječjoj duši.

291/ Uvjeti pravedna rata. Kat.sociologija, koja promatra rat s gledišta dobra-zla, dozvoljenosti-nedozvoljenosti, iznosi uvjete rata:

Prvi: rat vodi vrhovna vlast u državi, t.j. ona, koja nema iznad sebe prizivnog foruma, što danas ispunja UN, čime je ovaj uvjet nekako prebačen preko granica jedne države;

Drugi: uzrok vodjenja rata mora biti tako težak, da bude u razmjeru s vanredno teškim posljedicama rata, uzevši u obzir osobito destruktivnu snagu današnjeg ratnog oružja, ali i taj prevažan razlog treba nastojati prije ukloniti mirnim putem i pozivom na medjunarodni Forum;

Treći: vodjenje rata mora biti motivirano ispravnom nakanom, ne častohlepljem, ne osvetom, jer zla nakana je grijeh, zato bi po moralci takav rat bio nedozvoljen, radi sukoba s Bogom i savješću.

Bilješka: Osim ovih uvjeta postoje i uvjeti pozitivnog, medjunarodnog prava, kao što navještaj rata, i ti uvjeti obvezuju u savjesti, jer se radi o pitanju, koje uključuje vrlo teške posljedice/281/, naime rat sa svojim strahotama za kulturu i civilizaciju, vjeru i moral, ovozemni i vječni spas.

/281/ Detaljnije smo raspravili o pitanju u našem članku: LA MORALITA DELLA GUERRA SECONDO SAN TOMMASO, u reviji "Sapienza" Rim, 1966, str. 503-528.

292/ Prirodno pravo ostaje. Neki smatraju, da je UN mjerodavan, da riješi sve razmirice tako, da je danas rat uopće neopravdan. Primjećujemo: a/ratno se pravo osniva na prirodnom pravu samoodržanja države ili nacije; b/pozitivno pravo ne dokida prirodno pravo; c/stvarno UN ne može riješiti sve slučajeve, a u njemu opstoje takve razmirice, da je njegovo funkcioniranje otešćano; d/ako je priziv na UN bezuslovan, ne slijedi, da bez toga ne vrijedi prirodno pravo.

293/ Agresija. Ova se provodi, recimo, iz ekspansionističke pohlepe. Ocjenjujemo je kao zločin/282/. Danas se nastoji naći definiciju agresije. Bilo bi prije potrebito odrediti gledište, s kojega se traži definicija. S moralnog gledišta pitanje je načelno jednostavno: nepravedni napadač je onaj, koji već napada ili neposredno sprema napadaj, te se smatra, da je već započeo napadati. Za ravnanje u ovom slučaju vrijede opća načela, iznesena u moralci (sv. III, br. 98).

294/ Defensivni rat. S naslova autonomije svaka država ima pravo na samoobranu, ako druga država nastoji nju lišiti autonomne egzistencije. U tu svrhu ona posjeduje pravo samoobrane, jer "vim vi repellere licet", razumije se "cum moderamine inculpatae tutelae". To je prirodno pravo/283/. Medjunarodno pravo svakoj državi ovo pravo samoobrane priznaje ("pakt Briand-Kellog" od 1929.), pa i danas UN smatra samoobranu dozvoljenom, dok "Savjet Sigurnosti" ne poduzme korake. Očito je, da su opća načela jasna, ali u konkretnim slučajevima vrlo je teško prosuditi shodnost i način, kako se razmirice mogu urediti. Načela su u pitanju osobito ova dva, prvo: dozvoljena je samoobrana, drugo: više se čovjek mora brinuti za svoj život nego za tudji. U svijetlu gornjih načela riješava se i pitanje atomskog ratovanja/284/.

295/ Osvetni ili kazneni rat. Pretpostavimo, da je jednoj državi nanesena velika i stvarna uvreda. Ona ima pravo, da ponovno uvede red. Ima pravo i dužnost, da zaštiti svoje državljane od ponovnog nereda. To traži pravednost i ljubav/285/, ne ulazeći u konkretne slučajeve, jer može biti pametnije podnositi manje zlo, da se izbjegne veće zlo.

Koga se mora kazniti? Krivce. Ako su svi krivci - svi su zaslužili kaznu. Ako su samo neki skrivili, neka se ti kazne; ako se pak ne mogu odijeliti od nedužnih, moralka bi radije spasila nedužne, dosljedno, bio bi slučaj da se mnoštvu oprosti, kako piše sv. Toma/286/, jer nedužnoga nije dozvoljeno kazniti. Recimo kratko: treba izbjegavati okrutnost i popustljivost, a u svakom slučaju današnje okolnosti naredjuju priziv na medjunarodni Forum.

/282/ Pijo XII, govor, 24.XII.1948.
/283/ Sv.Toma, II-II, q.5o, a.4.
/284/ Pijo XII, govor, 3o.IX.1954; sv.Toma, II-II, q.64, a.7.
/285/ Sv.Toma, II-II, q.1o8, a.1.
/286/ Isti, ist.mj. a.1 ad 5 i a.4 ad 2; o kolektivnoj krivnji vidi Haring, I, str.125.

296/ Represalije. U strogom smislu pod tim izrazom razumijevamo kazne postupke van bojnih redova, proti ne-boraca. Očito je, da tko nije kriv, da taj i ne zaslužuje kaznu. Ako se kažnjavaju i ne-krivci, radi povezanosti s krivcima, a u svrhu odvraćanja svih od nepravednih postupaka, to može biti jedino kažnjavanje u vanjskim dobrima, kao imanju, ali nikada poviše pravedne naknade/287/.

297/ Postoji li pravo pobjede? Pobjeda je plod snage i umijeća, zato kao takva ne fundira neko pravo. Pobjednik oteto može uzeti i tražiti naknadu štete radi vodjenja pravednog rata. Osim toga nepravedni-pobijed-jeni može biti nešto i kažnjen, da ponovno ne srlja u avanture.

Bilješke: 1/Neutralnost znači stanovište države, da se ne želi uplitati u rat, odnosno pridružiti se zaraćenim strankama. Do XVIII stoljeća se smatralo da svatko mora pomoći nepravedno napadnutomu, ali god. 1856. u Parizu priznalo se pravo neutralnosti. Razumije se, da neutralnost bude stvarna, a ne obojena lijepim riječima, koje prikrivaju pristranost. "Dobrovoljci" su često izigravanje neutralnosti.

2/ Ekonomski rat može biti dozvoljen s moralnog gledišta koliko i drugi rat, kako smo rekli gore, ali uvijek paziti, da ne štetuje nevina strana.

3/ Studeni rat je rat riječi i živaca. Vrijedan je osude, jer izvire iz nepouzdanja, potiče na neraspoloženje, dokazuje nizak smisao i osjećaj morala, te postavlja iskrice, iz kojih bi se lako mogao razviti i požar rata.

4/ Terorizam je započeo za vrijeme franc.revolucije, kada je narodni komitet proglasio "zakon sumnje" god. 1793. Bila je dovoljna jedna denunciacija i život je denunciranog bio u pogibli. U užem smislu terorizam se upotrebljava zato, da se odvrati protivna strana od svojih pozicija. Bez sumnje takav se postupak ne slaže s dostojanstvom slobodna čovjeka, možda vrijedja i strogo tudje pravo, ali može biti slučaj, da se dozvoli s naslova zakonita ustanka, uz uvjete i zakonita ustanka i zakonite samoobrane.

5/ Imperijalizam nastoji steći dominaciju na bilo kojem području. Englezi su u XVIII stoljeću vršili ekonomsku dominaciju, a Cromwell je smatrao, da im je to dozvoljeno u ime "Boga vojska", što je povijest najbolje demantirala.

6/ Genocidij je postojao i u antiki, na pr. kada je Faraon htio istrijebiti Izraelićane u Egiptu, ili nama bliže, kad je Cromwell htio uništiti irske katolike, još kasnije, kada je Hitler nastojao uništiti neke rase. Katolička sociologija odbacuje te postupke, jer se protive osnovnim prirodnim pravima i čovjeka pojedinca i pojedine ljudske rase.

7/ Postoji i drugi ekstrem, skrajni pacifizam, koji vlada kod nekih katolika tako, da zastupaju irenizam, akomodaciju ili doktrinalnu popustljivost. Pijo XII poručuje, da se inte-

---

/287/ Sv.Toma, II-II, q.108, a.4 ad 2; Merkelbach, II br. 274, slovo A, br.5.

gralna istina, koju Crkva propovijeda, iskreno svima saopći i to bez iskrivljivanja i zaobilaženja/288/.

8/ Pitanje smrtne kazne ne vrijedja osnovna načela morala, ako su valjani svi uvjeti za takav postupak. Koaktivna se civilna vlast proteže i dotle, ako se doista radi o teškom zločinu, koji je kao neko rušenje zajednice/289/, iako danas mentalitet naginje na blaži postupak.

§ 6. Neka sredstva medjunarodne sloge

298/ Općenito. Potrebno je, da svi ljube iskreno istinu, ako hoće uživati slogu i mir/29o/. Volju ukrasiti krepostima, jer je mir obećan ljudima dobre volje. Od direktnih sredstava sloge mogu se spomenuti: smanjiti naoružanje - ne dirati tudje zemlje = nacionalnim manjinama osigurati prava - svima priznavati osnovna ljudska prava i t.d. Sve dok organizacija Ujedinjenih Nacija ne bude imala efikasnih sredstava, da krivce i nepokorne stavi u red, i najbolja sredstva će ostati bez učinka/291/. To je istina od kapitalne važnosti.

^^^^^^^^^^^

/288/ Pijo XII, enc."Humani generis"; egzhortacija od 23.IX.195o, "Evangelii praecones" od 2.VI.1951.

/289/ Objekcije proti toga prava vidi na pr. kod Marcellus a Puero Jesu, nav.dj.str.771-779.

/29o/ Ivan XXIII, enc."Ad Petri cathedram" od 2o.VI.1959.

/291/ Pijo XII, osobito u govoru 13.X.1955; Ivan XXIII, u radio-govoru o Božiću god. 1959.

Č E T V R T A   R A S P R A V A

CRKVA I DRŽAVA

299/ Dvije vlasti. Providnost je povjerila upravu svijeta dvostrukoj vlasti: duhovnoj i gradjanskoj. Svaka je od njih na svom području autonomna, svaka je vrhovna. Ciljevi su im odredili i narav i granice (D.1866). Ni duhovna vlast u poslove cara, ni car u poslove duhovne vlasti. Ako bi civilna vlast prodirala u pitanje savjesti, treba se sjetiti one: "Treba se više pokoravati Bogu nego ljudima", kako je rekao sv.Petar s apostolima (Dj.A.5,29).

3oo/ Prioritet. Ne postoji na zemlji jedna vlast, koja bi imala prioritet i na duhovnom i na profanom području. U poslovima ovoga vremena i života, koji imaju profani cilj, prioritet spada na civilnu vlast, na kompetenciju cara, kako je označio Krist. Ne zaboravimo ipak, da postoji jedan zajednički cilj života, vječna sreća, do koje vodi duhovna vlast. Taj cilj dominira svim poslovima, on uživa prvenstvo (D.1866).

3o1/ Razlika ne znači dioba. Dvije su zablude, piše Guerry, naime: a/ zanijekati naravni red; b/ priznati ga, ali ga zatvoriti u sebe, u granice naravi. Zato Lav XIII zaključuje, da je poželjno, da u pitanjima, koja spadaju i na duhovnu i na profanu vlast, vlada sloga, koja će donijeti dobre plodove jednoj i drugoj strani/292/.

3o2/ Zablude. Katolička sociologija ne zastupa separatizam, koji nastoji razdvojiti sociologiju od morala, moral od religije, ili dovesti u sukob duhovnu i civilnu vlast, kako bi htjeli Kant, Machiavelli, Cavour, Harnack i drugi.- Niti odobrava subordinacionizam, koji nastoji duhovnu vlast podrediti profanoj, kako je naučavao cezaropapizam, galikanizam (D.1322-27; 1598), jansenizam (D. 1o99,1291), jozefinizam i drugi. - Odbacuje i duhovni priorizam, koji smatra, da profana vlast izvire iz duhovne, te da ova posljednja ima direktnu ingerenciju u poslovanja profane vlasti u vezi profanih,ovozemnih ciljeva.

3o3/ Suradnja. Ne zastupamo niti korelativizam jedne i druge vlasti, kao da se radi o neovisnim paralelama, već radije suradnju. Obe se vlasti u jednoj državi nalaze na istom terenu, hrani ih ista zemlja, sačinjavaju jednu zajednicu, "sužive" a ne samo "suopstoje" (vidi gore br.282). Duhovna vlast vodi računa o vrednotama morala, o savjesnom vršenju gradjanskih dužnosti,o smirivanju duša, o poštivanju civilnih vlasti,o odgoju i t.d. Sve to doprinosi izgradnji zajednice,promicanju zajedničkog dobra.Patriotizam ili kreposna ljubav prema domovini, lojalnost prema vlasti i sl. to su diktati katoličke sociologije,katoličke moralke. Sva se pitanja mogu svesti na ove pojmove: suopstojanje-suživljenje-suradnja.Eto programa kat. sociologije u problemu odnosa duhovnog i profanog ili civilnog društva: Crkve i države.

\+ + +

/292/ Denz.1858; Guerry, nav.dj.str.26-29.

Ivan XXIII, završavajući svoju encikliku "Mater et Magistra", koju smo više puta u knjizi naveli, spominje, da su se neke socijalne ideologije moderne epohe raspršile kao magla na suncu, neke doživljuju svaki dan bitne revizije, a ima ih, koje gube atraktivnu snagu za ljudske duše. Zašto? Jer sve te ideologije ne prodiru do dna duše i srca, ne liječe unutarnje boli, ne pružaju melem ranama duše, ne vode računa o ljudskim patnjama ni o aspiracijama višega reda, bez kojih duša nije sretna.

Katolička sociologija gravitira oko jedne centralne istine, naime: oko istine o čovječjoj osobi kao temelju, korijenu, cilju i subjektu svih socijalnih institucija, u kojima se realizira socijalni život. Čovječju pak osobu zamišlja integralno, t.j. čovjeka i kršćanina, sa svim pravima i dužnostima i čovjeka i kršćanina.

Mi smo u toku ovih rasprava uvijek svodili zaključke na ovu centralnu ideju, s njom smo dokazivali, razjašnjavali, branili katoličku socijalnu nauku. O drugim sistemima nijesmo govorili, osim koliko je bilo potrebno, da se razjasne, dokažu, potvrde teze kat. sociologije, i koliko je bilo uputno, da se prigodno čitalac, odnosno slušalac, informira. Za specijalne studije o drugim sistemima upućujemo na posebnu literaturu.

Napisali smo ovu knjigu, u formi školskih skripata, za katoličke slušače. Držali smo se uvijek čisto objektivne linije, doktrinalno, bez zamjerke ijednoj današnjoj državi na svijetu, jer znanstveno, naučno raspravljanje ne smije zalaziti na područje konkretne polemike ni propagande.

Katolici, napose katolički bogoslovi, su dužni učiti katoličku sociologiju, i to iz izvora. Zato smo često navodili vrela, citirali govore Papa, jer katolički sociolog ne govori "ex propriis", već on mora vjerno iznositi, tumačiti, braniti katoličku sociologiju, a ne svoja osobna mišljenja. U ekspozitivnoj nauci vjernost izvorima je prva dužnost, vrhovni diktat naučnosti.

Ivan XXIII naredjuje, da se kat. sociologija uči u svim katoličkim školama bez iznimke, dapače, u župskim religioznim poukama i u udruženjima lajičkog apostolata, gdje ona postoje. Efikasnost se kat. socijal. nauke ima dokazati u sigurnoj orijentaciji u konkretnim pitanjima života. Potrebno je, dakle, provesti u djelo nauku kat. sociologije, jer je vodi Istina, cilj joj je Pravda, pokretna snaga Ljubav, veli Ivan XXIII. Za sve to je potrebno i odgajati duše, a ne samo poučavati pameti.

Isti Papa opaža, da i izmedju katolika mogu nastati divergencije u pojedinim pitanjima kada se radi o primjeni kat. socijalne nauke na praksu. U tim slučajevima potrebno je razumijevanje, poštivanje, a neka se traže dodirne točke, da se može zajednički nastupiti.

Ova opaska vrijedi i za idejne divergencije s drugim socijalnim naukama izvan kat. sociologije, jer ne zaboravimo, da osobito medju onima koji zajedno žive, u bitnim i jasnim pitanjima mora vladati sloga i jedinstvo, u dvojbenim sloboda mišljenja, a u svim pak pitanjima zajednička ljubav, koja najuspješnije promiče suradnju za dobro društvene zajednice.

xxxxxxxxxxxx

L I T E R A T U R A

(Navodimo uglavnom djela, koja iznose opću kat.društvenu nauku)

Antoine Ch., COURS D'ECONOMIE SOCIALE, Paris 1951.
Bakšić-Deželić, OBNOVA SOCIJALNOG PORETKA, Zagreb 1934.
Baratta C.M., PRINCIPI DI SOC.CHRISTIANA, Parma 1905.
Bastide R., ELEMENTS DE SOC.RELIGIEUSE, Paris 1935.
Biederlack, J.S.J. DIE SOZIALE FRAGE, Innsbruck 1921.
Boulard F., PREMIERS ITINERAIRES EN SOC.REL., Paris 1954.
Bras Le G., ETUDE DE SOC.REL., 2 sv. Paris 1956.
Brucculeri S.J. PROBLEMI D'OGGI, Roma 1949.
Isti, MEDITAZIONI SOCIALI, Roma 1944.
Brugeille R., INTRODUCTION A UNE SOC.THOMISTE, Paris 1934.
Cavallera F., PRECIS DE LA DOCTRINE SOC.CATH., Paris 1937.
Collet D., L'EGLISE ET LE PROBLEME SOC., 2 sv.Paris 1928.
Dauphin-Meunier, LA DOCTRINE ECONOMIQUE DE L'EGLISE, Paris 1950.
Demant V.A., THEOLOGY OF SOCIETY, London 1947.
Deploige S., LE CONFLIT DE LA MORALE ET DE LA SOC., Louvain 1911.
DIZIONARIO DI TEOLOGIA MORALE, Roma 1957.
Eble M., LA DOCTRINE SOC.CATHOLIQUE, Paris 1923.
Fellermeier J., ABRISS DER KAT.GESELLSCHAFTS-LEHRE, Freiburg 1956.
Fichter H., SOCIOLOGY, Chicago 1957.
Gestel Van V. O.P., LA DOCTRINE SOC.DE L'EGLISE, Paris 1957.
Isti, INTRODUCTION A L'ENEIGNEMENT SOC.DE L'EGLISE, Paris 1953.
Gillet M.S.O.P., LE PAPE PIE XI ET LES HERESIES SOC., Paris 1939.
Guerry Mgr., LA DOCTRINE SOC.DE L'EGLISE, Paris 1957.
Guissard L., CATHOLICISME ET PROGRES SOCIAL, Paris 1959.
Guitton J., LE CATHOLICISME SOCIALE, Paris 1945.
Hrvatski socijalni Tjedan, NAČELA DRUŠTVENE OBNOVE, Zagreb 1937.
Isti " " OBITELJ U DANAŠNJEM DRUŠTVU, Zagreb 1938.
Isti " " DRUŠTVENI POREDAK I DRUŠTVENI POKRETI, Zagreb 1939.
Ivšić M., PROBLEMI SUVREMENOG ŽIVOTA, Zagreb 1937.
Hasenfuss J., DIE MODERNE RELIGIONS SOZIOLOGIE, Paderborn 1937.
Kothen R., L'ENSEIGNEMENT SOC.DE L'EGLISE, Louvain 1949.
Kuničić J. O.P., PREGLED KAT.DRUŠTVENE NAUKE, Zagreb 1957.
Leclercq J., INTRODUCTION A LA SOC., Louvain 1948.
Leon Gr., LE PAPE, LES CATHOLIQUES ET LA QUESTION SOC., Paris 1907.
Leinhardt R., DIE SOZIALPRINZIPIEN DES HL.THOMAS, Freiburg 1932.
Maigneu Ch., LA DOCTRINE SOC.DE L'EGLISE, Paris 1933.
Marcel Clement, INTRODUCTION A LA DOCTRINE SOC.CATH., Paris 1951.
Isti, L'ECONOMIE SOC.SELON PIE XII, 2 sv. Paris 1953.
Mioni Ugo, MANUALE DI SOCIOLOGIA, Torino-Roma 1932.
Messner J., DIE SOZIALE FRAGE, Innsbruck 1956.
Niedzielski F., NOVI DRUŠTVENI POREDAK, Banja Luka 1937.
Renard R.G., L'EGLISE ET LA QUESTION SOCIALE, Paris, 1937.
Roland-Gosselin B., O.P., LA DOCTRINE POLITIQUE DE S.THOMAS,Paris 1949.
Rollet H., LES ETAPES DU CATHOLICISME SOCIAL, Paris 1949.
Rutten G. C.O.P., LA DOCTRINE SOCIALE DE L'EGLISE, Paris 1932.
Schilling Otto, KATHOLISCHE SOZIALETHIK, München 1929.
Schuster J.B., DIE SOZIALLEHRE NACH LEON XIII UND PIUS XI, Freiburg 1936.

Schwalm M.B., LECONS DE PHILOSOPHIE SOCIALE, 2 sv. Paris 1911-1912.
Theillier A.de Poncheville, L'EGLISE SUR LE CHANTIER SOC., Paris 1935.
Ušeničnik A., SOCIOLOGIJA, Ljubljana 191o.
Isti, PRINCIPI SOCIOLOGIJE, Zagreb 192o.
Isti, SOCIJALNO PITANJE, Zagreb 1934.
Isti - Alajbeg, SOCIJALNE KONFERENCIJE, Split 1937.
Villain P. S.J., L'ENSEIGNEMENT SOC.DE L'EGLISE, 3 sv. Paris 1955.
Welty E.O.P., HERDERS SOZIALKATECHISMUS, 2 sv., 1959.

* * *

K A Z A L O

x x x